

NU-BIBLIOTEKA GOCE DELYEV
TIP

DEK

II 2734

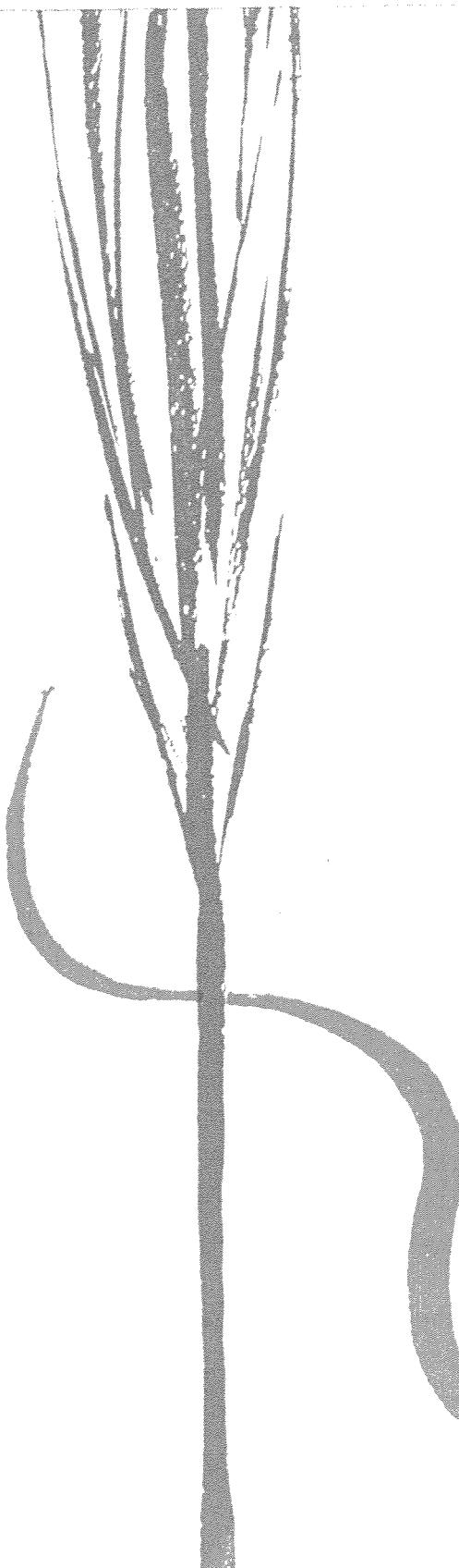
000011493

COBISS e

ІА БОРЦите ОД НОБ — БИТОЛА

Димовски Горги

Кочанковски Јован

ГАВАТО
— ХРОНИКА —

дес. № 2734

дес. № 3476

дес. № 135

ДИМОВСКИ ЃОРЃИ — КОЧАНКОВСКИ ЈОВАН Р/1493

ГАВАТО —ХРОНИКА—

Скопје, 1964.

РЕЦЕНЗЕНТ

Владо Ивановски - ИНИ — Скопје

Нацрт на корицата

акад. сл. Јован Димовски

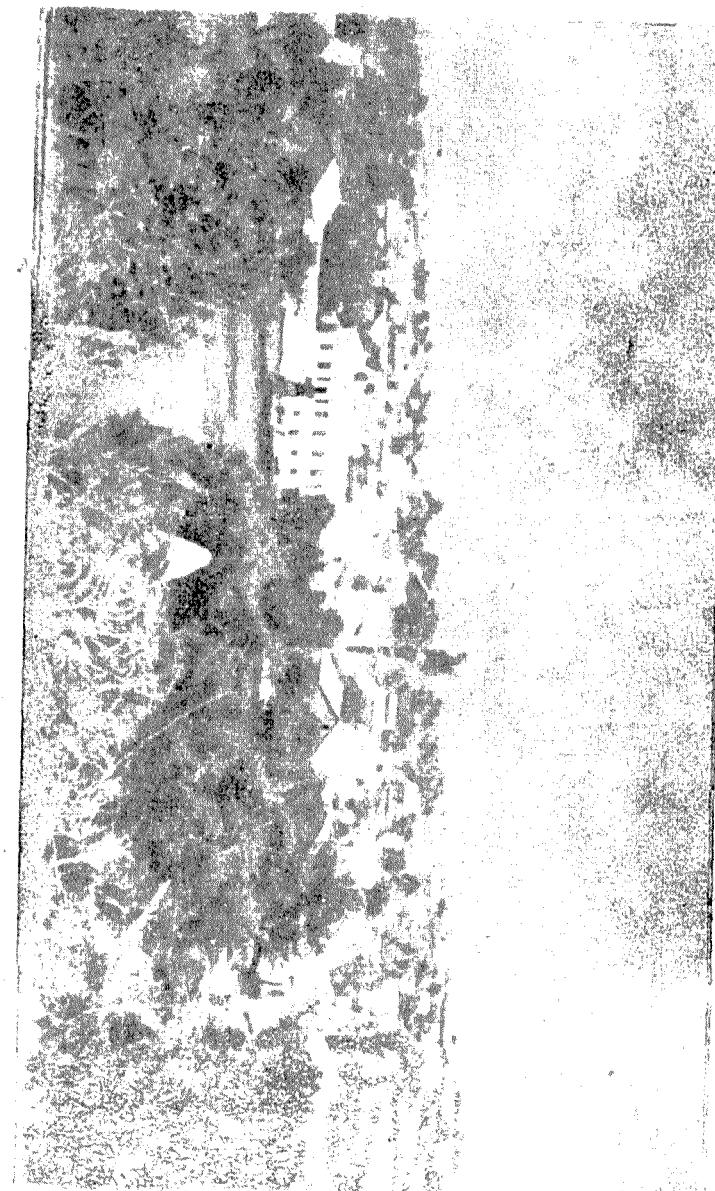
*

* *

Печатница „Киро Димитровски-Дандаро“ — Битола

ЗДРУЖЕНИЕ НА БОРЦИТЕ ОД НОБ — БИТОЛА

Глава — панорама

На првоборецот од Гавато, Трајан
Белев — Гоце, во знак на приз-
нателност за неговото дело и два-
есетгодишнината од неговата хе-
ројска смрт, ја посветуваме оваа
хроника

Авторите:

НАМЕСТО ПРЕДГОВОР

Врз основа на кажувањата на преживеани борци од НОБ и други современици за постариот период од овој терен, како и од користена литература и приличен број оригинална документација, авторите во својот труд ги изнесуваат настаните за село Гавато сврзани од неговото постоење па се до конечното ослободување на селото — ноември 1944 година, и воспоставувањето на народната власт во истото.

Што се однесува до самата содржина, начинот на нејзиното обработување, како и подборот на описаните настани, авторите во тоа наполно успеале на начин неопходен за ваков вид работа.

Поделбата на трудот по години сосема правилно е извршена. Описаните настани секогаш се поткрепувани со документи (искази или архивска документација), кои се цитирани со потребните библиографски податоци.

По прочитувањето на хрониката за с. Гавато наполно може да се согледа улогата на селото во целина, на партиската организација и поединци, во колкава мера спрема своите можности и услови учествувале на разни начини во Народната револуција. Самиот факт што сета оваа активност успешно е прикажана на неполни 100 страници, јасно ни зборува дека авторите морале да вложат максимум залагање и да употребат повеќе време кое е за пофалба и поздравување. Низ целиот текст изразена е тенденцијата на авторите да што во поскратена форма ги описват настаните, а притоа секогаш водејќи сметка што појасно и порелефно да ги описат истите необременувајќи го текстот со непотребни описи и развлечувања.

**(Извод од рецензијата на ракописот, од стручниот соработник
на Институтот за национална Историја на СРМ
Владо Ивановски)**

Новата населба — Гавато се наоѓа на оддалеченост од 37 км. северозападно од Битола. Селото е расположено во подножието на таканаречениот превој „Дервен“ (Гавато), кој воедно претставува природна граница меѓу Преспанската котлина и овој дел од Битолска околија. Селото в сушност се наоѓа на северните отеки на Баба планина, односно делот од неа наречен „Вртешка“ и Бигла планина, северно од с. Гавато. Од особена важност за селото е комуникацијата Битола — Ресен — Охрид, што претставува главна комуникација во југозападниот дел на СР Македонија. Инаку, со комуникации од помал размер — колски патишта, поврзано е со с. Доленци (источно), со с. Гопеш (северно), со с. Свињишта (североисточно), со с. Кажани низ кое врви главната комуникација Битола — Ресен — Охрид, со с. Маловиште (западно) и с. Сопотско - северозападно од Гавато. Преку една споредна комуникација кон југ, селото е поврзано со с. Цапари.

По својата положба Гавато е планинско село.

Името на селото доаѓа од грчкиот збор διαβάνω што значи врвам, а од тука διαβάτος преод (превој) и на крајот словенизирано Гавато. На вакви превои обично бил земан и данок викан „гават“, а во случајов на преминот меѓу Битолската и Преспанската котлина.

Многу настани во Гавато од турско време се поврзани со неговата специфична положба како дервенско село. Од таа положба произлегувале неговите обврски и привилегии. Имено, гаваштани морале редовно да даваат стража за чување на Дервенот од нападите на разни арамили, разбојници, одметници од султанската власт и сл., а од друга страна, тие биле „ослободени од сите намети и вонредни даноци како дервенции“. Тоа го постигнале врз основа на барањето поднесено до султанот. Така во 1513 година 19 јули, султанот Селим I го обновил бератот со кој гаваштани се ослободуваат од сите даноци. Истој го сторил и султанот Мехмед III - 1595 година. Потоа, во 1609 година бидејќи „ја ис-

полнувале редовно и успешно својата служба во Гаватска-та клисур“¹, повторно биле потврдени привилегиите на га-ваштани¹.

Извршните органи на турската власт, дадените од нив привилегии не сскогаш ги поштувале и често пати барале разни давачки на што гаваштани различно реагирале. На пример, во 1621 година, една вечер одбиле да дадат стражка поради насилието собирање на данокот „нузул“ што се гледа од изјавата на Солак бег собирач на овој данок дадена пред Битолскиот суд. Своето незадоволство го изразувале и со подршката што им ја давале на некои борци против турската власт, како на пример подршката дадена на гаватскиот арамбаша Белче и учеството на гаваштани во борбата против турските војски кои се обидувале да го фатат, што се гледа од следното: во 1638/39 година мухазорот Јусуф и мартолозот Осман „известуваат дека во село Гавато-Битолско живее арамијата Белче“. За неговото фаќање во селото власта пратила војска. Селаните застанувајќи на страната на Белчета, зеле учество во борбата против Турска-та војска вооружени со „пушки, стрели, саби и камења“²). Во еден извештај од тоа време се вели: „после неколку часовна борба со селаните мартолозот Осман успеал да му ја отсече главата на Белче, а другите се разбегаа“³). Поради помошта што гаваштани му ја давале на ајдутинот Белче, судот го осудил гаваштанецот Митре Никле на смрт. Мартолозите определени за фаќање на ајдугите во Битолска околија пред судот изјавиле: „Митре Никле е жител на село што му се олростени даноците, а е одредено да ја чува кли-сурата и патот од ајдугите. Но, напротив тој соработува и ги помага. Кога мартолозите го опколија арамијата Белче, селаните на ова село наоружани со разно оружје на чело со Митре Никле се бореа против силите на власта“⁴). Во ова судрување, гаваштаниите Илија Гале и Петре ги повикале селаните да земат учество во борбите со повикот: „удрете на мартолозите“⁵). Истата година гаваштани дале збор пред судот „дека по убиството на Белче меѓу нив немало арамии“⁶). Меѓутоа ситуацијата во реонот не се смирила, та затоа нешто подоцна 1640 година, гаваштани се образуваат дека „Ќе преземат мерки против појавените арамии“⁷) „кои вршат грабеж по градовите и селата“⁸). Ваква обврска дале и во 1650 година.

Поради тоа што не им биле поштувани привилегиите, селаните од Гавато на 20 март 1658 година, преку шеријатскиот суд барале „да им се признаат привилегиите кои ги добиле на база на царските берати како дервенџиско село“⁹). Во 1686 година, зачестило навлегувањето на ајдуги во си-норот на Битолскиот кадилук. Поради тоа Речеп Оста Мубашир му препорачал на битолскиот кадија да испрати стражка за чување на Дервенот, а истоветни мерки да преземе и кадијата од Ресен.

Ваквата положба продолжила во XVII, XVIII и XIX век.

Во 1712 година Румелијскиот валија со цел да се прев-земат мерки против навлегувањето на ајдугите пратил една бурулдија до кадиите, јаничарските сердари, селските зап-тиши, дервенџиските буљукбашии и др.

Во 1717 година на Дервен за мартолозбаштија бил пост-авлен Али-буљукбашија.

Во XIX век со кадиски декрети на секој шест месеци (обично од Гурѓовден до Митровден и обратно) биле поста-ствуви или им бил продолжуван рокот на дервенџиските буљукбашии да со определен број сејмени го чуваат Гават-скиот реон од ајдугите, друмски разбојници и разни непоз-нати скитници. Во сицилите забележани се имињата на по-веке вакви буљукбашии во почетокот на XIX век на пример:

1800 - 1801 буљукбашија е Исмаил од с. Пресил со 170 сејмени¹⁰). 1803 - 1804 буљукбашија е Ебу Бекир од Битола со 100 сејмени¹¹). 1804 - 1805 буљукбашија е Абдија од с. Прибилци со 100 сејмени¹²). 1810—1811 буљукбашија е Ца-фер од Битола со 100 сејмени¹³). 1818 г. буљукбашија е и Ос-ман од Битола со 45 сејмени¹⁴).

И покрај тоа што привилегиите на гаваштани повеќе пати им биле потврдувани, сепак низ Турските документи од XVIII и XIX век се гледа дека им биле наметнувани раз-лични давачки.

КАКО ПОСТАНАЛО ДЕНЕШНО ГАВАТО

Денешното Гавато не одсекогаш се наоѓало на сегашното му место постоење. Според легендата која се пренесувала од поколение на поколение, а и денес старите гаваштани раскажуваат, ќелото се наоѓало на самиот превој викан

Дервен кој во географската и историската литература се уште се вика Гавато. Тоа го потврдува и фактот што на Дервен се уште има состоици (темели) од куќите на нивните предедовци, од црквата и гробиштата.

Населението од ова село се занимавало со земјоделие (рж, јачмен, пшеница), сточарство (кози и овци) и пренос на балвани од Отешево за Битола кои се употребувале за изградба на куќи. Поради местото на коешто се наоѓало ова село, низ него минувале и одседнувале турски војски и баштибозук. Гаваштани најмногу страдале од баштибозукот и плачкашките банди од кои било и изгорено самото село. Како причина за изгорувањето на селото легендата зборува: „Двајца арамии со две торби пари останале да ноктеваат во една куќа во с. Гавато. Домаќинот со своите синови за да ги опљачка ги убил арамиите, а нивните тела ги закопале во шумата меѓу с. Сопотско и с. Гавато на местото викано „Требуш“. Истрагата спроведена од нивните другари, ги открила убиствата и како освета за тоа го запалиле селото“.

Легендата едностранију ги објаснува причините за преселувањето и изгорувањето на селото. Меѓутоа, вистинските причини биле несигурноста на животот, имотот, непочитување на привилегиите и наметнување на даноци, а исто така и подобрите услови за живот во местата каде гаваштани ги имале своите колиби за стадата и обработливата земја во подножието на Дервенот. Што значи, причините за преселувањето биле пред се од економска природа. Така привлекувани во месноста пооддалечена од Дервенот, преселувањето не станало наеднаш но постепено и траело подолго време, почнувајќи некаде во XVI за да заврши во XIX век. Најголем дел од населението се сместил во колибите во кои порано ги чувале своите стада. Тие по легендата биле на број 9, а се наоѓале на местата на денешните девет маали во сегашното село Гавато. Помал дел од нив пребегнале и се населиле во с. Сопотско, во кое и денес постои така наречена „Гаватска маала“, а некои пребегнале во селата Брајчино, Бела Црква, Подмочани и Могила.

Во новата населба со време се формирале следните маали: Пејчинова, Савева, Кипрова (Топева), Брајчева, Митрова, Думова, Гумишева, Маџарова, Митранова (Гулабова).

Спрема статистичките податоци бројноста на жителите во селото се движела како следува:

Година	Број на куќи	Број на жители
1881	280	572 ¹⁵⁾
1890		572 ¹⁶⁾
1891	240	17)
1900		1500 ¹⁸⁾
1905		1800 ¹⁹⁾
1921	424	1972 ²⁰⁾

Непосредно пред Илинденското востание селото броело до 240 куќи со околу 1500 до 1800 жители.

ЗАНИМАЊЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Најголем дел од населението одел на гурбет т. е. на пеchalba одделе во Цариград, Смирна, Влашка, Бугарија, а некои и во Србија. Скоро од секоја куќа имало по два-три печалбари. Машкото дете штом ќе нараснело на 10 до 12 години, обично со татко си заминувало на печалба. Во странство работеле како градинари, петлари (продавачи на сирење, маслиники, масти и сл.). Така тие ги научувале турскиот, грчкиот и по нешто од ерменскиот јазик. Скоро сите што оделе на печалба, земале заем од тогашните трговци Кости и Наке Даленга од село Магарево, Тале кираџијата, Лане од с. Ротино (Турчин — чифлик сајбија). Заемот печалбарите обично морале да го вратат со интерес (фајде) 4 до 5 пати поголем. Ако се случело да не се во состојба да го вратат, тогаш имотот на заборчениот му бил земан.

Луѓето што останувале в село, 20—30 куќи, најмногу се занимавале со кираџилок, преносувајќи риби, јаболка, грозје и други овоштија—спрема сезоната. Ги купувале од Преспа и Охрид, а ги предавале во Битола или ги разменувале за жито во полските села. Ваквиот начин на занимање бил обусловен поради планинскиот карактер на селото — беден со плодородно-обработлива земја. Затоа земјоделието било споредно занимање. Од земјоделските култури биле одгледувани јачмен, рж, пшеница и пченка. Од млечниот добиток држеле овци и кози. Најпознати фамилии со доби-

ток биле Гулабовци, Тунтевци, Грбевци, Кркови, Топевци, Бендеви и некој други. Меѓутоа, општоземено селаните во мнозинство биле бедни. Тие покрај големите напори што ги правеле за одржување на својот опстанок, страдале од турски зулуми и од ангарија. Биле присилувани да работат ангарија кај Турците — чифлик сабии во селата Доленци и Кажани.

ЦРКВЕНО-ПРОСВЕТНИ ПРИЛИКИ

Во почетокот на 80-те години од минатиот век Гавато имало свое училиште. Наставата се изведувала на „грчко писмо“, а учител бил поп Јани од Маловишта. Патријаршиското влијание сакајќи по секоја цена да го опфати и Гавато се послужило преку црквата и училиштето, правејќи при тоа отстапки како на пример: да се пишува со грчки букви, а зборовите македонски (месно наречие). И покрај ваквата патријаршиска политика, селските првенци во името на сите селани се спротивставиле на нејзиниот претставник поп Јани. Тоа се гледа од фактот што ѓаваштани барале поп Јани црквената служба да ја врши на разбирлив за селаните — словенски јазик. Бидејќи попот откажал, бил принуден да го напушти Гавато и се врати во с. Маловишта.

По изгонувањето на попот-учител Јани, во Гавато постои извесен застој во школувањето на децата. Потоа во Гавато доаѓа исклучиво за учител Филип од Лерин, а за поп иде Ѓорѓи од село Воштарани. И двајцата својата служба ја изведувале на разбирлив за населенето јазик — словенско-македонски. Училиштето имало четири одделенија. Покрај машките, учеле и девојчиња. Од учебниците употребувале: „Буквар“, „Сметанка“, „Читанка“ — прва, втора, трета и четврта, а инаку меѓу наставните предмети биле воведени: „Егзестрововедение“, „Краснописание“, „Црквено пение“, „Историја“ и др. Покрај наставата учениците редовно биле носени в црква каде го читале „Апостолот“, „Вјерују“ и др. црквени песни.

Сите ученици пишувале на „плаки“ (таблици од плоча) и за појас носеле „дивит“ (плехова кутија за мастило — мастилница) во кого покрај мастило носеле перодршка. Читанките биле на бугарски јазик, додека учителот ги тумачел по

зборовите на еден тогашен ученик Стојан Топев на „нашѓаватски“. Попот останал до Илинденското востание, а учителот се сменил. Вместо Филип дошле: Наум Петров од Песочница — Леринско и учителката Анта од Охрид. Тие ја продолжиле просветната работа на Филип. Гаватското училиште, покрај месните ученици, ги прифаќало и децата од Кажани и Доленци. Се работело пред и по пладне, а во текот на школувањето биле применувани физички казни. Од нив најтешка била клечење на песок или на пченка на колена со кренати раце или тешање по рацете со прачка, а по некогаш недозволување да се оди на ручек (накажаните биле заклучувани во училиштето). Учебната година завршува на 24 мај (денот на просветителите Кирил и Методи). Тогаш децата давале испит пред родителите.

Учителите биле плаќани од Егзархијата, а со училиштето управувал црквено-школски одбор составен од месни селани. Во него пред Востанието членувале: Иле Чаталов, Босе Радев (Павлев), Апостол Апостолов и некои други. Со завршувањето на четвртото одделение, завршувало школувањето на мнозинството од децата во Гавато. Стариот Стојан Топев раскажува: „Кој сакаше да продолжи можеше во Стамбол. Така на пример од Гавато Вангел Симонов — Божанин изучи и стана владика со ново владичко име Борис. Тој беше школуван од Егзархијата. Егзархијата ги помагаше оние деца кои бараа помош. Ние не баравме и не ни дадоа“. Според зборовите на старите ѓаваштани, изгонувањето на поп Јани и примањето на егзархијски учител беше со цел „да се оттргне нашиот славјански народ од грчката патријархија“.

СОЗДАВАЊЕ И ДЕЈНОСТ НА ВМРО ДО ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

По формирањето на ВМРО во 1893 година, истата и во Битолско започна да се шири, прибрајќи ги сите чести луѓе кои биле недоволни од Турската управа и барале национална слобода. Ширењето на Организацијата во Гавато започнала околу 1897—98 година. Тука, во прво време доаѓал Борис Сарафов со други членови на Организацијата кои се претставувале како „прематари“ (трговци) продавајќи земјодел-

ски алатки (српови, коси и сл.) на вересија. На тој начин создавале доверба меѓу луѓето и услови да се доближат до селаните и ја рашират Организацијата меѓу нив. Тие најчесто одседнувале кај Коле Тунтев, кој стана прв член на Организацијата од ова село — „прв под клетва“. Не случајно тој станал прв нејзин член, ами затоа што тој од порано бил заваден со турската власт. Потоа пропагаторите на Организацијата доаѓале и кај Туне — земјоделец и кираџија. Состаноците биле одржуваани тајно, обично ноќно време по куќи. На нив биле примани нови членови коишто при приемањето им во Организацијата давале клетва. Покрај Тунтев и Туне, меѓу постарите членови на Организацијата од Гавато биле Петре Консулот и Лазе Маџанов. Ширењето на ВМРО наметнало потреба да се формира Местен селски комитет. Членови на Комитетот биле: Коле Тунтев, Иле Чаталов, Митре Грбев, Насте Попчев, Апостол Гулабовски, Митре Крков, Јонче Апостолов.

Во Гавато ВМРО создала и свој револуционерен суд. Неговата задача била да ги помирува скараните селани во селото, да ги казнува оние селани што оделе кај Турците на работа како аргати. Тој суд стекнал таков авторитет, што селаните ги одбегнувале турските судови, а за поплаки и слично се обраќале кон судот на Организацијата.

Организацијата во Гавато опфатила приличен број селани. Нејзините состаноци најчесто се одржуvalе во куќата на Науме Кацев. На нив според зборовите на илинденецот Ристо Чеканов, често се зборувало дека „Ќе се дигне восстановие за ослободување на Македонија од под турска власт“. Покрај идеолошката подготовкa за восстановие задаток на Комитетот бил да собира оружје, формирање на селска стража за заштита од Турците, да одржува врски со комитетите на ВМРО од соседните села, како и да врши војнички подготовки — вежби со оружје и др.

Оружје било купувано од село Љубојно, с. Нивици, преку Преспанското езеро од с. Коњско и др. села, а од с. Кажани го купувале дури и од некои Турци (од фамилијата на Керим Генчов и Абдула Бачов). Потоа, пушки биле набавувани преку Комитет и од градот Битола. Набавеното оружје го сочинувале пиштоли и разни видови пушки („гра“, „барутни капаклии“, „кримки“ и „мартинки“). Собралото оружје било

криено во специјално во земјата направени дупки во пла-нинската месност „Главиште“. Организацијата во Гавато имала свои направи за лиење на куршуми. Оловото го топеле во легени, а бомби правеле самите од шициња полнети со барут. Тоа било правено во куќата на Мите Отненов.

Гаватската организација одржуvalа врски со соседните села Гопеш, Смилево и Златари. Врските биле одржуваани преку курири — Ристо Чеканов, Ташку Громаров, Тодор Мурџев и др.

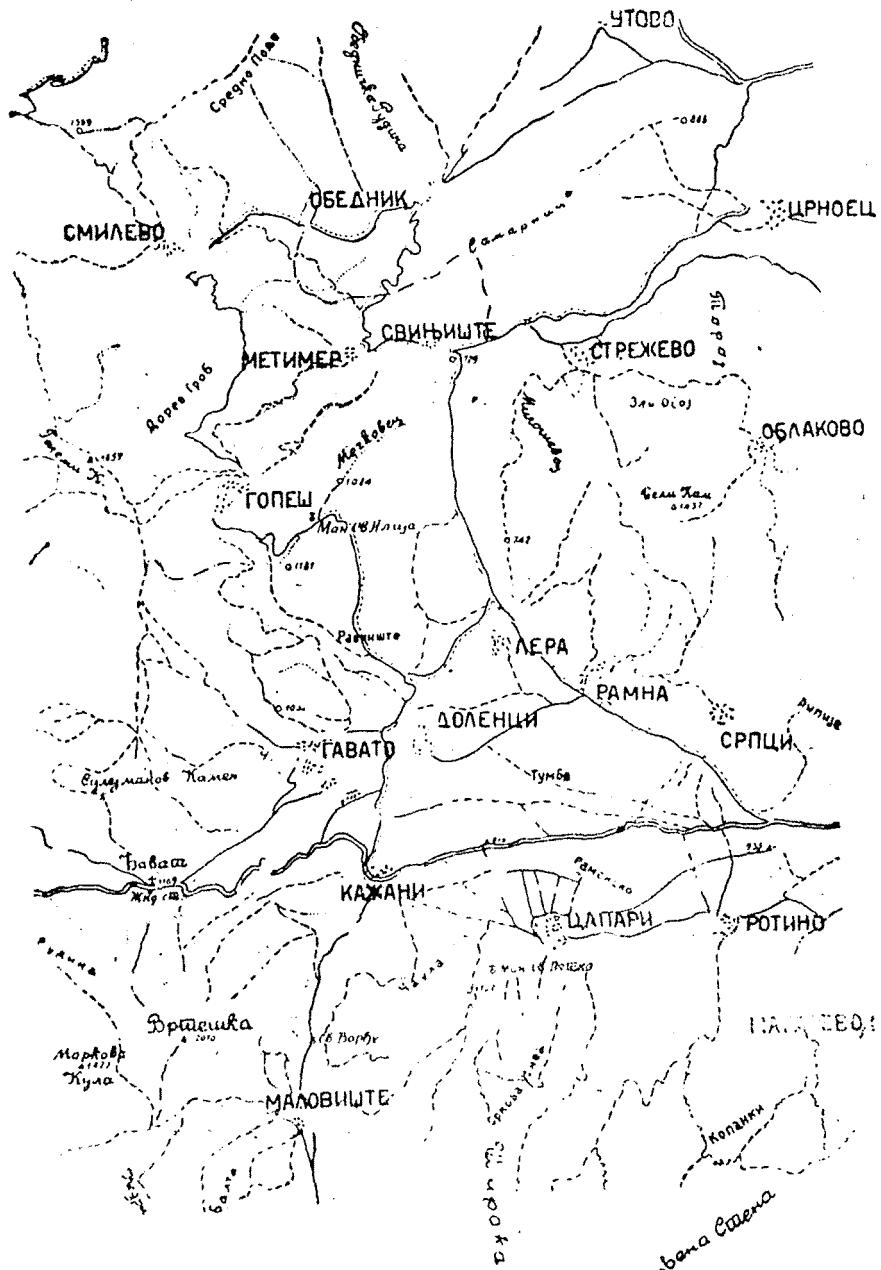
Од раководните личности на Организацијата во Гавато најчесто иделе Горѓи Сугарев, Dame Груев, Паракшев Цветков, Славејко Поп Арсов и др.

На Организацијата во Гавато ѝ помагале и жени. Тие, како курири, преносувале пораки (писма) и др. пошта во фумови, торби, стомни и сл., а исто така и оружје и муниција. Меѓу поактивните биле: Мара Кольупачова, Сребра Проданова, Неда Чонева и др.

За одбележување е дека во периодот кога се омасовува Организацијата, односите на населението со Турската власт се заостриле. Во ова време се извршени потурчувања на Ст. Баткова и Л. Филипова, а исто така биле убиени Симон Бенев, Вангел Бенев и селскиот поп родум од село Цапари.

За дејноста на Организацијата дознале и печалбарите — гаваштани што биле во Цариград (Стојан Топев, Петре Јуруков, и Васил Додов), а и печалбарите во другите места. Така да, по барање од Комитетот, повеќето од печалбарите, пред восстановието се вратиле во Гавато за да земат учество во истото. Уште на четири месеци пред Илинденското восстановие, Комитетот оформи восстановчики чети. Нив ги организирал војнички Горѓи Сугарев. Една недела пред восстановието заедно со Сугарев дошле Ристо Цапарец — терзија и Наум Попов — опинчар, со задача да работат на облекувањето и обувањето на селските чети.

Ваквите подготовкa за восстановие не останале не забележани од консулите во Битола. Така на пример австрискиот консул Крал во својот извештај од 19. VII. 1903 вели: „Многу ревносно револуционерите се занимаваат со изработка на опинци и тоа како во градот така и скришно по селата²¹“.

Гавато и околните села
(Секција)

Борците од четите живееле по своите куки. На Илинден селото дало 273 востаници сврстени во 5 (пет) чети, на чело со војводите: Апостол Гулабовски, Митре Грбев, Наум Бенев — Босбекар, Митре Крков и Наум Петров — учителот во селото. Четите во месноста „Главиште“ повторно зеле клетва и „го целивале знамето“.

Две-три недели пред востанието за заштита на селото бил ископан пред село ров, наспроти џадето од село Кажани.

ВОСТАНИЕТО

На Илинден гаватските востаници го нападнале соседното село Доленци. Десетина души, Македонци од Доленци, пребегнале кон востанатите. Борбите против Турците траеле 2—3 саати, но селото не било преземено. На 3. август востаниците биле в планина, а вечерта ги изгореле спонџето и колибите на Турците од село Доленци. Потоа, неколку дена не биле преземени воени акции. За тоа време востаниците ночек се движеле околу село, како би го заштитувале од евентуален напад; а дење логорувале в планина. „На 9.VIII. капетанот Сугарев нападнал на гаватскиот проод еден конвој со муниција и храна што бил придржан од силна стража. Привлечени од истрелите, наскоро на местото пристигнале турски засилувања, ударот не успеал и востаниците биле принудени да се засолнат во селото Гавато. Таму успеале да ги совладаат одвј со полски топови, после кое местото било плачкосано и опожарено. Востаниците имале дваесет мртви, Турците десет мртви и ранети, од селаните што не зеле учество поголем број задобиле рани, 20 лица меѓу кои жени и деца биле измачувани.“

После заминувањето на војските и башибозукот, следниот ден четите пак го запоседнале проодот и патот за Ресен останал неколку дена затворен²²⁾.

Извештајот на австрискиот консул во Битола Крал се надополнува со изјавите од селаните кои раскажуваат: „На 27 стар стил од село Кажани бил пратен башибозук на Гавато. Со него востаниците воделе борби цели десет саати и башибозукот морал да отстапи. Истиот ден вечерта, Гавато

било бомбардирано со артилерја, затоа востаниците останале в планина кон кои се придржувале сите селани избегани од село. Сето село било изгорено, освен две куки, кои случајно не ги зафатил пожарот. Горењето на селото се потврдува и во Извештајот на српскиот конзул во Битола Михајло Ристик²³).

Населението оставено без куки од Организацијата било префрлено во соседните села Гопеш, Смилево, Облаково, Метимер, Маловиште, Цапари и Стрежево, каде од селаните било хумано применено.

Во борбите на 27.VII. стар стил, загинале востаниците Митре Шабанов, Ристе четникот (не е гаваштанец), Стојан Кондев, Науме Миников (сд Доленци), Ристо Пурлев, Симон Размов Божанин и др. Од населението што не било сврстено во востаничките чети загинале: Лазе Филипов, Мише Јуруков, Гошо Здравев, Толеица Бендева, Апостолица Апостолова, Гошо Бубев, Митре Маџанов, Спиро Јошев и др. Од турскиот баштибозук загинале 5—6 војници, а отприлика и толку ранети.

Во текот на востанието гаватски востаници учествувале во борбите на Пелистер, с. Смилево, с. Слепче и во др. места. Кај село Слепче, од една гаватска чета во борбите загинале околу 30-титна души.

Гаватските востаници останале под оружје во планините до почетокот на октомври, кога од Штабот добиле наредба да го соберат оружјето. Исто то било скриено во места што не ги знаеле сите востаници, освен одговорните. Востаниците од Гавато се прибрале при своите фамилии во соседните села.

Од времето на востанието кај илинденците останала во спомен една анегдота. Кога гаваштани напаѓале на чифлик сајбите од Доленци извикувале:

„— Кај све, бре бегови-чифлик сајби? Анките ќе ви ги одбулим, земјата ќе ви ја земеме.

На ова Турците скриени во куки извикувале:

— Немој бре гаур, немој бре Јордан, ќе ти го дамт царот земјата со арно.“

ПО ВОСТАНИЕТО...

По угушувањето на Илинденското востание, за гаваштани настапиле тешки денови. Распрснати по соседните села, тие добиле минимална помош — брашно од САД, од Србија облека за малите деца, веленца и слично. Обновувањето и населувањето на изгореното село започнало кон крајот на 1904 година, а во 1905 биле обновени триесетина куки за кое гаваштани од никаде не добиле помош. Мнозина не се вратиле в село, туку останале да живеат во Битола. При таките услови бројот на печалбарите се зголемил. Најмногу оделе на печалба во САД. Таму останувале 5—8 години, а се враќале погремено да ги видат и помогнат фамилиите. Во САД ретко оделе со се фамилии затоа што надниците им биле мали, а ако некој член од фамилијата им се разболел биле бркани од работа. Затоа најчесто на печалба оделе сами.

Во 1905 година Гавато било посочено од мисија што ја сочинувале англискиот, рускиот, српскиот и австрискиот консул. Во разговор со селаните, по зборовите на Стојан Топев, англискиот консул во Ерска со ситуацијата по востанието се изразил: „што ѕи требаше да стрелате на царските војски?“. Зборовите на овој консул ги огорчило селаните кои ништо не возврзиле.

И покрај неуспехот на востанието и тешкотите настани по неговото угушување, војводата Лазе Маџанов и понатаму го крепел духот на селаните зборувајќи им: „Не треба да заборавиме на Организацијата, ами треба работата да се продолжи“. Но поради условите во селото (раселеност, не поврзаност на организацијата, слаба снабденошт со намирници за секојдневна потреба и сл.) во свој период не е забележана некоја активност. Кога ВМРО ја продолжи својата активност (Прилепскиот и Рилскиот конгрес) забележано е движење на чети во Гавато, меѓу кои и четата на Пандо Хаџи Арнаутолов од Велешко.

Од селото, турската власт го депортирала во Дијар-Бекир, гаваштанецот Никола Бубев кој по една година бил ослободен. Други депортации немало.

ХУРИЕТ

Во Гавато за Хурметот се дознало 1908 година од Јонче Крушјанчето кој имал своја чета. Воодушевени од прокла-

мираната слобода кон оваа чета од Гавато се придружиле Лазе Маџанов, Петре Консулот и Ристо Чеканов. Оваа чета учествувајќи во прославата, од Ресен тргнала кон Битола. На одморот во с. Кажани, четата била добро примена и на гостена од страна на Турците со убав ручек. Кога пристигнале во Битола биле пречекани со музика, а на водачот на четата Јонче, анките (булите) му фрлале цвекиња. Пред битолските ѕасарни бил одржан митинг пред насобраните чети од Македонци и турски војски. На митингот зборувал турски офицер кој рекол дека „повоќе нема тиранија, ами е хуриет, вооружените чети треба да ги предадат пушките на турска војска“. Меѓутоа, Јонче четата ја растурил велјки им дека „треба к вечерум со се оружје да се соберат на ридот кај Снегово“. На договореното место четата се собирала со се оружје, а потоа кај Облаково, Јонче ја расформирал, а на своите луѓе им рекол да си одат по дома со се оружје, да го чуваат истото, зошто може би ќе затреба. Тројцата гаваштани ја исполниле наредбата на војводата враќајќи се во Гавато.

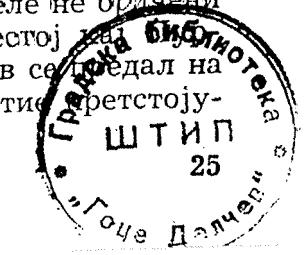
I. БАЛКАНСКА ВОЈНА — БОРБИ НА ДЕРВЕН

Настанувајќи со успех против тн. Вардарски корпус на турска армија, српските војски 1912 година се приближиле до Битола. Пред самиот град турските стратези: Зеки паша и Цајид паша, направиле план и обид да го спречат настапот од кон север. Наспроти тоа, вршејќи силен притисок, српските сили ја започнале познатата битка за Битола. Еден дел од Моравската дивизија II позив, ноќта меѓу 1/2.XI. добил наредба од командантот на Армијата да го пресече патот Битола—Охрид (правец с. Гопеш—Кажани). Во тој смисол имајќи го во предвид стратешки важниот преод Дервен, истиот бил запоседнат од страна на српските војски. На 4.XI. биле водени борби на ова место без некои промени. На следниот ден 5.XI. турската војска од Ресен користејќи го магловитото време, извршила ненадеен напад на секторот гаватската караула — Долги Рид, од каде српската посада се повлекла. За кратко време Србите си ги повратиле своите поранешни позиции. Попладне биле приметени турски сили како се движат кон с. Кажани. После краткотрајни

борби со једен мал турски одред на Дервен и разбивањето на истиот, српските старешини, сакајќи да го држат Дервенот под оган, ги повлекле своите трупи по љасевер. Ноќта турска артилерија успеала да внесе смут меѓу повлечените делови на српската војска, а турските трупи се повлекувале „неспречувани од српските предходници кои изморени од борбите, слабата храна и студен дожд што почнал да врне таа ноќ ги беше зафатило апатија“^{24).}

Вториот ден утрото, 6.XI. во Гавато влегле српските војски. Во оваа војна Гаваштани не зеле никакво учество. Српската армија, влегувајќи во Гавато, тој кратко време овозможила да се воспостави српска власт во селото. Тука постоела општина со претседник Милан Алексиќ—Србин, но добар човек. Тој се грижел да ги спроведе мерките што ги преземала властта (прибирање на преостанатото оружје од востанието) истовремено гледал да им помогне на селаните таму каде што тоа било можно. Наспроти постапките на властта, познатиот големосрпски четнички војвода Василије Трбиќ, доаѓал и правел големи насилија врз „сомнителните“ селани од Гавато. Спиро Филипов, Васил Чаталов, Лазојца Пурдева и др. под сомнение дека држат скриено оружје биле фатени, живи закопани в земја и измачувани. Вакви и слични измачувања и тепања пред очите на селаните дружината на В. Трбиќ правела на неколку пати. Гледајќи го нехуманиот однос на четниците кон мирното население, еден офицер од српската армија со својата чета што била во селото го спречила теророт.

Српската власт во Гавато извршила мобилизација. Една група, несакајќи да оди војска пребегнала преку Пелистер во Грција, а оттаму во САД. Друга група пак, што ја чувствуvalа властта како туѓа, а наклонета кон бугарската пропаганда, се одметнала в планина непосредно пред повлекувањето на српската војска од Гавато (во I. светска војна). Во составот на групата од Гавато биле: Митре Топев, Сотир Гештаков, Стеван Тасев Белев, и други од соседните села. Овие одметници, преку појлациите нарачувале кога, каде и во која кука ќе одседнат; а определената од нив кука била должна да им спреми храна и пречек. Тие оделе не бричени и нестриженi. Најдовестувајќи го својот престој на ~~библиотека~~ ШТИП ^{библиотека}, еден од одметниците Стеван Тасев Белев се предал на властта во Гавато и ја кажал куката во која тие бричени

гаат. Председникот Милан Алексиќ, наслутувајќи до какви последици за селото може да доведе сето тоа, организирал претрес јод спротивната страна на куќата во која се наоѓале одметниците, а јод друга страна на истите индиректно им соопштил да го напуштат селото. Тврдоглавоста кај нив била голема. Тие не само што не ја напуштиле куќата, ами решиле да водат борба. И на повторните покани да се предадат одметниците ги одбиле и воделе борба 10—15 минути по кое се повлекле. Тогаш биле убиени од српските војски Лазе Пурдев, Блаже Рашев и Иле Чаталов како божемни јатаци на одметниците. Истовременю до темел биле изгорени три куки — оние во кои одметниците најчесто одседнувале.

1915 и 1918

Првата светска војна го зафатила и овој крај. Српската војска во 1915 година од страна на бугарската војска била нападната и на овој дел. Српските сили притиснати од север и исток се повлекувале кон Ресен—Охрид. На повлекувањето низ Гавато минал еден батаљон (во намален состав), со два топа, на коњи и пеш, престрелувани од бугарската армија. Во новонастанатата ситуација, одметничката чета на чие чело бил Мијал Мукев, а која дотогаш се криела по селата се приклучила кога бугарските воени единици.

На 21 ноември 1915 година еден полк од коњичката дивизија, во мугрите од Гопеш преку Доленци навлегува во Гавато. Затекнатите српски војници в село се разбетале по селото. Нивната судбина била различна. Групата што се прибрала кај Чаталови, на број десетина млади војници, по минала добро. Нахранети и преоблечени без да бидат пристени заминдале за Битола. Друга една група, што се засолнала кај Топеви се однесувала лошо спрема домаќините. Во ова време, одметниците здружени со бугарските војски ги заробиле и ги стрелале на местото на денешното училиште, каде биле и закопани. Неколку други мали групи, се засолнале в црква. Од кога биле откриени, оружјето им било одземено и како пленици биле спроведени во Битола.

Во селото била воспоставена бугарска власт, а за кмет бил поставен гаваштанецот Васил Додов. Тој, на таа должност останал се до капитулацијата на Бугарија во 1918 година. За сето ова време во селото биле стационирани бугар-

ски и германски војски. Бугарската војска во јачина на еден полк била распоредена во војнички бараки (кај гаватоката црква), а старешините по куќите. Германско-австриските војници биле исклучиво во куки и тоа во Гулабова и Брајчева маала, а во останатите седум маали живееле бугарските воени старешини.

За сето време на престојот на војските од селаните биле земано жито, овци и други прехранбени продукти. Во тоа честопати, војниците се служеле со кражби, покрај задолжителните реквизиции, особено при повлекувањето во 1918 година, од селото биле одземени и однесени многу овци и други работи од вредност.

Гавато од борбите во Првата светска војна не настрадало, освен споменатите реквизиции и грабежи.

Први сојузнички војници што влегле во Гавато биле од француските колонијални трупи, а потоа дошли српските војски. Француските војски (колонијални и од метрополата) во Гавато се покажале на ниско морално ниво во однос на напастување на девојки и жени.

Откако биле завршени воените операции во I. светска војна, повторно во Гавато била воспоставена српската власт.

* * *

По првата светска војна, иселувањето од Гавато се зајмило. При тоа селаните најмногу тешкотии сретнувале при набавувањето на пашапорти. Пашапорти се издавале во Белград, но тешко и скапо — по 5 наполеони за еден пашапорт. Таа тешкотија ја совладувале со позајмувањето. Најповеќето од нив заминувале во САД — особено во државата Индијана (околу 40 души). Таму работеле како општи работници со сосем мала надница. Биле платени за 10 сати, а работеле 12-14. Затоа тие се придржуvalе кон штрајковите на останатите работници бараки зголемувајќи на надниците и смалувајќи на работното време. Поради тој биле прогонувани, па дури се судриле и со полицијата. Така кај овие гаваштанчи-печалбари, созревала работничката свест, а кај некои јод нив се прифаќала мислата за социјалистичко општество, како тоа во Советскиот сојуз. Таа мисла се зацврснуvalа проку читањето на социјалистичките весници и брошурри: „Работнически весник“, „Капитал и труд“, „Народен глас“, јод „Историјата на СКП (б)“ и др.

ИЗБОРИ 1920

На изборите во државата на СХС 1920 година, во Гавато
те истакнати кандидати на повеќе политички партии и
демократот Лазо Крков, радикалот Митре Чунков, со-
јалистот Војислав Туцановик — учител во селото — Црно-
јец и претставник на муслиманската организација по-
ционалност Турчин од с. Кажани. Спрема секавањето на
апостол Мурџев кој бил социјалистички агитатор, на овие
бори учествувале сите околни села, а бил избран прет-
зидентот на СРПЈ (к) Војислав Туцановик. Тој, во време
Објанната 1920 година, бил одведен од власти, така што,
чиеси преку нок, го снемало, а за претседатели на општи-
та биле назначувани режимски луѓе.

ПЕЧАЛБАРИТЕ ВО САД

Вклучувајќи се во работничкото и синдикално движе-
ње на САД, гаватските печалбари-работници постепено се
вдигнувале и класно осознавале. Меѓу нив особено се
вдигнувале Трајан Белев (во САД од 1921 год.), Митре
Чаталовски, Апостол Мурџев, Васил Талев, Огнен Станков,
ангел Чеканов и др. Во Детроит Белев посетувал полиг.
урс.

Напредните гаваштани во САД биле против дејноста на
имошната ВМРО на Тодор Александров. Бидејќи биле
против неа, а за балканска федерација, на ВМРОвските
бранија за да им пречат во работата, предизвикувале не-
ед фрлајќи јајца. Како работници повеќе се ориентирале
он работничкото движење и учествувале во сите негови
кции, собири, митинзи и сл. На еден работнички митинг
Трајан Белев извикувал пароли за Советска Русија. По-
ади тоа тој бил затворен, а подоцна бил и прогтеран. Исто
ака од САД бил прогтеран и Митре Чаталовски како поли-
тички активен.

ШЕСТОЈАНУАРСКАТА ДИКТАТУРА

На општинските избори 1928 година, во Гавато биле кандидирани Наум Додов и Јонче Крков. На изборите добил Крков.

Кога во 1929 година во Југославија е заведена монархофашистичката диктатура, истата се почувствува и во Гавато. На властта ѝ бил потребен човек што ќе ја спроведува истата. Најпогодна личност бил кметот кој со указ од Петар Живковиќ бил поставен за претседател во Гавато. Државјето на претседателот во вистинскиот смисол на зборот му било режимско. Бил поврзан со сите полициски началници и чиновници. Така со деловодителот Гајик отворено ги плачкал селаните. Секој печалбар што доаѓал од САД бил приморан да им дава „порез“, со што за сметка на селаните тие се богателе, поради што тој доаѓал до судрување со некои селани. Еве една карактеристична средба меѓу кметот и печалбарт Коле Бенев, кој раскажува: „Кога дојдов од САД во 1930 година, се чувствувај слободен, самоуверен и без страв. Тоа ме доведе до судрување со претседателот. При една средба во анчето, додека сите на кметот по однегу воведениот режим му станаа, јас продолжив да седам, со што тој изрази отворено нездадоволство и ме напера да му станам. Јас тоа негово барање го одбив, со што уште повеќе го разгневив. Во препирката што настана меѓу нас, тој ме увреди, велејќи ми дека од САД ништо не сум спечалил. Покасно, по наредба од него беш однесен во општината. Таму тој ми претеше. Но немајќи законска основа не ме затвори.“

Борбата меѓу послободулубивите младинци од Гавато и претседателот како орган на диктатурата, продолжи и понатаму“.

Судрувањето станало поостро кога Ј. Крков како претседател на околискиот началник, во Гавато сакале да формираат младинска стрелачка дружина. На закажаниот состанок за нејзиното формирање и избор на раководство уведен збор, на нечист српски јазик, одржал претседателот на општината. Тој барал во раководството на дружината да бидат избрани постари луѓе и настојувал да биде претседател. Младинците Огнен Станков, Браката Тодор, Ташко и Митре Чаталови, Крсте Илиев, Коле Бенев, Сотир Бубев, Димитар Филипов,

Томе Бенев, Борис Тунгев и некои други се повлекле и се договориле да се откажат од членство доколку Јонче Крков биде претседател на дружината. Од името на овие младинци, Крсте Илиев укажал пред собранието, дека стрелачката дружина є за младинците и дека нејзиното раководство треба да произлегува од нивната средина. Ваквото истапување Крков не го примил, и понатаму настојувал тој да биде претседател. На тоа младинците му одговориле: „Штом ти сакаш да си нејзин претседател, остани без нас“. Така во формираната стрелачка дружина не се зачленил ниеден младинец од Гавато, освен некои Кркови роднини и неколку Турци од Лера. Тогаш претседателот, младинците ги прогласил за анти-државни елементи и пратил извештај до околискиот началник. Последниот наредил младинците да бидат спроведени во Битола, каде биле затворени во некоја барака. Тука не биле долго време задржани, но платиле само парична казна по 70 динари и биле пуштени.

Оттогаш селото се разделило на две групи. Една со власт (поимотните луѓе), а друга — мнозинството од селаните со младината. Младината користела секој момент да го разобличува претседателот, а со тоа и властта. Кога Митре Чаталовски му забележал на претседателот зошто ги гони младите кога и тој е од Гавато, Крков му се заканил дека ќе го тужи за неговото либерално држење уште во САД.

* * *

Есента 1929/30 година, печалбарите гаваштани во САД — Гери (Индјана), од своите добиле писмо, со кое им се соопштувало дека старо Гавато — Дервен, каде гаваштани је уште имале свои имоти имала имамера да го прогласи за беговите и продаде на Здравко Исајловиќ — пензионисан офицер. Претседателот, исто така за да ги учени селаните напоместувал божемна колонизација на Дервенот — гаватските имоти. Со тоа тој сметал дека гаваштани ќе си ги откупат сопствените имоти.

Печалбарите во САД, 50—60, протестирајќи кај југословенскиот консул, преку своите ополномоченици Стојан Топев и Митре Чаталовски успеале да ја спречат оваа сми-

слено подготвена малверзација и да го прикажат Кркова како човек заинтересиран само лично за себе.

* * *

Во 1932 година, против претседателот на општината од страна на селаните била покрената оптужба. По исследувањето, се докажало, дека од него биле направени повеќе малверзации со селски парични средства. Така на пример: од градењето на училиштето, од бодликавата жица со која божем ќе се оградувал училишниот двор, од пченката пратена како помош која требало да се дели на селаните, а ја продавал и сл. И покрај доказите Крков не бил суден. Адвокатот што го застапувал селото бил поткупен и го напуштил делото.

1930—1933 година во Гавато постои стихијна опозициона борба против властта, чие олицетворение е претседателот на кого му бил даден погрден прекар.

Во ова време, за прв пат во селото се почувствувала политичката активност на Трајан Белев, кој како политички оформена личност се враќа од САД во Гавато. Неговото присуство се чувствувало особено меѓу напредните гаваштани. Белев е стално во разговор со нив, при што им зборувал за Советскиот Сојуз и борбата на работничката класа во САД. Ова политичко делување кај младинците се почувствувало во политичките изборни и предизборни борби.

Во 1934 година биле спроведени избори во општината во која влегувале селата: Кажани, Доленци, Рамна, Лера, со седиште во Гавато. Пред самите избори властта се обидела да ги заплаши селаните во Гавато. По зборовите на Тодор и Митре Чаталови, цандарите оделе ноќно време од кука на кука, со бајонети на пушките, тероризирајќи и заплашувајќи го населението. Тие заканувајќи им се на селаните им зборувале: „Да гласата за Јанче Крков или мислете му добро“, нема да ви дадеме да сечете дрова од шумите. Ќе имате расправии со нас и сл.“ И покрај сите заплашувања, понапредните гаваштани не се уплашиле. Тие во групи од по 3—4 души оделе во секоја маала да агитираат против Крков. На селаните им зборувале: „Немојте да се плашите, никој ништо не ви може. Нити цандарите нешто ви можат. Тие се државни и за својата нечиста работа ќе одговараат пред кралот Александар“. Прикривајќи се зад

името на кралот, агитацијата продолжила и на денот на изборите. На самото гласачко место, за цело време (денот и ноќта), да не би се направиле малверзации останале Томе Бенчев, Борис Тунчев, Митре и Тодор Чаталови, Коле Бенчев и некои др.

На овие избори Крков изгубил, а бил избран другиот кандидат Панде Бенчев (полтиберален) и останал се до 1937 година. Политички бил неопределен, но бил поштен, живеел повлечен, поради што меѓу селаните бил доста популарен. Покрај споменатите кандидати се кандидирал и Јордан Симонов Божанин — службеник. Поради своето опозиционерско држење во време на изборите тој бил отпуштен од службата.

ИЗБОРИ 1935

Политичката активност на напредните гаваштани пред петтомајските парламентарни избори од 1935 година, се зголемила. Претеничките кандидати биле: Војислав Протиќ — адвокат во Битола — демократ, Петар Косовик — радикал, а на листата за Здружениата опозиција Петар Велјанов — трговец од Битола.

Во оваа изборна кампања, заедно со Трајан Белев, од Битола во Гавато дошли: Јосиф Христовски — Свончаров и Кирио Миленков — студент. Тие илјадено агитирале претив властата и Стојадиновик. Поради тоа што растуриле летоци, биле прогонувани од цандарите. Тие трагајќи, најче летоци кај Начов Стеван од Гавато, што овие ги растуриле. Поради тоа истиот бил одведен во цандармериската станица во с. Кажани, каде што бил претеган.

На изборите победил Петар Велјанов, со значна разлика во гласовите.

* * *

Во 1936 година, општината Гавато и Цалари биле споени во една со седиште во с. Кажани.

* * *

Во учебната 1936/37 година за учител во Гавато бил поставен Тодор Ангеловски од с. Лавци — популарно викан од

селаните Тошо Даскалот. Во тоа време Тошо веќе бил во редовите на прогресивното учителство. Негови соработници биле учителите што учителствувајале во овој крај: Борис Стрезовски, Пенко Здравковски, Илија Јанкуловски, Митровиќ Драгольуб и други. Во Гавато Тошо јајде на поволна средина која му овозможувала плодна политичка работа. Таа средина пред се ја сочинувале групата напредни гаваштани со кои Тошо станал близок соработник, особено со Трајан Белев и Јонче Мурџевски. Во ова село тој стекнал голема доверба и авторитет меѓу селаните, со своето блиску држење. Бил многу чесен и во разговорите секогаш се спуштал на нивото на проблемите на селаните, со што станал многу сакан, уште повеќе и поради тоа што произлегувал од имотна фамилија, а бил на страната на сиромашните и против власти.

ПОНИШТЕНИ ИЗБОРИ

Стихијното политичко судруување во Гавато се манифестирало секогаш, а особено на изборите, било да биде општински или парламентарни. На општинските избори од 1937 година, при новата територијално поголема општина, Јонче Крков пак се кандидирал подржуваан од власти преку околискиот началник Данайл Константиновиќ.

Со активноста на Трајан Белев и Тошо Даскалот, селската стихијна опозиција добива се поорганизиран и политички обоеен карактер. Таа станува пореволуционерна и презема конкретни политички акции. Така во тоа време биле организирани демонстрации на кои учествувале околу 120 души Гаваштани во с. Цапари. Таму говорел Митре Чаталовски. Во говорот главна мета му бил Јонче Крков и неговото разобличување како бивш претседател. Меѓу другото во својот говор Митре рекол: „Не сме дојдени во Цапари да го приеме виното и ракијата, туку сме дојдени со една цел да како браќа избереме едно лице кое ќе не претставува пред кралското намесништво. Да избереме чесно лице кое што ќе ни ги штити нашите интереси“. Насобраните селани од Цапари и Гавато, решиле да го кандидираат Митре Василов од Цапари и Тодор Гагов од Гавато. Селаните уште во Цапари се согласиле да држат по 100 гласа резерва која

ке ја чуваат како рештаачка за еден од своите кандидати. Но сепак гласовите биле подделени со што Јонче Крков избегал со окоту 66 гласа повеќе, благодарејќи од гласовите на турското население во општината кое било привилиговано од власти, а покрај тоа и оцата од с. Лера го искористил своето влијание врз муслуманите во полза на Крков.

Предчувствувајќи го исходот на изборите и покрај постоење на два нивни кандидати, во полза на Јонче Крков, а со што гаваштани не можеле да се помират на десетина минути пред заклучувањето на изборите, на самото изборно место, предизвикале инцидент, чии резултат бил поништување на изборите и повторно гласање. Тодор Чаталовски, еден од учесниците во овој инцидент, во врска со ова се скава. „На гласачкото место (сместено во бифето), влеговме Ташко Чаталовски, Сотир Бубев, Томе Бенев и јас. Тука беше Јонче Крков кој што Ташко го праша со зборовите:

— Што барате?

— Сите ние дојдовме — му одговорил Ташко — да ги видиме резултатите од изборите.

— Резултатите ќе му ги покажам кому сакам, а вам не — ни одврати Крков.

На тоа, Ташко веднаш ја зеде газиената ламба и ја скриши а истовремено ги грабна списковите и почна да ги кине, додека Сотир Бубев и Томе Бенев ги докинуваа. Јас пак, искинатите листови ги клавав в цепови за да неможат да ги состават и залепат по нашето заминување. Тогаш, Јонче и Ташко се стапаа, при што настана општа мешаница. Се истурија мастилниците. Во моментот на инцидентот, во станицата имаше дојдено цандари и кога им соопштија што стана, веднаш дојдоа на гласачкото место. За тоа време пак, ние отидовме во млинот кој се наоѓаше во непосредната близина од гласачкото место. Од кога тука ги доискинавме гласачките списоци, пак се вративме да видиме што станува. Но сега Ташко и Сотира ги затвориа. Уште вечерта беа однесени во цандармериската станица, каде беа врзани со синцири, за раце и за кревет. Цандарите им се закануваа, но не ги тепаа. На вториот ден и нас (Тодор Чаталовски и Томе Бенев — б. н.) не притворија и се најдовме во исто место. Од Кажани до Битола - пат од 18 км. — бевме спроведени пешки. Не однесоа во околијата каде што началникот не гњавеше и не ошамари“.

За ова време, приврзениците на затворените се жалеле и молеле кај командантот на дивизијата. По три дена одлевани в затвор, затворените биле пуштени и им било дозволено да се бранат од слободата. Тужител бил адвокатот Војислав Протиќ, додека без пари ги бранел адвокатот битолчанец — Јован Алтипармак. Казната за Томе Бенев и Тодор Чаталовски била 2 000 дин.—условно две години, а за Сотир Бубев и Ташко Чаталовски исто 2 000 дин. но условно за една година.

Во оваа покрупна политичка акција на напредните јаваштани Трајан Белев директно не учествувал, а исто така и Тошо меѓутоа, акцијата е природен резултат на нивната политичка работа меѓу селаните во Гавато.

Замислата на јаваштани за повторни избори се остварила. Тие биле спроведени по еден месец. Овој пат јаваштани и цапарци биле покомпактни и вместо два, истакнале еден кандидат. Тој бил јаваштанец Тодор Гагов, додека бившиот кандидат од Цапари се откажал од кандидатурата во полза на Гагов. На изборите Јонче Крков бил поразен со 500—600 гласа повеќе.

ШТРАЈК ВО МЛИНОТ

Во село Кажани, на самиот пат до камениот мост, се наоѓал млин (денес се рушевини) кој бил сопственост на Димче Тильевик од Струга. Во него 1938 година работеле шест (6) работници од Гавато и еден од Цапари. Работниот ден им изнесувал 10—16 саати, а дневницата 8 динари. Покрај тоа работниците не биле социјално осигурени, па затоа кога дојала инспекција, сопственикот ги криел. Еднаш на пат за Ресен, во Кажани се запрел Драги Тозија, кој студирал во Белград. Тозија, запирајќи се да одмори, се нашол во разговор со нив при што се запознал со нивните прилики како работници во млилот и ги наговорил да се борат за своите работнички права. Бидејќи овие работници синдикално не биле организирани, било потребно да се зачленат, како би биле заштитувани и подржувани во нивните барања од страна на Синдикатот. За таа цел еден од работниците, овластен од своите другари, дошол во Битола каде ги зачленели во УРС-овите синдикати. Тие добиле членски книшки и платиле членски внос по 5 динари на член. По ова, работ-

ниците од својот работодател Тильевик барале тој со нив да заклучи работен договор, со кое истиот не се согласувал. Тоа било повод работниците да станат во штрајк. По дваесет дена од напуштањето на работата, работниците успеале да

Кажанскиот млин

издејствуваат зголемување на надницата од 8 на 20 динари и сите да бидат социјално осигурани. Овој штрајк се совпаѓа временски, со штрајкот на работниците од битолскиот млин „Драгор“.

ИЗБОРИ 1938

Политичката борба манифестирана на сите поранешни избори добила уште посилен замав, на парламентарните избори од 1938 год. Кандидати на овие избори биле: Јован Алтипармак — адвокат и Војислав Протиќ исто адвокат — како претставници на режимот, а Петар Велјанов трговец од Битола како претставник на здружената опозиција. Кандидатите користејќи најразлични пропагандни средства, меѓу себе воделе големи политички борби. Јаваштани од се-когаш биле против Протиќа, кој инаку бил подржуван од бившиот претседател и неговите приврзеници.

И во ова време, еден од повидните политички борци против режимот бил Трајан Белев. Тој облечен сосем бедно, одел по соседните села и пропагирал меѓу селаните против власга, било низ разговорите било со предизборни и изборни летоци. Имајќи го искуството на прикажувач и својството да биде близок со сите, Белев, во таа своя работа имал голем успех, зголемувајќи го кругот на истомислениците.

Протик, како кандидат на овие парламентарни избори поминал неславно. Тој каде и да се јавел во селото, му биле правени пречки во агитацијата. Така на пример: некогаш му ги оттушуваше гумите на автомобилот, друг пат му врзувале тенекиња со што го исмејувале. Кога пак држеле говор, селаните хорово извикувале:

„Протик много лаже, лаже,
ал му ништа не помаже“.

Меѓу противниците на двете политички групации, не биле ретки тепаниците, подмитувањата и обидите за подмитувања. Така на пример Протик им понудил прилично примамлива сума пари пресечени на половина на групата напредни гаваштани, под услов да гласаат за кого сакаат, само да не агитираат против него, и да не му сметаат во предизборната борба. Оваа доста примамлива понуда била одбиена со зборовите: „За пари не се продаваме“. На овие избори повеќе гласови добил Јован Алтипармак, за кого гласале каде подмитени, а каде и заведени селани.

Во Гавато, во текот на изборните политички борби против режимот се истакнувале: Трајан Белев, Тошо Даскалот, Илија Јанкуловски, Димитрија Филипов, Коле Бенев, браката Тодор, Митре и Тошко Чаталови, Методија Маџанов, Крсте Илиев, Тодор Пердулов, Сотир Бубев и многу други.

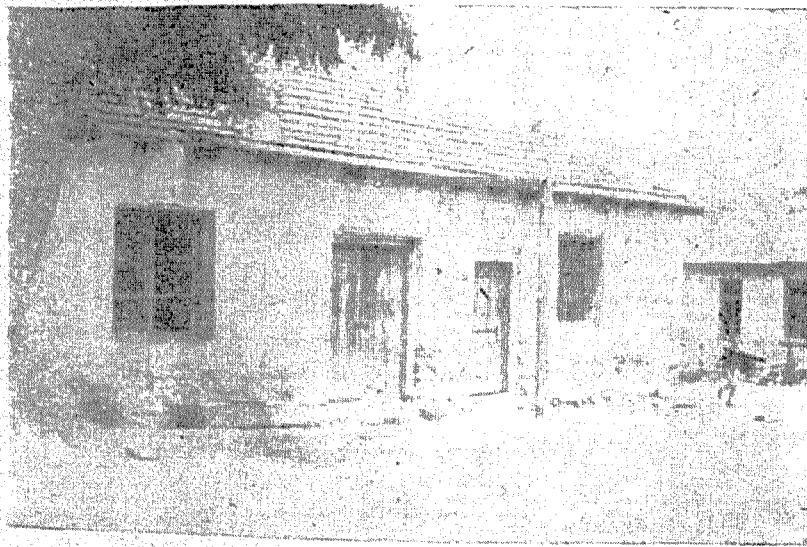
НАБАВНО-ПРОДАЈНА ЗАДРУГА

Како резултат на работата на Трајан Белев, напредните гаваштани, и учителите, особено на Тодор Ангелевски — Тошо Даскалот, во 1938 година, со цел да се спротивстават на приватните селски трговци-бакали, била формирана набавно — продажна задруга. Од друга страна, иницијаторите сакале Задругата да ја искористат и како форма за прибирање на селаните и вршење на прогресивно влијание

врз истите. Припремите околу формирањето на задругата биле вршени под непосредното раководство на напредните учители од селото. Врз основа на пропишаните правила и сдружество од властта, било свикано основачко собрание на кое присасствуваше околу триесетина души. Најмотните селани, сметани како угледни „домакини“ на оваа иницијатива гледале скептички и со презир таа затоа не присуствуваше на собранието. Сепак, тоа било одржано во просториите на училиштето. При тоа, од редовите на присутните, бил избран Управен одбор во следниот состав:

Коле Бенев — претседател

Илија Јанкуловски (учител) — книgovодител, и

Зградата во која била формирана ПО. Во истата била сместена набавно-продажната задруга

Методија Маџанов — (работник) — магационер инаку доста начитан. Во прво време се зачлениле само десетина домакинства. Но тој број постојано се зголемувал и по неколку месеци, во задругата биле опфатени повеќе од половина на селските домаќинства во селото. Задружните простории се наоѓале во зградата на бившата општина. Почетниот капитал бил создаден со членскиот внос кој изнесувал по 100 динари од домаќинство. Со овие пари биле набавени основните сред-

ства за работа на задругата, а исто така и неопходните за ова село прехрамбени артикли (сол, шекер, масло, газија и сл.). По формирањето на ова задруга, со намера да ја пречат нејзината работа и розвиток, приватните трговци од селото, побрзале да ги наполнат своите дуќани со стока со цел да ја конкурираат. И покрај ваквите пречки, задругата работела нормално, дури и напредувала. Преку неа, особено домакинките многу полесно и поевтино, се снабдувале со потребните артикли, со што се зголеми угледот на инцијаторите за нејзиното формирање, а истовремено бројот на задругарите растел.

Просториите на Задругата станувале од ден на ден се потесни, бидејќи количеството на стоките се зголемило, а слободниот простор не бил доволен како место за врталиште. Поради тоа на местото на старата — изгорена училишна зграда, задругарите почнале со припреми за подигнување на новите задружни простории. И овој пат напредните учители, Тодор Ангелевски и Илија Јанкуловски, биле први во оваа акција. Наспроти нив, останатите учители, меѓу кои и управителот на училиштето со потсмев гледале на доброволната работа во изградувањето на новата задружна зграда. Благодарение на добро организираната работа, задругарите, подпомогнати и од селани што не биле членови, а особено од младинците на с. Гавато, зградата брзо била подигната. По тоа таа започнала со нормална работа. Како клон на задругата било отворено бифе под име „Гаватско младина“. Целта за која задругата била формирана, нејзините организатори ја постигнале.

И во текот на 1939 година таа ја играла она улога која организаторите ја замислувале пред нејзиното формирање. Таа била врталиште на скоро сите селани и младинци. За тоа многу допrinесло и на кредит купеното радио (на батерии) и оформувањето на библиотека со претежно напредна литература. Особено бил голем интересот кај селаните за слушање на вести од општо-светските настани како за ширењето на Германија за сметка на другите држави, ставот на Англија, САД, СССР спрема Германија почетокот на II. светска војна со нападот на Полска, ставот на Југославија спрема настани итн. Во тој поглед се дискутирало, се заземале ставови по некои политички и воени настани. Во овие дис-

кусии, предначеле Трајан Белев, Тошо Даскалот, Илија Јанкуловски, во објаснувањето на целите и идеите на фашизмот. Се покренувале дискусији за животот во Советскиот Сојуз, а Белев како стар приврзеник на социјалистичките идеи, секогаш бил прилично отворен и го фалел социјалистичкото општество, односно животот во Советскиот Сојуз. Заради ваквата негова дејност бил осумничен и во куќата му бил извршен претрес, по кое Беев бил притворен во цандармериската станица во с. Кажани. Тука бил сослушуван и теретен, но тој умеел, на вешт начин да се ослободи од обвиненијата. Немајќи доволно аргументи за да го судат и затворат, по кратко време бил ослободен од притворот.

Исто така во задружната библиотека биле набавувани книги од напредни писатели и изданија. Најмногу биле застапени и читани книгите на „Нолитовите“ изданија, а меѓу останалото имало и забранета литература која „под рака“ се давала на читање само на најнапредните и сигурни луѓе од селото. Читањето станало многу сакано, особено во зимските месеци. Особено биле интересни книгите кои зборувале за новото општество т. е. за социјализмот и животот во СССР, за односите меѓу луѓето, за механизацијата употребувана во стопанството, колхозите и сл. Тие прочитани книги предизвикувале дискусији што се воделе во просториите на задругата. Магационерот М. Маџанов умеел на секого да му даде онаква книга чиј интерес ќе го задоволи. Истиот како магационер и библиотекар во задругата бил уходован од лицата на властта, поради што истиот морал секогаш да биде претпазлив, кому се му дава и препорачува книги. Во селото биле читани и книги од личната библиотека на Тодор Ангелевски кјуја била мошне богата, како на пример: „ЛЕБ“ од А.Толстој, „ШИРОМ СВЕТА“, „СССР у слици и речи“, „ШТА САМ ВИДЕО У СОВЈЕТСКОМ САВЕЗУ“, „СИЛА ПРИРОДЕ И МОК ЉУДИ“, изданијата на „СЕДМА СИЛА“ и други книги киси ги третирале проблемите на човекот во капитализмот и социјализмот.

Во Гавато најосетно се чувствуvalо влијанието на двајцата агитатори Трајан Белев и Тошо Даскалот. Тие околу себе успеале да ги приберат понапредните селани, кои со своето држење во време на изборните кампањи се издиференцирале како антирежимска група. Ширејќи ја меѓу нив напредната литература со која Тошо прилично распоратагал,

а и библиотеката на задругата, создавале интерес не само за читање туку и за дискусија врз прочитаните книги. Овие разговори и дискусији се сведувале кон една смислена подготвена цел, пропагирање на комунистички идеи. Тие иден особено биле прифатливи за луѓето од бедните-печалбарски семејства.

Тодор Ангелевски

Интересно е, дека Тошо како учител во Гавато, отворено во некој моменти ја користел наставата за да влијае и да создава симпатии спрема СССР. — во тоа време единствен симбол на социјализмот во светот. Некои негови ученици го

расскажуваат следниот пример: „Тошо често пати на часовите по земјопис, застануваше пред картата на Европа и ни го поставуваше вообичаеното прашање:

Децо, која је највеќа земља на свету? — Ние навикнати на ова прашање хорово извикнуваме —

— Русија!

Гледјќи ги на картата зелено обоените големи пространства на СССР во нас се раѓаа симпатии кон оваа голема словенска земја“.

Управителот на училиштето на неколку пати го опоменувал Тошо за ваквото му делување кај учениците.

Работата на Белев, Тошо, индивидуално и преку задругата допринесла да напредните селани се зближат, дискутираат и оформуваат гледишта во врска со развитокот на општеството и политичките настани. Со тоа биле созреани сите услови во Гавато да се оформи политичка сила партишка ќелија.

ФОРМИРАЊЕ НА ПАРТИСКА ЌЕЛИЈА

Членот на Месниот комитет Богоја Фотев од с. Бистрица, добил задача да формира партишка ќелија во Гавато. Ќелијата е формирана во месец март 1940 година. Нејзин прв секретар бил учителот Тодор Ангелевски а Трајан Белев и Илија Јанкуловски членови. Меѓутоа, вистинското нејзино постоење е од кога во Гавато идат на ревизија, — во месец август — Цане Светиев и Јосиф Христовски — Свончарот. Заправо од овој партишки состанок одржан во куќата на Лазе Јуруков, се знае кои луѓе ја сочинувале партиската ќелија во Гавато. Тие биле луѓе со кои од порано работеле во воспитни групи; Трајан Белев, Тодор Ангелевски — Тошо и Илија Јанкуловски т. е. првите членови на партиската ќелија формирана од Богоја Фотев.

Од месец август 1940 година, партиската ќелија во Гавато ја сочинувале:

1. Трајан Белев
2. Тодор Ангелевски — Тошо Даскалот
3. Илија Јанкуловски
4. Коле Бенев
5. Крсте Илиев

6. Димитар Филипов
7. Методија Маџанов
8. Тодор Чаталовски
9. Митре Чаталовски
10. Ташко Чаталовски
11. Сотир Бубев

На овој состанок за секретар на гаватската партишка ќелија бил поставен мештанинот Трајан Белев, постар комунист, политички изграден, авторитетен — народен човек, меѓу селаните познат како беден, но правичен кој секогаш бил на страната на обесправените. Белев бил човек кој со својата едноставност и близкост во разговорот со луѓето, умеел да ја прифати и ја популаризира борбата на КПЈ.

На состанокот било зборувано, за тоа каков треба да биде ликот на комунистот. Било истакнато дека тој треба да претставува пример пред селаните со својата чесност, правичност, политичка изграденост. Исто така станало збор и за начинот на работата на партиската ќелија, односно, за нејзиниот организационен живот. Покрај тоа, уште на овој состанок, инструкторите поставиле задаток и понатаму да се работи со понапредните младинци и да се преземат мерки за формирање на СКОЈ-евска организација.

Од септември 1940 година, партиската ќелија живее редовен организационен живот. Состаноците биле одржуваани еднаш неделно, по куки или на договорени места надвор од селото, како не би биле приметени од селаните и властта. На состаноците биле обработувани идеолошки прашања, се читале лекции од Историјата на СКП (б) која во Гавато била примена заклучно со втората глава. Покрај тоа биле читани статии од илегални весници на КПЈ: — „Пролетер“, „Искра“, „Комунист“ кои ги добивале само во еден примерок. Преку растурање на летоци по портите, лепење на истите по чешмите и пишување на пароли по сидовите од страна на членовите на КПЈ, во Гавато се почувствувало постоењето на Партија која се бори и живее со проблемите на работниот човек. Вакви акции биле спроведувани обично нокќо време во сабота спроти недела.

Спроведувајќи ја задачата за опфаќање на младината и формирање на СКОЈ, партиската ќелија посебно внимание обрнала врз работата со младината. За таа работа, како нај-

погоден, бил задолжен Методија Маџанов, кој уште од порано контактирал со младинците како библиотекар и магационер во Задругата..

Настаните во светот, од ден на ден, станувале побурни. Затоа интересот на селаните за слушање на радиоемисиите се зголеми. Сега, задругата била постојано посетувана, особено вечерно време, кога вестите можеле да се слушаат послободно. Најмногу биле слушани радиостаниците на Москва, Софија и понекогаш Београд.. Уште по набавката на радио-апаратот, цандармеријата со седиште во с. Кажани, почнала побудно да следи кои се станици се слушале. Затоа партиската организација презела мерки на претпазливост. Таа организирала свои членови и особено напредните младинци Јонче Мурцевски, Бенdevски Гога, Мијал Грбевски, Лазо Ласовски и други да „чуваат страж“ околу задругата се додека се слушале вестите.. *

* * *

Неколку месеци по формирањето на партиската ќелија, на ревизија, во Гавато дошол Pero Јовановски — Тикварот. Во негово присуство, на партискиот состанок била разгледана положбата на Партиската ќелија и прашањето за нејзино проширување — прием на нови членови. Во врска со прашањето за приемот на нови членови се развила дискусија: дали луѓето што гласале за Стојадиновик можат да бидат примени во Партијата. Се застанало на гледиште дека тоа не треба да биде пречка ако се во прашање луѓе кои би можеле да бидат вистински членови на КПЈ.

*

* * *

Гаватската партишка ќелија одржуvala врска со Битола и Ресен. Оваа врска во прво време била одржувана преку Трајан Белев, а подоцна преку Коле Бенdev, кој како шофер, можел почесто да оди во Битола и Ресен. Покрај директиви, тој пренесувал, партиски материјали, луѓе — партиски инструктори и слично. Бенdev одржуval врски со Стеван Наумов — Стив, Божиновски Пеце, Топаловски Илија, Коле Канински и др. партиски организирани луѓе. Покрај дирекците врски, преку гаватската партишка ќелија, низ Гавато врвел каналот — врската Битола — Преспа.

Есента 1940 год. во Гавато, на ревизија, дошол организациониот секретар на Покраинскиот комитет на КП за Македонија Блажо Орландик. Состанокот меѓу него и членовите на партиската ќелија бил одржан вок уќата на Ѓорѓи Јурковски. Главна тема во дискусијата на овој состанок, било натамошното омасовување на партиската ќелија во Гавато, како и формирање на СКОЈ-евска група од дотогашните младински воспитни групи што постоеле во селото и создавање на партиски ќелии во соседните села. По овој состанок Орландик од страна на Коле Бенев бил префрлен во с. Подмочани — Преспа.

Врз грбот на партиската ќелија од Гавато била поставена задачата за прибирање на симпатизери, создавање на воспитни групи и формирање на партиски ќелии во соседните села. Гаватските комунисти, користејќи разни средби (селски свадби, пазарни денови, празници и сл.) се почесто контактирале со понапредните селани, при што проверувале на кои луѓе би можеле да сметаат. Во ова, особена активност проявил Трајан Белев, кој со помошта на други комунисти од Гавато, успеал да формира во некои села (Ротино, Братиндол, Доленци) воспитни групи, а во Лера партиска ќелија. Спроведувајќи ја оваа задача, партиската организација од Гавато со својата активност и идејност излегла надвор од рамките на своето село.

Паралелно со спроведувањето на оваа задача Белев и Тошо Даскалот како најистакнати во работата во Гавато честопати, со одделни симпатизери работеле и индивидуално. Поверувајќи им извршување на различни задачи, и низ исполнувањето на истите, имале можност да ги проверат и индивидуално да ги примат за членови на КПЈ. Во есента 1940 година, вака примени членови биле Јонче Мурцевски и Борис Стрезовски — кој иако живеел во друго село, бидејќи таму немало партиска ќелија бил прифатен од гаватската организација. Другарката на Тошо, Анка Обучина, не била званично примена во КПЈ, но во ова време ги спроведувала партиски задачи.

Ново создадената партиска ќелија во с. Лера, заедно со партиската организација во Гавато и воспитните групи во другите села, претставувале едно партиско јадро, што овозможувало натамошно јакнење на влијанието на КПЈ врз останатите селани во селата од овој дел на Битолска околија.

* * *

Во ова време — (учебната 1940/41 годи.), Тодор Ангелевски живеел во куќата на Ѓорѓи Јурковски. Тука Тошо од Битола донесол рачна преса (шапилограф) со која умножувал агитационен материјал. Пресата била скриена во помошните простории на куќата. За нејзиното постоење знаеле само Ѓорѓи и неговата ќерка Дана Јуркова кои му помагале на Тошо при печатењето и преносот на материјалот за печатење. Раствурањето на истиот го вршел лично Тошо.

Работејќи со младинците опфатени во воспитните групи Трајан Белев, Јонче Мурцевски и Методија Маџанов успеале да приберат група младинци од која подоцна била формирана СКОЈ-евска организација. Во врска со ова првите скојевци од Гавато се секаваат: „Многу пати со Трајан Белев, Јонче Мурцевски и Методија Маџанов најчесто во задругата, а и на други места, среќавајќи се дискутираме околу поедини настани во светот, читавме некои брошури посебно, а на многу за нас нејасни и чудни прашања, тие ни даваа одговор. Истовремено ни поставуваа и некои задачи, со што вероватно тогаш ја испробуваа нашата способност за извршување и приврзноста кон комунистичките идеи“.

На овој начин била создадена група на млади луѓе кои беспрекорно им помагале на комунистите. Опфатени во воспитни групи тие биле сигурни кандидати за членови на СКОЈ.

Во март 1941 год. под раководство на Јонче Мурцевски била формирана првата СКОЈ-евска група во Гавато. Во неа покрај Мурцев како секретар, инаку член на КПЈ влегувале:

1. Мијал Грбевски
2. Лазе Ласевски
3. Науме Ј. Тунтевски

Во ова група партиската ќелија, нашла можност и база за проширување на илегалната работа.

Паралелно со напорите за прифаќање на машката младина, се работело да се прифати и женска младина. Но тоа одело многу тешко, поради патриархалните свакања за односот меѓу младинци и младинки. Така на пример, се сметало за неморално ако некоја младинка се поздравела за рака со некој младинец. Во разбивањето на ваквите свакања прилично успеал учителот Тошо Даскалот и Јонче Мурцевски. Како станар во куќата на Горѓи Јуруковски и преку неговата

група на напредни младинци. Резултатот од оваа работа било постепеното зближување меѓу машката и женска младина.

АПРИЛСКА ВОЈНА

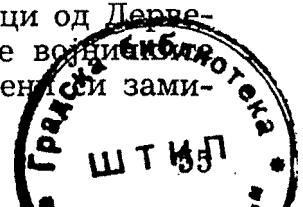
За настаните што се одиграа на 27 март 1941 година во повеќе градови на Југославија, ѓаваштани разбрале слушајќи вести преку задружното радио. Во тоа време скоро поголемиот дел од воените обврзници во Ѓавато биле мобилизирани, вклучувајќи ги и најистакнатите активисти Трајан Белев и Тошо Даскалот. Исто така и за априлската војна (бомбардирањето на Белград и другите воени настани) донале преку радиото. Бидејќи уште од порано цандармеријата им забранила да слушаат туѓи радиостаници, а претпоставувале дека и натаму су слушаат, што сведочело ширењето на разни вести низ селото, ги притворила ѓаваштаниите. Горѓи Огненов Станков симпатизер на КПЈ и Тодор Чатловски член на КПЈ. Исто така на денот на фашистичкиот напад на Југославија 6 април 1941 год. времено им било одземено. Во притворот двајцата ѓаваштани биле третирани како комунисти. Притворени во цандармериската станица, три дена останале без храна. Командирот на станицата бил на мислење притворите да се стрелаат, меѓутоа со гаранција на цандармерискиот наредник Лазо Вујаклија — женет за Македонка, истите биле ослободени.

Уште пред самата војна на делот од Дервен што гравитира спрема Ресен биле направени извесни препреки, како големи засеци, контра ескарпи, шини, а пат за премин бил оставен колку за едно возило. Расулото што ги зафати врвовите на бившата југословенската војска, кои освен спасување на своите животи не ги интересирало никакво организирање на отпор, се гледа и во планот за повлекување на Штабот на „брегалничката дивизиска област“. Тој под притисокот на германските војски се повлекувал преку Дервен за Јубојно, а од таму за Грција. Такво исто расуло и дезорганизираност се секавало и во самите воени единици. Препуштени сами на себе, војниците повлекувајќи се од Битола кон Дервен, алудирајќи на моменталната ситуација пееле песната:

За положбата на Дервенот, мобилисаниот учител во Битола Петар Мачкиќ, инаку резервен офицер, се секава: „Од с. Асамати, каде што бев со својата чета, добив наредба да заминам за Гавато. (мисли на Дервенот — б. н.) Тука стигнавме на 7 или 8 април. На положајот пречекавме артилерци кои доаѓаа од Струга и зборуваа дека „фронтот се распуштил“. Не верувајќи во тоа наредивме да се вратат во своите единици назад, кое нешто тие го сторија“.

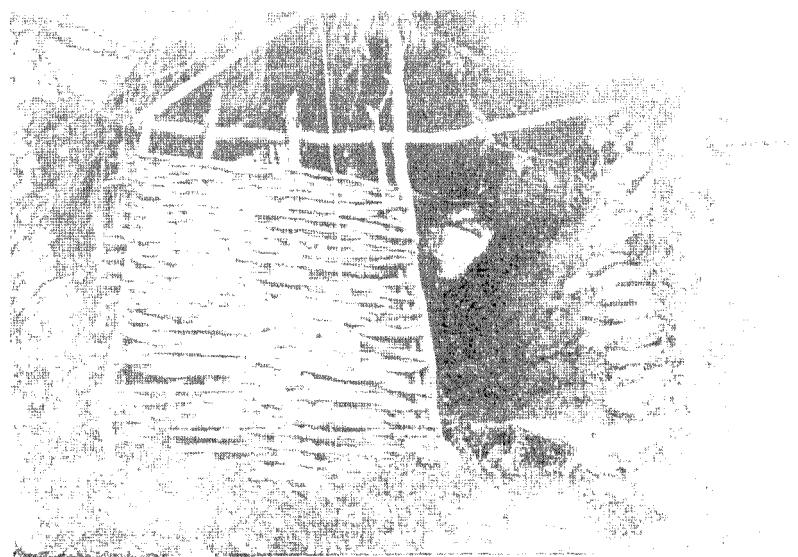
Дервенот кај Гавато требало да го брани еден полк, а во сушност бил еден ојачан батаљон во чии состав влегувале: пет пешадиски чети и една митролеска. На реонот од Дервен што гравитира спрема Битола (а особено од чешмата до самиот превој) се наоѓала главнината на овој батаљон. На тој терен на секои двеста метра биле направени препреки од балвани и камења како противтенковски препреки. Инаку батаљонот бил доволно снабден со потребната муниција за тешки митролези, пушкомитролези и пушки. Противтенковското оружје останало во Битола, а секаквите врски со градот биле прекинати уште на 8.IV. Пред да започнат војничките судрувања, на овој терен од Битола, пристигнал Штабот на битолската дивизија кој в сушност се повлекувал пред Германците. На предлогот од офицерите што го запоседнале овој терен за одбрана. Началникот на штабот на дивизијата за да ја преземе командата, истиот заобиколувајќи директен одговор издал наредба: „Продужите“ — а тој со Штабот заминал.

На 9 април ноќта, дошло до борби меѓу германските снаги и батаљонот раководен од резервни и нижи офицери. Таа ноќ германските сили како надмоќни успеале да се пробијат према Ресен. Во овие борби имало знатен број од мртви и ранети војници. Спрема кажувањата на гаваштани и другите селани од соседните села, по оваа борба од југословенските војници имало околу 50—60 мртви и ранети. Бројот на мртвите и ранетите германски војници не е познат. Останатиот дел од југословенската војска се разбегале в пла-
нина. Во ова расуло многу југословенски војници од Дервент влегле во Гавато, каде што ги заменувале војници ~~британци~~ униформи за цивилна облека, и така преоблечени се зами-

војници, останале отепани коњи, расфрлена војничка опрема, муниција, оружје, санитетски материјал, шаторски крила, пушки и др.

Доста селани, како од Гавато така и од другите соседни села, користејќи го моментот на еден ваков метеж, побрзашле да приберат нешто од расфрлената војничка опрема, што би им користела во нивниот секојдневен живот, како на пример: шаторски крила, шинели, кебиња, коли и сл. Член

Колибата во нивата на Браќа Чаталови, во која беше скриено дел од собрането оружје по борбите на Дервен

новите на КПЈ, СКОЈ-евците и симпатизерите на Партијата, посебно внимание обрнале за прибиранье на оружјето (пушки, митролези, муниција, бомби, санитетски материјал, шаторски крила, бајонети и др.). Собирањето на оружјето значело спроведување на партиската директива која во Гавато беше пренесена преку Трајан Белев. Тој секому покрајично му објаснувал за важноста да се прибира оружје и војничка спрема. Паролата била да се приbere што повеќе оружје. Сите партијци и скојевци, а особено скојевците, ова задача ја извршиле совесно и доста сериозно. И самиот Трајан, како секретар, заедно со својот син Методија и Јонч

Бирале оружјето и го носеле в село или в планина.

(За одбележување е дека синот на Белев Трајан — Методија, иако не организиран, секогаш му бил во припомош на својот татко).

Со спроведувањето на задачата во Гавато било прибрано знатно количество оружје. Оружјето и другите материјали биле скриени кај Гоѓи Јуруковски, во бавчата на браката Чаталови, во плевните на Мијал Грбевски, Лазе Ласовски, Тодор Начов, а голем дел од оружјето било скриено кај така нареченото место „Турска чешма“.

„ОСЛОБОДИТЕЛИТЕ“ НА ДЕЛО

По капитулацијата на стара Југославија и нејзиното распарчување, Македонија била разделена на два дела. Поголемиот дел го окупирала Бугарија, а дел од Западна Македонија Италија. Гаватскиот синор се наоѓал во близината на вештачки создадената бугарско-италијанска граница. Доаѓањето на бугарската окупаторска власт било одбележано со воведување на бугарска администрација, за која биле користени домашни луѓе „по угледни“ селани. Кмет на селото во прво време бил Алексо Начов—политички неопределен, а меѓу селаните познат како чесен човек. Тој не останал како кмет подолго време. Самиот по два месеца поднел оставка. Неговата оставка на кметскиот положај, комунистите ја толкувале како дело на еден чесен човек што не сака да се стави во служба на окупаторскиот режим. Тие до ваков заклучок дошли бидејќи тој нив ги предупредувал да се пазат од бугарската полиција и власт дека истите многу се интересираат за луѓето опозиционерски настроени спрема окупаторската власт. По оставката на Начов, бугарската власт во предвид за кмет го имала Гаваштанецот Васил Додов, познат како „благонадежен“ уште од времето на Првата светска војна, кога бил кмет за време на краткотрајната бугарска окупација на селото.

Партиската организација во Гавато, непосредно по окупацијата, имала извесен застој, поради немање на стални врски со Месниот комитет, а и поради појавата на колебли-

вост кај некои членови од организацијата. И покрај тоа, партиската ќелија, самоиницијативно, односно по иницијатива на Трајан Белев живее организационо и понатаму. Таа својата активност ја покажала кога се спротивставила на евентуалниот избор на Васил Додов за кмет. Во врска со изборот на нов кмет, во селото постоела поделеност. Постарите селани го респектирале В. Додов, додека благодарение на активноста на комунистите мнозинството селани биле за Крсте Илиев кој и бил избран. Неговиот мандат бил краткотраен, бидејќи по фузијата на Гаватската со цапарската општина, Крсте Илиев отпаднал, а по тоа кметовите биле назначувани од самата окупаторска власт.

Уште од самиот почеток се почувствува „ослободителската“ мисија на окупаторската власт во Гавато. Сите селани биле подложени на купонска система. Ни едно домаќинство не можело слободно да меле жито, бидејќи водениците мелеле само со специјални дозволи од властта. Жетвата и од онака малку обработливото земјиште во Гавато била на лице место контролирана, житото попишувано уште при вршидбата и поголем дел реквирирано. Покрај недостиг на леб, се почувствување недостигот и на други прехранбени артикли како масло, газија, ориз и сл. Населението особено било погодено со недостигот на сол, поради што биле проморани лебот да го месат со солило.

Ваквата економска ситуација допринесла да лубето, често пати во интимни разговори го поставуваат прашањето: „Оваа ли е слободата?“... Меѓутоа, реквизициите продолжувале, ширејќи се и во други области од стопанскиот живот. Била собирана волната, месото, маста, млекото и сл. Живиот добиток бил пребројуван со тоа што секој селанец бил задолжен да пополни и представи до властта „Декларација“ за добитокот. По тоа била вршена контрола на лице место. Никој не смеел предвреме да ја носи стоката на пасење. Доколку бил установен прекршок, лицето било казнувано парично, со одземање на купонот или три месеци затвор.

Непосредно во овие реквизиции биле заангажирани селските приврженици на бугарската власт: кметот Васил Додов, полјакот Божин Тунтев, Лазе Консулот, Вангел Грбев и некои други.

Поради општо тешката положба од недостиг на намирници, приличен број граваштани со коњи или магариња купувале јаболка или риби од Преспа и за жито вршеле трампа со селаните од Полето, каде сепак имало поголем род и жетвата била побогата. Тоа го вршеле тајно од властта. Друг дел пак помлади луѓе како општи работници оделе за пра-

Јонче Мурцевски

вење на патишта. На патот Гевгелија — Удово, есента, септември — октомври 1941 година, како работници од Гавато биле: Јордан и Коле Апостолови, Мијал Грбевски, Горѓи Јуруковски, Митре Чаталовски, Методија Чунков и Џане Стој-

ков. Во работата вршеле саботажи, се бунеле за храната — де-ка била слаба, а во една прилика седум вагонетки ги от-пуштиле во реката Вардар.

Друга група работници од Гавато работела во граде-њето на новачкиот пат. Меѓу нив биле и Јонче Мурцевски, Темелко Ристов, Наум Тунтевски и др. И овде храната им била многу лоша, а и слабо биле платени. Поради тоа често пати доаѓале до судрување со надзорникот. При тоа, осо-бено се интересни дијалозите на Јонче Мурцевски со него.

— Многу лежерно работите — му рекол надзорникот.

— Со вакво јадење, ваква работа — за малку, пари малку работа — му одговорил Мурцев.

— Треба да бидете послушни како војници — им рекол надзорникот.

— Ние не сме војници — му било одговорено.

— Да, војници сте, лопатите и казмите се вашето оружје.

Кога на пладнето, храната била поделена за ручек, пред-очите на надзорникот, демонстративно ги истуриле пор-циите, велејќи му:

— Ова ли е храна, со вакво јадење барате од нас работа!?

Со ваквото делување меѓу работниците, Мурцевски се истакнувал како борец против експлоатацијата и заштитник на експлоатираните, со што станал многу сакан од ра-ботниците. Со ваквото смело држење, тој станал популарен — авторитетен.

НА ИЛЕНДЕНСКАТА ДЕМОНСТРАЦИЈА ВО БИТОЛА

Приближувајќи се денот на Илинденското востание — 2. август 1941 година, бугарската власт во Битола се при-премала да организира голема илиндешка прослава. Преку прославата, властта сакала националниот празник на Мак-дунскиот народ да го искористи во пропагандни цели.

Спротивно на оваа прослава, Месниот комитет органи-зирал демонстрации во кои зеле учество и комунисти од Гавато. Тие биле: Јонче Мурцевски, Мијал Гребевски, Сто-јан Бенев и Тодор Чаталовски. Во поворката со останатите демонстранти од „Ат пазар“ оделе се до црквата „св. Неде-

ла“ каде бугарската полиција ја растурила демонстраци-јата бидејќи на истата биле извикувани пароли за Македо-нија и затоа што таа воопшто добила антиокупационен ка-рактер.

Покрај учеството во демонстрацијата, друга група на младинци и младинки од Гавато биле дојдени во Битола, но не учествувале во свеченоста што ја организирала оку-паторската власт. Тие останале во горниот парк на градот, каде им било зборувано од страна на некој млад битолчанец за значението на Илинден како македонски национален празник.

* * *

Бугарската власт, за да го придобие населението од оку-пирана Македонија, ги користела македонските емигранти во Бугарија како свои агитатори. Таков бил случајот и со Гаваштанецот, инаку бугарски владика, Борис Симонов Некропски. Школуван од Егзархијата, а истовремено и неј-зин воспитаник, на 28.VIII.1941 год. селскиот верски праз-ник — голема Богородица се спремал да дојде во Гавато. Власта му организирала свечен дочек. Владиката, со големо обезбедување и придрожба дошол во Гавато. Органи-заторите требало да го пречекаат под село, од каде, при-дружен од населението требало да го однесат в црква. По предвидената програма, во црквата требало да му се при-редат нови церемонии. Меѓутоа, партиската Келија на Гавато се припремила да го омалуважи пречекот и го намали ефектот на посетата на овој Гаваштанец, инаку режимски човек. Тоа станало спрема секавањето на Гаваштани на следниот начин: Кога владиката држел говор во црквата, тој искористил моментот да меѓу обичното население ја оцрни болневичка Русија како земја, во која не е дозволено вероисповедувањето, каде црквите ги затворале или ги упо-требувале за магацини и слично. Целта на неговиот говор била јасна; да се одвратат селаните од комунистичките идеи и пропагирање. Во тој момент кога владеела „гробна“ тишина црковната сала демонстративно ја напуштиле Јонче Мур-цевски, Мијал Гребевски, Лазе Ласовски, а по нив и други младинци симпатизери на идеите против кои говорел вла-диката.

По церемонијата, надвор од црквата некои жени-вернички се приближувале до бастунот на владиката и му го бакнувале со кое му оддавале почит кон свештеничките чин. Но и тука владиката бил принуден да доживее огочување од дофрлувањето на Јонче Мурцевски, кога гласно, за да го чујат сите насобрани, викнал:

„Што баствуате бре луѓе -- ами бастунот е дрво“:

Со овие дофлрувања, подсмевнувања и демонстративни истапи на младинците, свечениот церемонијал не бил остварен спрема првобитната замисла на организаторите, поради што кај нив се чувствуvalо незадоволство.

Присуството на владиката во селото, го искористила една група од 30—40 жени, неорганизирани, но потикнати од тешката економска положба и партиското пропагирање против власта отишле при него со цел да го запознаат со својата положба. Во усмените жалби го запознале дека имаат тешкотии од недостиг на прехранбени артикли, најведувајќи му како пример, дека поради немање на сол се принудени да месат леб со солило. Владиката од кога ги ислуша им одговорил „дека треба да разберат оти е воено време и да се стрпат зашто — Б’лгарија мисли на вас“. Сите ветувања на владиката Борис на гаватското население останале попусти. Со тоа на големо-бугарско настроените селани устите им биле сосем затворени.

МИРЧЕ АЦЕВ ВО ГАВАТО

Во селото се почувствуваala бугарската пропаганда. Така по извесно време некои членови комунисти застанале на гледиште дека со идењето на бугарската окупациона власт истовремено Македонија ја добила својата национална слобода. Со тоа тие, како дотогашни активисти одпаднале од револуционерната активност на партиската келија. Такви биле: Димитрија Филипов, Сотир Бубев, Крсте Илиев, а нешто покасно и Методија Маџанов. Тие, иако апстинирале од својата понатамошна активност, не се покажале како провокатори.

окупаторските власти, стапала и до Гавато. Партиската келија, дискутирала по оваа директива. Во врска со тоа постоела поделеност на мислењата. Сепак, бидејќи била директива од Покраинскиот комитет, на бугарската власт ѝ било предадено, од страна на комунистите, еден дел од скриеното оружје. Останатите селани пак, го предале сето собрано оружје. Така од Гавато биле прибрани околу два камиони оружје и муниција. Но, скоро кај сите комунисти било задржано по извесно количество оружје и муниција.

Месец ноември 1941 година, во Гавато дошол членот на новиот Покраински Комитет на КПЈ за Македонија Мирче Ацев. Тогаш тој одржал состанок во колибата што се наоѓала во нивата на Трајан Белев. На состанокот присаствуваат: Трајан Белев — во својство на секретар на Првиот Револуционски Комитет на КП, Коле Бенлев — од сега секретар на партиската ќелија во Гавато и Јонче Мурџевски — секретар на СКОЈ во Гавато. Исто така на овој состанок присаствуваат и некои комунисти од с. Лера.

На состанокот Мирче Ацев зборувал за расчистувањето во партиските организации во Македонија со шарловштина, капитулантвото на Шарло (предавањето на оружјето, саботирање на одлуките на ЦК КПЈ, политика на пасивност и сл.) Потоа, присутните ги запознал со политиката на ЦК КПЈ за вооружено востание и за востанието во Македонија — акцијата во Прилеп, укажувал на потребата за прибирање на оружје, проширување на партиската организација и СКОЈ со нови членови, работа меѓу населението за подигање на борбениот дух, спремноста на членовите за прифаќање на илегалци, и др. Со еден збор, дал конкретни смерници и непосредни задачи за работата на комунистите во овој реон.

После овој состанок за поуспешно спроведување на поставените задачи, меѓу членовите на партиската келија во Гавато биле расподелени посебни задолженија. Ташко Чаталовски бил задолжен околу прибирањето на оружјето, Тодор Чаталовски по организационите прашања, Јонче Мурчевски за работа со младината и др. Во случај на формирање на одред, од партиската келија во Гавато биле спремни веднаш да излезат Трајан Белев, Коле Бенев и Ташко Чаталовски.

Есента 1941 година, преку врска со Мијал Грбевски во Гавато дошле Пеце Божиновски и Вангел Тодоровски — Мајорот. Тие од тука зеле три пушки и ги однесле во Битола. По извесно време Пеце Божиновски заедно со Вангел Нечевски — Тунелот, зеле уште две пушки од Гавато, кои исто така ги однеле во Битола.

Преку овие луѓе, партиската ќелија во Гавато добила задача и понатаму да прибира, па дури и да откупува оружје и муниција.

ДВЕ ПАРТИСКИ ЌЕЛИИ

По идењето на Мирче Ацев во Гавато, партиската ќелија ја проанализирала, својата дотогашна работа со луѓето, и во врска со проширувањето на членството во ќелијата, се дошло до становиште дека има извесен број активни членови кои можат да бидат членови на КПЈ.

На 24 ноември 1941 година во куќата на Трајан Белев во Гавато дошол Вангел Тодоровски — Мајорот. Тој од Белев побарал да ги свика на состанок во неговата куќа оние луѓе што идат во предвид да станат членови на Партијата. Тогаш Трајан Белев, поединачно одел по куќите на кандидатите и ги повикувал во од него определено време да дојдат кај него. На состанокот присуствувајќи: Вангел Тодоровски — Мајорот, Трајан Белев, Јонче Мурцевски, Ѓорѓи Јуруковски — кандидат, Лазе Ласовски, Мијал Грбевски и Науме Тунтев — скојевци. Сите овие, биле проверени низ задачи поставувани од Белев, Мурцевски и Тошо Даскалот.

На состанокот Вангел Мајорот прво им разделил слики на Гоце Делчев и им рекол дека Делчев се борел за Македонија па и членовите на КПЈ се продолжувачи на неговата борба. По тоа рассказал за борбите на партизаните во Србија, нивните успеси и рекол дека и Македонците ги чека таква борба. Објасnil дека Македонците, во таа борба нема да бидат сами, ами заедно со останатите народи на Југославија кои веќе никак не успеси против окупаторите. Таа заедничка борба ја преставил како природен услов за победа. Укажал дека Советскиот Сојуз ја подржувал борбата на нашите народи против бугарската окупаторска власт, а истовремено укажал за потребата од строга конспирација

во самата работа. Присутните го слушале со внимание. Потоа им рекол дека од таа вечер се членови на КПЈ. Тие биле

1. Јуруковски Ѓорѓи
2. Мијал Грбевски
3. Науме Ј. Тунтев и
4. Лазе Ласовски.

Потоа на новопримените им дал една мала брошурка за чиј наслов и содржина истите не се секаваат.

По ова состанокот завршил.

Условите во Гавато — селото е растурено на повеќе маали — а и конспиративноста во работата наложиле, да се новопримените членови да се оформи нова партиска ќелија викана „Млада партиска ќелија“. За секретар на младата партиска ќелија бил поставен Јонче Мурцевски, којшто од Трајан Белев добивал директиви за работа. Покасно од оваа ќелија Ѓорѓи Јуруковски и Мијал Грбевски биле префрлени во т. н. „Стара партиска ќелија“, бидејќи нивните куќи се наоѓале во првиот дел на селото, додека пак Борис Стрезовски бил префрлен од старата во новата партиска ќелија.

И двете партиски ќелии имале врски со Преспа, тие пренесувале летки и други материјали во Сопотско преку Трајан Белев, Јонче Мурцевски, Науме Ј. Тунтев, Коле Бенчев и др. Летоците и другите материјали за Гавато биле доведени под шифра „З“. Тие преку партијдите и скојевците биле растурани низ селото. Летките секогаш не биле одмаштетуваани низ селото. Често пати биле времено, криени во куќите на членовите на КП и СКОЈ, за да би можеле при благоден момент да ги растурат.

ДВЕ СКОЈ ГРУПИ

Една недела по формирањето на младата партиска ќелија, т. е. при крајот на ноември 1941 год. Партиската Организација во Гавато постигнала уште еден успех. Таа од младинците и младинките што дотогаш биле опфатени во воспитни групи, формирала две СКОЈ-евски групи. Тоа одговарало на работата на двете партиски ќелии.

Едната група ја сочинувале:

1. Мијал Грбевски — секретар (член на КПЈ)
2. Стојан Бенdev
3. Тоде Начов
4. Дана Јурукова
5. Славка Филипова
6. Љуба Чаталова
7. Блага Чаталова.

Втората група пак, ја сочинувале следните членови:

1. Лазе Ласовски — секретар (член на КПЈ)
2. Цане Стојков
3. Менка Ласовска
4. Цане Штурев.

Зголемениот број на скојевци давало можност за понатамошно проширување на дејноста меѓу младите во Гавато. Спроведувајќи ја политиката за понатамошно прифаќање на младината од селото, партиската организација во крајот на 1941 год. преку учителот Борис Стрезовски (тој од учебната 1941/42 г. бил во Гавато) организира младински хор. За да не би паднала нивната работа под сомнение, Стрезовски ги повикал секретарите на скојевските групи, Мијал Грбевски и Лазе Ласовски и ги испратил до Обласниот полицејски началник во Битола, да бараат дозвола за формирањето и работата на младинскиот хор во Гавато. Лазе Ласовски и Мијал Грбевски за тоа раскажуваат:

„Борис Стрезовски не повика и ни рече:—Најдобар услов за политичката работа со младината ќе биде создан ако ние формираме младински хор. Но за да го формираме и работиме е потребно одобрение од полицијата. Затоа вие ќе одите кај Обласниот полициски началник и ќе му речете, дека како млади сте со големи желби да научите да пеете бугарски песни, и се на тој начин ќе гледате да го убедите да ви даде дозвола.—Ние двајцата, еден ден се упативме лично кај началникот. Кога не прими не праша:

— Какво искате бе момчета?

— Господин началник, ние сме од с. Гавато и имаме една молба до Вас. Бидејќи сакаме да научиме бугарски песни, решивме да формираме хор. Но, ни рекоа дека за да се собираме требало само Вие да ни одобрите.

— Това е много хубаво, но, кој ште да ве спрема? — праша началникот.

— Во селото имаме еден учител, кој е многу воодушевен за оваа работа и готов е да ни помогне — му рекоме ние.

Козаров, вероватно воодушевен од „младежката“, што сака да учи и пее бугарски песни, ни даде писмено одобрение за да можеме да го формираме хорот. Потоа, со одобрението се вративме во Гавато.“

Борис Стрезовски со помошта на СКОЈ-евците и партијците го формирал хорот. Покрај него, во прибирањето на младината особено се заложувал и бил многу активен во хорот и Јонче Мурцевски.

Хорот го сочинувале 35 младинци и младинки. Одговорен за неговата работа по младинска линија бил Мијал Грбевски — иако воопшто не бил музикален. На состаночите на хорот покрај, припремањето на хоровите песни Борис Стрезовски (иако здравствено слаб) редовно со хорот работел и политички. Со тоа хорот се покажал како многу погодна—легална форма за политичка работа со младината.

* * *

*

Во крајот на 1941 год. (почетокот на декември) како и многу ѓаваштани, Лазе Ласовски дошол во Битола со товар дрва за на пазар. Бидејќи ги продавал без дозвола, шумарот-контролор, сакал дрвата да му ги одземе. Ласовски за да го манифестира јавно своето незадоволство пред битолската чаршија, дрвата набрзина ги растоварил и ги фрлил во Драгорот.

Партиската организација во Битола, ова нешто го одбележала во еден од летоците што ги печатела и раствурала.

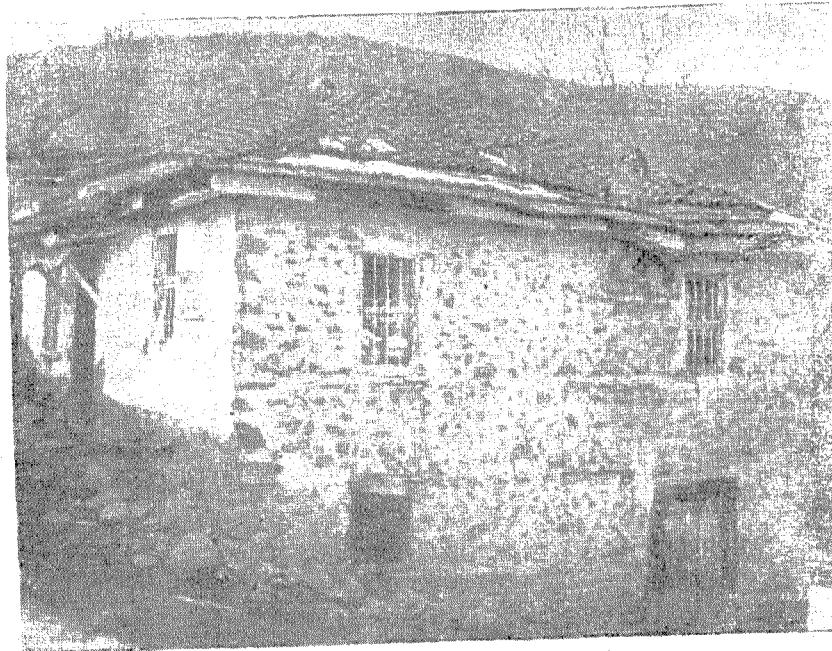
Меѓу останатите летоци што биле ширени во Гавато, особено бил раствуран и читан, скоро секоја кука, летокот во кој се изнесувала вистинската положба под окупацијата — купонската система и реквизициите по селата.

Во ова време Јонче Мурцевски заедно со Науме Ј. Тунтев изнашле згодна форма на агитација. Тие, пред да одат на пазар во Битола, припремале црвена боја и четки. Станувале порано од другите што оделе на пазар и одејки по пат, пишувале пароли по камените столбови што го одбележувале

ваат патот — километарски столбови, таа, по камењата ги сретнувале овие пароли: „Долу се вракале, по камењата ги сретнувале овие пароли: „Долу бугарската окупација“, „Да живее СКОЈ“, „Долу фашизмот“, „Да живее КПЈ“ и сл. Ова давало впечаток дека на секаде се чувствува дејствувањето на КПЈ.

ИЛЕГАЛЦИ ВО ГАВАТО

После акцијата на Прилепскиот партизански одред на 11. октомври 1941 година во Прилеп, една група од Одредот доаѓаат во Гавато. Тука од Прилеп ги донел Трајан Белев. Оваа група илегалци ја сочинувале: Киро Крстевски — Платник,

Куќата на Трајан Белев

Венда Николова и Ордановски Д. Јоска — Сандански. Тие, известно време останале кај Трајан Белев, а потоа кај учителот Борис Стрезовски кој живеел во куќата на Спиро Пичалевски. Живејќи во строга илегалност останале околу 45 дена. „Тие — вели Зора Белева — живееја во нашата

собата. Храна им доставувавме Трајан и јас“.

Тие дни илегалците ги посетил Мирче Ацев, кој ночекувал во куќата на Трајан Белев. Ацев и Белев воделе долги разговори „цела нок“, потоа, Мирче Ацев заминал за Доленици, Лера придржување од Белев кој по три дена се вратил пак во Гавато.

Преку зимата од илегалците останала само Венда, сега во куќата на Коле Бенев како „негова внука од Јанковец“ и се движела легално. Таа тајно им давала помош на младинките.

Во декември 1941 г. преку Гавато, во Подмочани биле префрлени илегалците Јосиф Јосифовски — Свештарот и уште еден друг. Преку партишка врска Ташко Чаталовски ги презел од Битола, а во Подмочани се прифатени од Симо Несторов.

Во почетокот на 1942 г. (јануари) Трајан Белев поединачно, а и на состанок спровел еден вид анкета. Тој го поставувал обично следното прашање: „Зошто сме другари, ке се бориме или не“. Одговорот на сите членови бил позитивен. Не се нашол ни еден што би бил против вооруженото востание.

Преку оваа анкета Трајан Белев увидел дека партиската организација во целост е за вооружено востание. Тогаш тој поставил задача еден дел од оружјето да се пренесе во месноста „Главиште“. Спроведувајќи ја задачата Ташко Чаталовски, пушките што биле кај нив ги исчистил и спакувал. Истите ги оставил во пондилата (кај воловите). Припременото оружје неможеле да го пренесат во „Главиште“ поради блокада на селото. Постоела опасност оружјето да биде откриено, а со тоа да се откријат и браката Чаталови. Затоа тие скроиле план да ја избегнат опасноста. Пушките ги наредиле во една кола натоварена со арско губре, наменето за на бавча. Кога Ташко Начов, психички недоволно развиен, ја видел колата натоварена како и порано што работел, самоиницијативно ги спрегнал воловите и тргнал со колата. Тогаш војниците го занизирале. Меѓутоа тој го продолжил патот како да повиците од војниците не се однесуваат за него. Тогаш еден војник, со пушката на готовност бил спремен да стрела. Гледајќи што може да стане Митре Чаталовски се обратитил кон војникот со овие зборови:

— Оставете го луѓе, тој е ненормален!

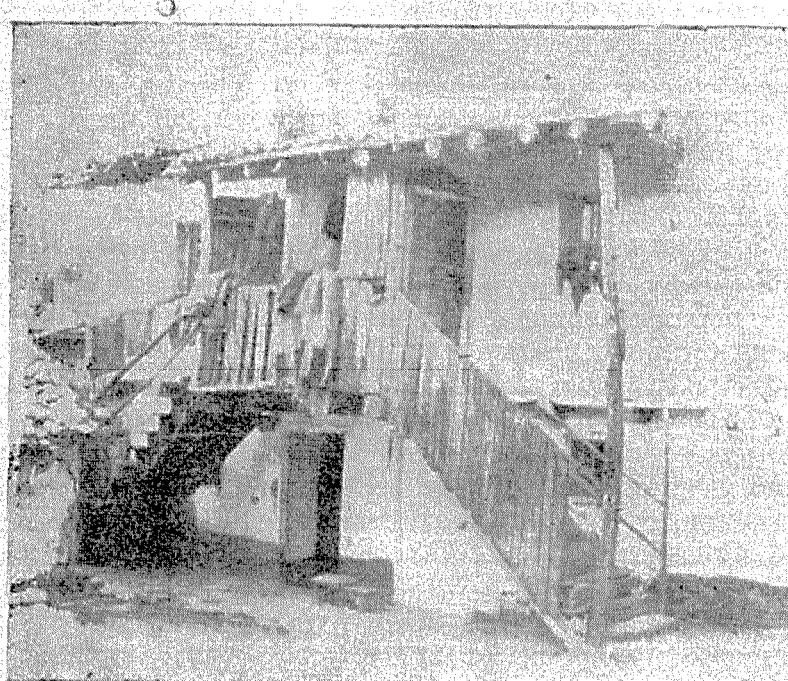
На тоа Ташко Начов се повратил и како увреден почнал да фрла со камења по Митрета, со што војникот увидел дека навистина се работи за ненормален човек, и го пуштил да оди. Така пушките биле пренесени в бавча, а по блокадата скриени в колиба. Опасноста за Чаталови минала. Но постоела друга опасност — да биде откриен Трајан Белев.

Тој со својата активност како организатор на партиски ќелии во соседните села, ја натерал полицијата да се посомнева во него. Белев во време на блокадата бил в село — дома. Кога приметил движење на полиција, агенти и војска, на женаси Зора ѝ рекол:

— Жено оние мене ме бараат!

Трајан ова го наслутувал.

Според кажувањето на неговата жена Зора, тој уште пред блокадата ѝ зборувал дека некој негов соработник во Битола е затворен — (лицето не е идентификовано — б. н.) — и постои монжост и тој да биде провален.

Куќата на Браќата Чаталови — куќа на повеќе активисти

Белев се спремил на брзина и низ кепенок (капак) слегол во визбата и по река неприметно исчезнал. Од тогаш (февруари месец 1942 год.) Трајан Белев станал илегалец. Како илегалец, тој станал член на Окружниот оперативен штаб и често контактирал со партиските ќелии, како во Гавато така и со тие во соседните села.

По преминувањето на Трајан Белев во илегалство врските со Битола ги одржуval Јонче Мурцевски.

* * *

Еден пазарен ден (почеток на март) Горѓи Јуруковски доаѓајки во Битола, во Љубојнски ан се сретнал со Трајан Белев. Користејќи ја оваа средба, Белев на Јуруковски му дал агитационен материјал, кој што го пренесол во Гавато скриен во самарот на магарчето.

По некој ден, на Јуруковски му бил поставен партиски задаток итно да замине во Ротино и ги извести Орде Чопела и Трајан Белев дека патиштата се блокирани и да внимаваат на тоа при нивното движење.

НОВИ ЧЛЕНОВИ НА СКОЈ

Во зимата 1942 година (јануари — март), активноста на хорот била најголема. Преку него СКОЈ ја засилил политичката работа меѓу младината. Израз на ваквата работа е и антирелигиозното истапување на „водици“ — 18.I.1942. По црквениот обичај, на овој ден, во специјално направен вир бил фрлан крст, којшто извесен број луѓе требало да го пронајдат. Членовите на КПЈ, особено помладите што работеле со младината, успеале да наговорат некои од нив да не го прават тоа. Овој антирелигиозен акт, што од постаратите бил осуден, кај поголемиот број младинци, направил длабок впечаток, со што уште повеќе се издигнувал авторитетот на напреднатите младинци т.е. скојевците.

Целокупната активност создала услови за натамошно омасовување на Скојевската организација во Гавато со нови членови. Во месец февруари во СКОЈ биле примени овие младинци и младинки:

Во групата на Мијал Грбевски

1. Тоде Чунковски
2. Јордан Јуруковски
3. Коле Апостолов
4. Фана Чункова
5. Јуба Папалева
6. Менка Филипова
7. Ица Чаталова
8. Фана Димрова

Во групата на Лазе Ласовски

1. Симон Главицhev
2. Тодор Крков
3. Климе Гештаков
4. Стеван Штурев

Биле примени и уште двајца други, но подоцна тие биле одстранети поради пројавена несериозност.

Поради тоа што правата група бројно нараснала, по кусо време, девојките се издвоиле во посебна група, на која секретар бил Мијал Грбевски, додека Стојан Бенdev, сега веќе член на КПЈ станал секретар на првата група. На овој начин во пролетта 1942 год. во Гавато постоеле три СКОЈ групи.

Сите три скоечки групи живееле редовен организационен живот. Состаноците биле одржуваани петнаестодневно, а по потреба и неделно. Нив ги одржувале во куќата на Ѓорѓи Јуруковски, во градината на браката Чаталови, кај Митре Чаталовски, плевните на Тодор Начов, Мијал Грбевски, во куќата на Лазе Ласовски па и во месноста „Главиште“.

Групата на Лазе Ласовски, одржувајќи скоечки состаноци, често пати се послужувала со итрост — скоеците со себе носеле грамофон и под мотивација за „слушање на музика од плочи“ ги одржувале состаноците без да предизвикаат некој сомнитлен впечаток кај власта.

Интересно е да се одбележи дека скоечката група на Мијал Грбевски одржувајќи состанок била групно видена од страна на еден бугарски полицаец — гаваштанец. Но истиот, иако ги познавал и наслутувал зошто се собираат, не ги подкажал на предпоставените си во Битола.

На состаноците биле читани летоци, билтени и слично. Истите по прочитувањето биле уфрлувани во пенџерите или портите на селаните, дури и во куќата на кметот, црквата, а и кај други приврзеници на окупаторската власт. Летоците биле земани од Битола преку Мијал Грбевски од Јорѓо Ристевски — Манџурот, друг пат од Бено Русо и др. По сеќавањето на Стојан Бенdev во овие агитациони материјали се говорело за „положбата на фронтовите, агитација да не се дава житото на окупаторот, учество и поддршка на НОБ во Југославија и сл.“. Во ова време партиската келија одржуvala врски со Сопотско преку Лазе Ласовски и Мијал Грбевски.

Посебна задача на сите комунисти од Гавато била придобивање на симпатизери. Секој бил должен да работи со максимум тројца симпатизери, да им се поставуваат задачи и да се проверат како би можеле да видат дали тие можат да дојдат во предвид за нови комунисти. Вакви групи создал скоро секој член на КПЈ и СКОЈ.

ЧИТАЛИШТЕ

Покрај хорот кој се користел како легална форма за работа со младината, партиската организација обмислуvala за изнајдување на погодна форма што би се користела за политичка и културно просветна работа со постарите гаваштани. Се дошло до замисла, дека тоа нешто ќе можат да го остварат ако формираат читалиште, бидејќи власта не би пречела во неговата работа. Од замисла се преминало на дело. Комунистите извршиле агитација за зачленување. Читалиците било формирano на 12.III.1942 година под име „Народно читалиште — Гоце Делчев“. Во моментот на формирањето биле зачленети:

1. Борис Стрезовски
2. Коле Бенdev
3. Методија Маџанов
4. Илија Бенdevski
5. Крсте Илиев
6. Тирче Апостолов
7. Тодор Чаталовски
8. Васил Додов
9. Тодор Гагов
10. Митре Чаталовски
11. Симон Крушаров
12. Илија Коцев
13. Христо Белев
14. Никола Жулев
15. Лазар Штуревски
16. Иван Симонов
17. Апостол Пурdev
18. Христо Додов
19. Трајан Проданов
20. Ѓорѓи Јуруковски

Читалиштето било дело на партиската организација. И покрај тоа што членувале и луѓе од власт (пример-кметот) претседателот и потпретседателот на читалиштето биле членови на КПЈ. Во Управата на училиштето биле избрани:

1. Претседател — Борис Стрезовски, учител чл. на КПЈ
2. Потпретседател — Коле Бенdev, член на КПЈ
3. Касиер-библиотекар — Методија Маџанов
4. Секретар — Илија Бенdev.

Исто така постоел и Надзорен одбор од три члена.

Под мотивација за ширење на бугарска култура и книжевност, читалиштето било помагано од властта. Но бидејќи Управата била составена од напредни луѓе, истата не ја играла таа улога, туку напротив била прибрана и купувана литература со (колку било тоа можно) револуционерна содржина.

Читалиштето било сврталиште на скоро сите селани, односно ја продолжило, улогата што порано ја имала задругата.

Работата на читалиштето многу лесно се камуфлирала и со членувањето на кметот Додов, со што се губело сомнението за „други“ цели.

Читалиштето ја одиграло својата намена. Тоа било место што овозможувало послободно собирање на луѓето, набавување на книги, просветување на населението. Истовремено служело и како место за размена на мисли меѓу луѓе, а и партиска политичка активност.

„БАРАМЕ ЛЕБ, МАСЛО.....“

Недостигот од прехранбени артикли во селото се чувствувал сè повеќе. Тоа создавало незадоволство коешто меѓу селаните различно се манифестирало.

Трајан Белев како илегалец, одржувајќи контакти со партиската организација во Гавато, на комунистите им sugerирал да секое стихијно реагирање и незадоволство пројавено од населението против властта го подржуваат и претворуваат во организирано испитување против окупаторот.

Една таква прилика се укажала пролетта (март) 1942 г. Повеќе жени од селото дошли во коперијата да купат артикли (брашно, сол, масло, шекер и сл.). Меѓутоа, во ко-

перацијата бараните артикли ги немало. На тоа, тие почнале да реагираат при што се насобрале и други жени. Тогаш Митре Чаталовски, Горѓи Јуруковски, Апостол Мурцев и др. ги поттикнале жените да не бараат од коперијата, туку од властта во Кажани. Групата жени, а со нив и извесен број мажи веднаш тргнале за Кажани. Тие отишле пред општината извикувајќи: „Бараме леб, масло, шекер, сол, ориз“. На овие повици излегол кметот Туцаров, којшто им одговорил: „Стрпете се, чекаме од Бугарија. Кога ќе дојде, ќе ви дадеме“. Со овие зборови кметот ги одбил селаните. Незадоволните жени и мажи се враќале в село. По патот повторно наговорени од Митре Чаталовски, Апостол Мурцев и Јуруковски Горѓи, незадоволните се договориле да отидат во Битола. Си закажале зборното место да им биде анат на Спиро Печалев. Гласови за овој нивни договор се пронесле и меѓу другите гаваштани. Утредента, на закажаното место се собрала поголема група (50—60) души гаваштани — жени и мажи. Од тамо групаво, низ главната улица отишле пред Комесарството. Тука се сретнале со друга група селани, дојдени со иста цел како и нивната. Дел од гаватската група, претежно посмели жени (Наумејца Ласова, Парушка Чаталова, Василица Печалова, Флоринка Штракојлова и др.), влегле во канцеларите изнесувајќи ги своите барања: леб, масло, шекер, сол и т. н. Одговорот бил сличен како на кметот во Кажани:

— „Стрпете се, зошто во Бугарија има се, но возовите не работат та затоа во Македонија нема намирници“.

Во врска со ваквите одговори по барањето на овие основни артикли за живот, меѓу селаните останале анегдотите:

„Всичко има на гарата но ништо за хората“

„Всичко има Б'лгарија, но тешко се намира“

„Б'лгарија има жито за цел свет“.

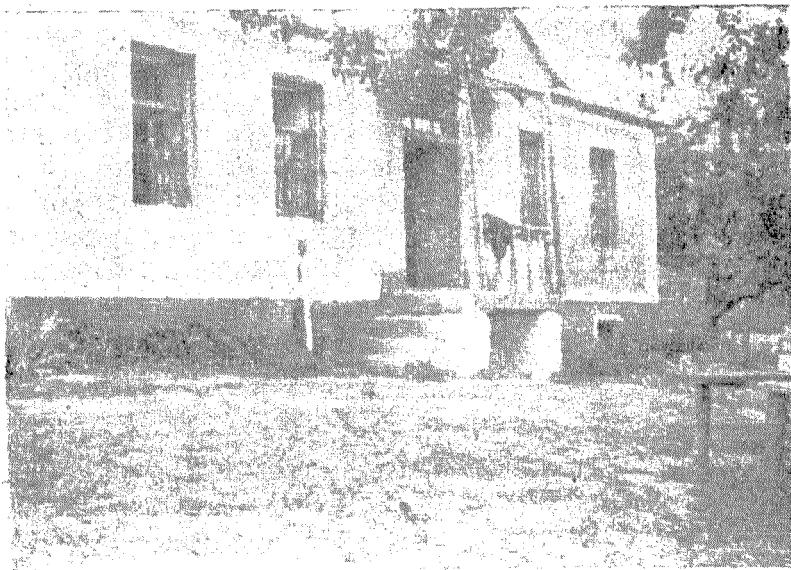
* * *

На 12 април 1942 година бугарската окупациона власт со најголема свеченост, организирала пречек на германскиот ополномочтен министер Адолф Хајнц Бекерле. На патот од Битола за Охрид му бил предвиден пречек и во Кажани, на кој требало да дојдат, покрај сланите од други села, и селаните од Гавато. Партиската организација и СКОЈ на време развиле активност за бойкотирање на овој пречек, во

што бил постигнат извесен успех. Добар дел гаваштани не отишле на пречекот.

ОРДЕ ЧОПЕЛА ВО ГАВАТО

Спроведувајќи ја политиката на Привременото раководство на ПК за Македонија, за зацврстување на партиските организации и политиката за вооружено востание, МК во Битола превзема мерки за спроведување на тие ставови. Во тој смисол во Гавато дошол членот на МК и Војниот комитет Орде Чопела. Тој во куќата на Ѓорѓи Јуруковски одржал состанок. Како првенствена задача на сите организирани им поставил прибирање на оружје, а истовремено извршил увид на скриеното оружје во Гавато од организациите.

Куќата на Ѓорѓи Јуруковски во која често се одржуваате партиски состаноци

зацијата. По овој состанок Орде заминал, а на вториот ден 2.IV.1942 год. во Битола, откриен од полицијата, херјоски загинал.

Поставената задача од Чопела, била извршена кога оружјето што било скриено по плевните и в планина, почнало да се прибира.

Така на пример скоевецот Тодор Крков од реонот на „Вртешка“ — Баба планина, пренесол сандук од околу 50 кг. полн со мониција. Иако теренот бил снежен-тежок, Тодор Крков, целиот облеан во пот, заобиколувајќи ги јавните патчиња, го донесол сандукот в село без да биде од некој приметен. Сокриеното оружје и од другите места, исто така било прибрано в село. Од ова оружје, околу 35 пушки и мониција биле однесени во Лера и предадени на членови од лерската организација. Оружјето го пренесле Јонче Мурцевски, Стојан Бенев, Мијал Грбевски, Лазе Ласовски, Цане Стојков и Симон Главинчев. Еден дел од оружјето (десетина пушки) било оставено во плевната на Тоде Начов. Ваквите мерки биле во врска со припремите за исфрлање на Партизански одред.

* * *

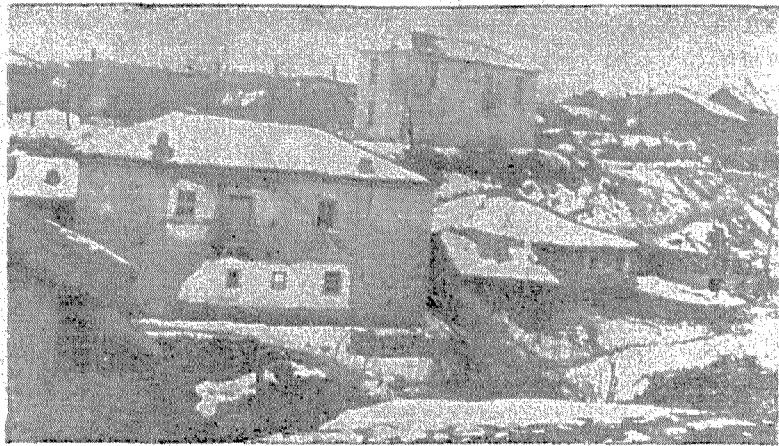
Во склопот на подготовките за исфрлување на одред, во месец април, од Гавато на состанок во Битола, биле повикани Јонче Мурцевски и Коле Бенев. Состанокот бил одржан во станот на Блаже Димитровски — Рогозинаро. На истиот, било поставено прашањето колку партизани би можеле да даде партиската организација од Гавато. Јонче Мурцевски рекол дека од партиското членство во Гавато, може да се смета на неколку комунисти. Ги именувал следните лица: Лазе Ласовски, Мијал Грбевски, Ташко Чаталовски, Коле Бенев, Ѓорѓи Јуруковски и лично тој (Јонче Мурцевски).

По ова на гаватската партишка организација ѝ бил поставен задаток да изнајде терен погоден за логорување на идниот одред. Во врска со оваа задача Јонче Мурцевски на два пати одел в планина, еднаш со Ташко Чаталовски, а вториот пат со Науме Ј. Тунтев. Одбрани биле две места: месноста „Сулејманов камен“ и месноста „Стари фурни“.

* * *

Бугарската окупаторска власт во селото спровела голема агитација за садење на тутун од страна на селаните, ветувајќи им голема заработка. Партиската организација надзирајќи ги вистинските намери на властта, имено, да со садењето извлече големи печалби, водела спротивна аги-

тација. Сепак некои селани, заведени од примамливите ветувања, посеале расад. Кога истиот бил за садење (месец мај), СКОЈевската организација да го саботира садењето на тутун, затоа скоеците нокнo време уништиле знатни површини засеани со тутунов расад.

Поглед на Гавато

Со знакот „Х“ е куката на Јонче Мурцевски. Во неа на 7.VI.1942 год. бил одржан состанок на ПО во присуство на Стив Наумов

СТИВ ВО ГАВАТО

Иако првиот Битолски одред „Пелистер“ бил разбиен, Месниот комитет во Битола, и понатаму, спроведувајќи ја линијата на КПЈ за вооружено востание, работи на исфрлувањето на нов одред. Во текот на подготовките, секретарот МК—Битола Стеван Наумов—Стив, на 7 јуни дошол во Гавато. Бил закажан состанок на партиската организација (двете келии) во куката на Јонче Мурцевски. Бидејќи Стив не ја знаел куката во која ќе се одржуval состанокот, таткото на Јонче — Апостол Мурцев, денски го донел во Гавато. Стариот Апостол Мурцев на Стив му обрнал внимание, дека во Гавато има свадба и многу луѓе од кои би можел да биде приметен. На тоа Стив, ладнокрвно му одговорил да не се плаши, само го подучил како да се движат. Стариот Апостол требало да врви напред, а по него на поголемо растојание

Стив. Во случај на нешто сомнително, Апостол требало да клекне, со што на Стив би му дал знак за претпазливост. Врвејќи така, тие минале крај бугарските полицајци што биле на свадба, сосем ладнокрвно, но внимателно Стив, природно импонзантна фигура, рус и од сонцето не опален, правел впечаток на насобраните селани и со тоа што не бил придружен од никого, а не бил од Гавато. Сепак, заблудени во веселбата, луѓето, необрнале поголемо внимание на човекот по кого на секаде трагала полицијата. Закажаниот состанок бил одржан денски. На состанокот, основно прашање што го третирал Стив било оружјето. Тој поставил, на секој начин да се прибира оружје, дури, по можност и да се купува. Покрај тоа било зборувано за ситуацијата на фронтовите. Иако фашистичките сили во Русија стигнале до Кавказ и завзеле знатна територија од Советскиот Сојуз, Стив успеал да внесе уверување во победносниот исход на НОБ во Југославија и борбата на Советскиот Сојуз и неговите Сојузници.

Во партиската организација на Гавато уште од порано биле водени дискусији по прашањето: дали СКОЈевските треба да се примат за членови на КПЈ?. Некои членови сметале, дека вклучувањето на женската младина во КП, поготово на оние девојки чии родители биле организирани и активисти е ризично. Така мислеле затоа што поголемата работа на младинките полесно би ја открила активноста на нивните родители-членови на КПЈ. Во ова време, кога Стив бил во Гавато, по одржаниот состанок со партиската организација на селото, се задржал во разговор со секретарите на скоецките групи. Меѓу другото, било покренато и прашањето за младинките скоечки. Стив бил на мнение истите да бидат примени во Партијата, доколку се покажале активни и достојни за да бидат членови на КПЈ. Тој дури бил за да се одржи состанок со нив, на кој и самиот би присаствуval. Но ненадејната средба со Драган Бубев, го попречила одржувањето на состанокот и понатамошниот боравок на Стив во Гавато. Драган Бубев бил гаватски младинец — браник и бугарски агент за контрабандисти кого неговите врсници го познавале било скоеци или партијци. Тие дури и во некои моменти и го користеле. Но кога Бубев увидел дека неговите „другари“

работаат „нешто“ илегално и ја привлекуваат гаватската младина сè повеќе кон себе, тогаш истиот сакал да го по-пречи со обидот да формира организација „Браник“ во селото. Меѓутоа во тоа не успеал.

При ненадејната средба на Стив, кој бил придружен од Мијал Грбевски, со Бубева, Стив му поставил задача на Грбевски, Бубев да биде ликвидиран. Дури добиле и леворвер за извршување на оваа задача преку с. Доленци со еден краток леток со следната содржина. „Ова го чека секој издајник на народот“. Летокот требало да биде оставен врз мртвиот Бубев. За ликвидирањето на Бубев бил направен план од Лазо Ласовски и Мијал Грбевски, но до тоа не дошло.

ГАВАТО И ОДРЕДОТ „ДАМЕ ГРУЕВ“

Во средината на јуни 1942 година, во лерските лозја, Реонскиот комитет одржал состанок на кој биле поставени конкретни задачи во врска со исфрлањето на Одредот. Било дискутирано за набавка на обувки, чорапи, алишта, фанели идр. Од кога задачите биле расподелени по партиските организации, во Гавато започнало прибирање на материјал.

На 7. VII. 1942 година, на планината Бигла, бил формиран одредот „Даме Груев“. При неговото формирање во својство на член на Окружниот оперативен штаб, присуствувал гаваштанецот Трајан Белев - Гоце. Во составот на одредот влегувале борци од Преспа, Битола, Битолско, Прилеп и др.

Снабдувањето на одредот со храна, облека, оружје и муниција, покрај на МК, била задача и на партиските организации во Преспата и селата од првиот реон, вклучувајќи го и Гавато. За кусо време по формирањето на одредот, Реонскиот комитет од споменатите села набавил три товари жито, мед и друг материјал. Партиската организација, преку Стојан Бенев, Мијал Грбевски, Лазо Ласовски, Џане Стојков, овој материјал го превзеде од партиската организација во с. Доленци (Спиро Ивановски и Мијал Чаков) го прибраше во Гавато кај Браката Чаталови. Последните, ги заангажирале скоеците, своите жени и некои роднини, инаку неорганизирани, а симпатизери на движењето, за меѓулење на житото и месење на леб. Така спремената храна, на повеќе пати била предавана на Одредот преку јавки, кај месноста „Сулејманов камен.“ — на комесарот за снабду-

вањето на одредот Божиновски Пеџо - Кочо. На Одредот од страна на донесувачите на храната секогаш му биле давани известувања-информации за положбата во селото, власта, односот на населението спрема неа, бројната положба на војската и полицијата и сл.

Луѓето преку кои Одредот ја добивал храната, по потреба, биле користени и за врски со градот (писма и сл.).

ИЛИНДЕН 1942

Бугарската окупаторска власт се припремала и овој Илинден 2 . VIII . 1942 год. да го искористи во пропагандни цели. Таа припремала свеченост во с. Смилево, родното место на Даме Груев и селото во кое Окружниот конгрес 1903 год. ја донесол одлуката за востание. Во прославата требало да присуствуваат покрај претставители на месната (смилевска и битолска) окупаторска власт и министерот за внатрешни работи на Бугарија — Габровски.

Во склопот на подготовките за пречек, работниците што работеле на патот Обедник-Боишта, биле натерани да го чистат патот Обедник-Смилево. Меѓу овие работници се наоѓал и Јонче Мурџевски. Оценувајќи го пречекот како окупаторска пропагандна прослава, ги организирал работниците да не го чистат патот. Покрај тоа Мурџевски на работниците им говорел за Илинден како македонски, а не бугарски празник, додека прославата за која тие треба да го чистат патот е бугарска работа.

Партиските организации од селата на овој реон и Одредот донесле одлука да се осути овој план на окупаторот. За таа цел Штабот на Одредот решил, првата акција на Одредот да се изведе со митинг во Смилево. За оваа акција биле ангажирани партиските организации со посебни задачи. Гаватските комунисти добиле задача да ги пресечат телефонските жици меѓу с. Кажани и Ресен. Задачата на гаватските партийски организации и СКОЈ ја извршиле Лазо Ласовски и Мијал Грбевски. За сечење на жиците биле набавени специјални клешти што се наоѓале кај Митре Чаталовски. Местото на сечењето го одлучиле самостојно. Сепак како нај-Местото на сечењето го одлучиле самостојно. Сепак како нај-погодно, од конспиративни причини, го избрале местото „Киренец“, преку Дервен. Додека партијците Мијал Грбев-„Киренец“, преку Дервен.

ски и Ласовски Лазе ги сечеле жиците, скоеците Начов Тоде и Чумков Тоде биле обезбедувачи. Тие имале задача да внимаваат на бугарски патроли кои на овој терен ги имало постојано. Жиците ги прекинале утрото, кон четири часот без да бидат од некого приметени.

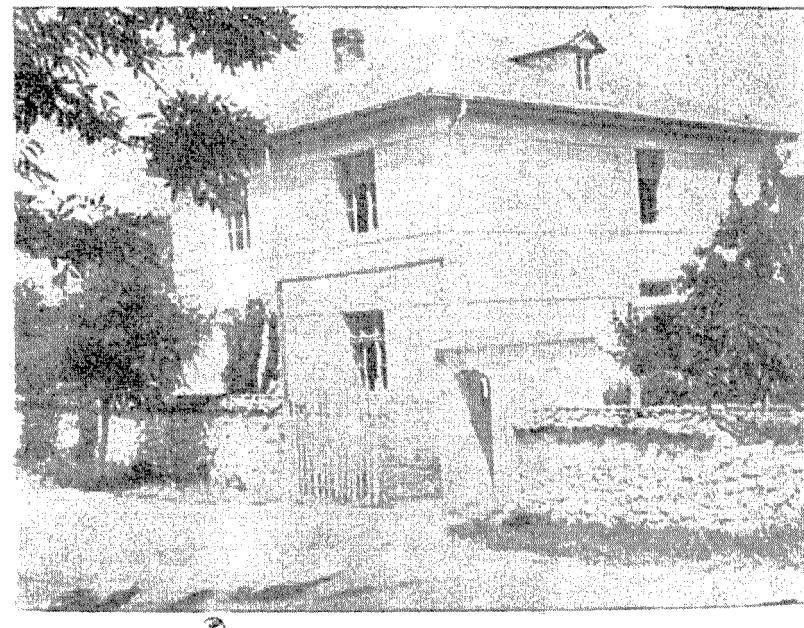
Од ѓаваштани во оваа акција на Одредот учествуваал Трајан Белев — Гоце, кој се движел со Одредот.

Оваа илинденска акција на одредот постигнала голем успех. Таа наишла на силен одзив кај селаните од овие села и претставувала охрабрување и поткрепа за држењето спрема окупаторската власт и теророт. Додека приврзниците на власта акцијата ја потценувале како дело на „ко-кошкари“, дотогаш, обичното население, оваа акција ја сметало за дело на народни борци, а партизаните за наследници на борците од Илинден кои ќе им донесат вистинска национална и социјална слобода. За партизаните, во Ѓавато почнале да се шират гласови, дека нивниот број во Смилево бил над 200-300 души, иако Одредот се на се броел дваесетина души. Потоа, се зборувало дека на митингот во Смилево партизаните зборувале не на бугарски, нити на српски туку на народен — македонски јазик; дека тие не се пљачкаши, разбојници и бандити како што ги оцрнувале бугарската власт, дека тие се луѓе од околните села, дека се добро облечени и вооружени и т.т. — се позитивно. Во врска со оваа акција на одредот ѓаваштанецот Коле Бенев си спомнува за одразот на истата во Ѓавато: „Акцијата во Смилево 1942 година, позитивно се одрази кај нашите селани, затоа што тогаш бугарите ни се нафрлија со земање на некои порези и уеми по водениците. Тогаш селаните почнаа да викаат в место житото да им го даваме на бугарите, ќе им го дадеме на „смилевци“, како што тогаш ги викаа партизаните. Особено тоа го зборувале луѓе што не биле организирани — симпатизери. Одејќи на пазар во Ресен и од ресенци чув слично. Дури, дека партизаните се наоружувани со најмодерно оружје што не виделе ни германците.“

Воопшто земено, акцијата на Одредот во Смилево, во војнички и политички смисол постигнала полн успех, освен со подигнувањето на верата на луѓето во успешната борба против окупаторите.

ЗАЕДНИЧКА АКЦИЈА

Летото 1942 година, Прилепскиот партизански одред „Димитар Влахов“ на Мукос, се наоѓал во критична положба и му претела опасност да биде разбиен од концентрирани акции на бугарската армија. Во такви условии прилепската организација со писмо се обратила до Битолскиот оперативен штаб, во кое меѓу другото се предлагало да се изврши „идна стратегиска акција за да се дезориентира непријателот“ (25), односно акција со која ќе се оттргне неговото внимание на друго место. Со тоа би му се помогнало на Прилепскиот одред да се пробие на друг терен.

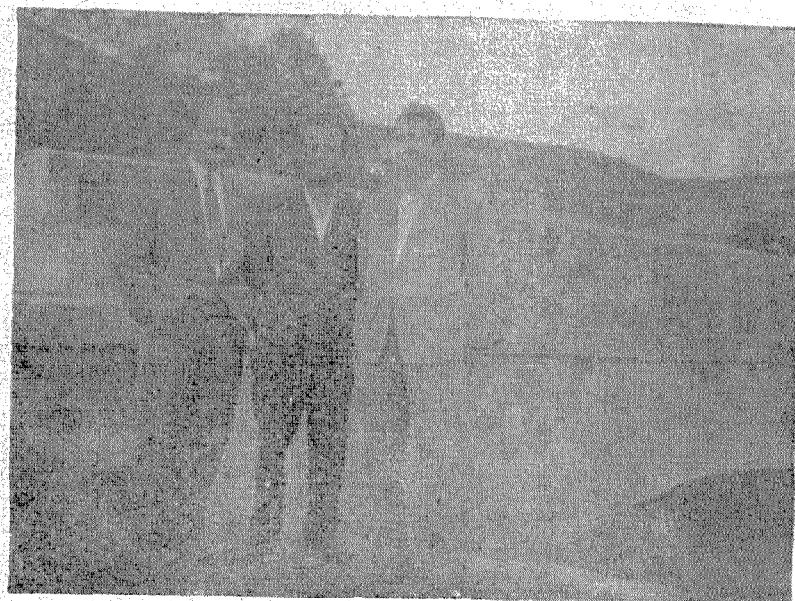
Зградата на полицајскиот подучасток во с. Кажани

Штабот на Одредот „Даме Груев“ го прифатил ова барање. Тој дискутирал за изборот на местото на кое би се извела акција. Во врска со ова биле консултирани и некои партиски активисти од Ѓавато. Тие биле на мнение замислената акција да се изведе во село Гопеш на „Преображение“ — ден кога ова село имало свеченост и многу народ од со-

седните села. Ваквиот предлог на Одредот му го однеа Јонче Мурцевски, но Стеван Наумов — Стив бил на гледиште, дека акцијата би требало да се изведе на бугарскиот пограничен подучасток во с. Кажани, како војнички и политички поважен објект. Од кога било решено да се нападне Подучастокот, подготовките биле вршени под непосредното раководство на Стив. За поуспешно извршување на акцијата, Стив на партиската организација од Гавато ѝ поставил задача да изработи скица на село Кажани, на која ќе бидат претставени поважните објекти за нападот. Оваа задача со успех ја извршил учителот во Гавато Борис Стрезовски. Преправајќи се како многу загреан за бугарската власт, често бил во друштво со бугарските полицајци — дури со нивно оружје се учел да гаѓа. Во сушност тој како член на КПЈ се грижел да дознае што повеќе тајни од бугарската полиција по однос на движењето. Тој успеал да изработи скица на поважните објекти во Кажани и тоа многу прегледно. Биле нацртани: подучастокот, куката на војниот старешина (фетфебелот), општината, магацинот со прехранбени артикли, мостот, комуникациите, приодите кон селото и слично. Имињата во скицата биле одбележани на македонски јазик со латински букви, со кое писмо бугарската власт и граѓани не се служеле. (Тоа така било сторено заради конспиративност). Покрај скицата, со помош на службеникот во Кажани, Бранко Кавкале, биле утврдени и некои други детали, што биле од голема важност за акцијата.

Нокта, спроти 19.VIII.1942 година, по сестрано извршените подготовките, Стив го направил конечниот план за изведување на акцијата. Остварувањето на овој план започнало во месноста „Карејци“, во ливадата на Митре Перчев од Гавато која се ногала под село Кажани. Тука спроти акцијата дошол Одредот и членовите на КПЈ и СКОЈ од Гавато и соседните села. Овде, според планот биле дадени конкретните задачи на секој. Науме Ј. Тунтев и Џане Стојков добиле задача даги исечат жиците меѓу с. Кажани и Ресен. Втора група останала во „Карејци“ со задача, по акцијата со коњи, да го превземат пленетото оружје и кашкавалот од државната мандра. Од гаватските комунисти во оваа група бил Горѓи Јуруковски. Јонче Мурцевски и Ташко Чаталовски имале задача кај Питропчевата водени-

ца да бидат спремни за прифаќање на ранети и заробени. За изведување на акцијата, Одредот бил поделен на три групи. Секоја група имала свој водич. Сите водичи биле комунисти од Гавато, односно Бенделски Стојан, Грбевски Мијал и Ласовски Лазо.

Водичите на групите при акцијата на Кажани
(Стојан Бенделев, Лазе Ласовски и Мијал Грбевски)

Акцијата започнала. Вооруженото судрување траело сè до мугрите. Бидејќи почнало да се разденува групите на Одредот се прибрале на однапред договорена база-лерската лабова корија. Преку јавката: „На своите места“ и другите групи од селани, учесници во оваа акција се повлекле во своите села. Тоа го сториле и гаваштани.

Непосредно по ова, бугарската војска и полиција го блокирала целиот реон—терен. Тие, два-три дена го баракле Одредот но не го откриле.

Политичкиот успех на акцијата во Кажани бил огромен. Угледот на партизаните меѓу селаните во Гавато, уште повеќе се издигнал, а симпатиите на народот биле очигледни, кое се гледало од преувеличувањето на бројноста и воо-

ружувањето. Низ селото се зборувало дека на участокот нападнала цела бригада вооружена со топови и друго модерно оружје и сл.

Наспроти тоа, бугарската власт, по овој напад била многу вознемирена. Во Гавато од Битола, веднаш дошла војска и моторизирана полиција. Преку некои, пробугарски настроени елементи се испитувала положбата во селото. При тоа, многу лица што биле сретнувани, на лице место биле сослушувани дали виделе некои од тие што извршиле напад на Кажани, дали учествувал некој од селото, од другите села или од градот. Меѓутоа, од овие луѓе неможеле да добијат никаков податок со оглед на конспиративноста со која џаваштани учествувале во акцијата. Од друга страна пак, учесниците во акцијата се правеле како наивни, кои како и останатото население „прв пат слушале“. Покрај тоа, пројавувале и радозналост за настанот и ја ширеле веста за акцијата, како да им кажале други. Во овие денови некои примери на затворање и малтретирање во селото немало. Голем дел од војската и полицијата го продолжиле трагањето во шумата. Но попусто биле сите барања. Ништо не можеле да откријат. Конспирацијата и будноста биле на висина.

* * *

Наскоро по нападот на подучастокот во с. Кажани, вознемирената бугарската обласна власт во Битола, издала неколку строго поверливи наредби до сите Околиски полициски началници, околиски управители, полициски управители и претседателите на градските и селски општини во областа. (Само на 22 август 1942 год. во ист ден биле издадени три наредби — број 592, 602 и 603).

Преку овие наредби се барало сестрано дејствување против „опасноста со болневичката пропаганда“ (26) и им се давало „потполна слобода при изборот на средствата“ (27) за постигнување на таа цел.

Пирај тоа им била поставена задачата да „во секоја општина се организираат вооружени групи од 15—20 или повеќе лица“ (28) од месното население за борба против партизаните.

„Во сите општини и други населени места да се превземат најстроги мерки за обезбедување на селата“ (29). При тоа, особено им се обрнувало внимание за обезбедувањето на селата нокќо време и истото да се зајакнува и доброс контролира.

„Во населените места на Областа . . . да се воведе полицијски час кон кого треба да се придржуваат најстрогите мерки за обезбедување на селата“ (30), а „спрема фамилиите на лицата кои минале во разбојнички банди — (окупаторски израз зи партизанските одреди — б. н.) — да се преземат најстроги мерки . . . и кога ќе се укаже дека тоа е неопходно, лицата од тие фамилии да бидат интернирани . . . или пак како заложници, да бидат упатени во логори“. (31).

А со наредбите од 27 и 28.VIII.1942 год. издадени од Обласната дирекција, било барано содейство на административните власти, војската и полицијата за борба против партизаните.

* * *

Уште пред нападот било планирано, еден дел од комунистите од Гавато да се вклучат во Одредот „Даме Груев“. — Тие биле: Јонче Мурцевски, Лазо Ласовски, Науме Ј. Тунтев, Мијал Грбевски, Стојан Беневски и други симпатизери. Меѓутоа, по акцијата, иако настојувале да се вклучат не биле применети, со мотивација, да не би нивното одсуство од село предизвикало сомнение кај полицијата за учеството во нападот на џаваштани. Затоа сите членови на партиската организација и СКОЈ и понатаму останле легални.

ПРОВАЛА И АПСЕЊА

Непосредно по нападот на Кажани, партиската организација во Првиот реон била опфатена од провала. Провалник во овој реон бил тогашниот реонски секретар Серафим Б. Наумовски викан Цано. Започнале апсењата . . .

На 22.VIII. биле затворени Тодор Чаталовски, Коле Бенев, Борис Стрезовски и други комунисти од соседните села. По еден ден во затвор, сите лерчани вклучувајќи го и Цано биле пуштени. Пуштен бил и Борис Стрезовски. Додека

останатите сили задржани во гарнизонскиот затвор во Битола. Изненадно, брзото ослободување од затвор на споменатите, претставувало изненадување за партијците и Скојевците од Гавато. По ова, Цано прошел вест дека нее ништо опасно.

Настаните што уследиле, покажале дека положбата не била онаква каква што била инсценирана од страна на реонскиот секретар Цано. Набрзо апсењата продолжиле...

На 29.VIII. бил затворен Јонче Мурцовски.

Групата од помладите комунисти, по овие апсења останала не провалена. Тие заедно со илегалците Трајан Белев, Тодор Ангелевски—Строго, Јосиф Јосифовски—Свештарот, одржале состанок над село в планина. На овој состанок илегалците биле запознаени со апсењата и бараде да одат во Одредот. Белев и другите им сугерирале да останат в село и да продолжат со работа, како и дотогаш. Не верувале дека Цано може да биде провалник. Уште на овој состанок била закажана повторна средба за 6.IX.1942 година. Меѓутоа, овој состанок не се одржал, затоа што баш на тој ден, бугарската војска и полиција го блокирала селото и ги затворила. Тогаш биле затворени: Мијал Грбевски, Лазе Ласовски, Стојан Беневски, Георги Јуруковски, Џане Сојков, Науме Ј. Тунтев и повторно Борис Стрезовски. (Полицијата баражи го Науме Ј. Тунтев отишла во куќата на неговиот имењак кој бил бугарски војник. Тие не неверувајќи на зборовите од неговиот татко дека син му е војник и мислејќи дека го скрива физички го малтретираше).

За одбележување е дека СКОЈевската организација во Гавато не била провалена. Исто така не бил провален и Митре Чаталовски, додека неговиот брат Ташко Чаталовски, криејќи се в село, успеа да го избегне апсењето. Меѓутоа, провалата од првиот реон се проширила и во Преспа.

За затворените во Битола бил организиран судски процес, на кој биле изречени следните пресуди ца гаваштани:

— Осудени на смрт со бесење —

1. Јонче Мурцовски — обесен по пресудата во битолскиот затвор

2. Борис Стрезовски — обесен во битолскиот затвор

3. Трајан Белев — осуден на смрт во отсуство

— Осудени на доживотен затвор —

1. Тодор Чаталовски
2. Науме Ј. Тунтев
3. Коле Бенев
4. Георги Јуруковски

— Осудени на 15 години затвор —

1. Мијал Грбевски
2. Лазе Ласовски
3. Стојан Бенев
4. Џане Сојков.

Казната ја издржувале во Идризово се до 18.VIII.1944 г. кога Третата кумановска бригада ги ослободила.

ГАВАТО ПО АКЦИЈАТА ВО СЕЛО КАЖАНИ

По веќе спомената акција на село Кажани, во Гавато, положбата знатно се изменила. Активноста на партиската организација скоро не се чувствува, бидејќи од нејзините членови, единствено Митре Чаталовски и скојевците останале не провалени. Митре Чаталовски, а исто така и скојевците биле сослушувани во с. Кажани, но од тогаш не бил никој затворен или осуден. Затворањата, осудувањето, бесењето и нивното сослушување негативно се одразило врз нивната понатамошна активност. За необновување на активноста, исто така имале влијание и родителите на скојевците. Трајан Белев преку жена си, се обидел за оживување на активноста во селото, но до тоа не дошло.

Наспроти ова, власта превзела извесни чекори за парализирање на движењето во селото. Ослонувајќи се на некои пробугарски настроени селани, власта, во Гавато организирала контрачетници. Секој од нив добивал во вид на плата во износ од 2—3 илјади лева месечно. Контрачетниците биле вооружени со пушки. Нивна задача било будно следње на се што се случува во селото и поготово нокќо време — (секој лајеж на кучиња бил повод за следење и испитување на одделни куќи). Гаватските контрачетници често пати излегувале од село и оделе во други села во Преспа, каде заедно со бугарски војски и полиција, во најчест случај, вршеле уценување и на мирното население.

Контрачетници од Гавато биле:

1. Вангел Грбев
2. Васил Грбев
3. Лазе Консулот
4. Коле Руски и др.

Некои од нив после првата акција во Преспа, кога виделе какви задачи вршат, и дека се на лош пат, под индиректно влијание на Трајан Белев се откажале.

Покрај вооружените контрачетници, во селото биле донесени и 50 пушки кои биле употребувани за новововедената т. н. селска стражка. Секоја вечер, 5—6 селани вооружени, биле должни да крстарат низ селото од 18 часот на вечер па се до зори. Оваа стражка била еден вод „селска безбедност“. Стражарите се менувале наизменично од секоја куќа по еден, што значи, и симпатизери и помагачи на НОБ морале да стражарат. Интересен е случајот што го раскажува Жулев Тодор — Бегот — гаваштанец. „Јас — вели тој, — со пушката на рамо стражарев, кога истата ноќ — неможам точно да се сетам за времето —, кај мене дома дојде Трајан Белев. Моите ме повикаа, се вратив дома, го нахранив, му кажав што има ново во селото и го испратив“.

Во склопот на превземените мерки, власта, во селото создала психоза на следење, сомнчење и чести сослушувања. Селаните најчесто биле сослушувани во Кажани. Митре Чаталовски бил сослушуван под мотивација дека божем нахранил 25 души партизани и ги испратил во селата Доленци и Лера. Овој бил неосновано осумничен и теретен од водачот на контрачетниците Вангел Грбев. Чаталовски во одбраната го обвинил Грбева како лицемерен, велејќи дека секогаш бил на страна на власта: со Турците-Турчин; со Србите-Србин, а сега најголем Бугарин. Џане Штурев бил сослушуван па и тепан в затвор, под мотивација дека учествувал во нападот на с. Кажани. Јурукова Трајанка (жена на Г. Јуруковски), исто така била сослушувана и тормозена. Нејзе ѝ ја одзеле личната карта заедно со купоните за прехранбени артикли и текстил. Истата била наговорувана да стане предавник т. е. доколку дојдат кај нив да ги предаде Тодор Ангеловски—Строгов и Трајан Белев — Гоце. Во нејзината куќа, честопали биле вршени ненадејни претреси. Слично била тормозена и ќерка ѝ Данка Јурукова. Тормозени биле

фамилиите и на сите затворени гаваштани. На сите им биле одземени сите прехранбени купони.

Исто така биле сослушувани и скојевките кои што порано биле гледани почесто во друштвото на Јонче Мурцевски, Мијал Грбевски, Науме Ј. Тунтев, Лазе Ласовски, Стојан Бендевски и сл.

Особено тероризирана била фамилијата на Трајан Белев Гоце, која броела 6 (шест) члена-од кои единствена неговата жена — Зора Белева и син му Методија биле способни за работа. Останалите две девојчиња и еден син биле мали и неспособни за привредување. Оваа фамилија не знаела за спокојство. Сé до интернирањето на фамилијата, тие биле постојано сослушувани и под присмотра. Куќата им била блокирана повеќе пати, под сомнение дека одседнувале илегалци и партизани. Дури и некои соседанки при средба со Белева, на вода и на друго место, не ѝ зборувале — ја избегнувале.

Тормозот продолжил и во 1943 година. Сослушувањата, заплашувањата, понижувањата и уценувањата не престанале. Сепак, фамилиите на осудените затворници, што биле ставени надвор од законот, не останале гладни. Нив им помогале, роднините, симпатизерите, а и Митре Чаталовски се грижел да ги обезбеди со прехранбени артикли, пари, жито и сл. Така на пример, во февруари 1943 година, отишол во с. Ротино, од каде тајно донесол околу 100 кг. жито кое после то го разделил на загрозените фамилии чии мажи биле в затвор.

Во ова време, пролетта 1943 година, во Гавато приврзениците на бугарската власт му организирале пречек на генералот Маринов, кој со придружба дошол од Битола. Тој одржал говор во училиштето. Меѓу другото во говорот ја засегнал и активноста на комунистите, па дури и се пофалил дека такви т. е. комунисти имало и во Бугарија, но тамо ги искале навреме. На овдешните, бидејќи биле малолетни ќе им „простат“. На тој начин сакал да се покаже (а исто времено така да ја представи и бугарската власт) „великодушен“, а со тоа алудирал на осудените џаваштани, на кои им било „простено“. Од властта му бил приреден и ручек, а потоа на заминување од село прибраł драгоцен историски материјал што го однел во Битола. Тој се состоел од стари книги сочувани во црквата. Исто така имало училиште и друг селски архивски материјал.

*

* * *

Бидејќи Гавато е близку до Дервен, во јули 1943 година во селското училиште, германските војници инсталирале радиостаница со посада од околу дваесетина војници.

*

* * *

Во месец јули, во куката на Трајан Белев — Гоце бил извршен попис. Пописот го извршила полицијата и кметот Васил Додов. По две-три недели фамилијата на Белев била

интернирана во с. Коларово — Петричко. За самата интернација Зора Белева се сеќава: „Беше утро. Децата појадуваа. Јас со српот на рамо тргнав за на жниење, а децата требаше да дојдат по мене за спонјето. Колата беше впрегната за тргнување. Само што втасав до плевната, кметот Васил и два бугарски полицајци од пат ме вратија. Ми рекоа — „прибери нешто за децата дека ќе заминете“. Јас се вратив, зедов малку алишта за децата, едно ќебе и едно мало јамболивче. За по пат ни дадоа само два сумуни леб. Наскоро комшиите се насобраа. Почнаа да плачат. Тогаш на еден од комшиите по име Трајан Сирмин му реков: Трајане одпргни ги воловите, земи ги и работи со нив ако сакаш; ако бидеме живи и здрави да се вратиме ќе ги бараме, ако не ти види им го касметот“. Интернацијата требала да трае 8 месеци, меѓутоа тие биле задржани 12 месеци — година.

*
* * *

Преку целата 1943 година, теророт на бугарската окупаторска власт во селото се изразил и во други форми, како реквизиции на жито, добиток, забрана на слободно движење, мелење на жито и слично. Забраната била воведена со намера да се спречат евентуални контакти со партизаните. Затоа властта издавала таканаречени „Открити листови“ (пропусници-дозволи за движење) без кои селаните не смееле да одат дури ни на свои имоти — ниви ливади или градини.

Во време на жетвата, иако пасивно село, Гавато било опфатено со реквизиции. За оваа работа, покрај службениците од властта биле ангажирани и учителите од селото. Уште по врзувањето на спонјето, реквизиторите ги пребројувале. Кај некои фамилии тие седеле при вршењето, го вагале житото, го забележувале, а после им земале пропишан дел. При ова, спрема кажувањето на селаните, се вршеле разни шпекулации. Оние што биле поимотни, поминувале полесно, (применувајќи мито), а победните биле принудувани да го предаваат сето барано жито до килограм. Во врска со ова карактеристичен е случајот на Додов Стојан. Нему не му достигнувале три кгр. од определеното количество што требал да го предаде. Тогаш тој морал да կупува за

да надомести, бидејќи во тој момент немал. Исто така бил пребројуван и добитокот. Им било забрането да колат или продаваат добиток без одобрение од властта.

Есента 1943 година, гаваштани, веќе ја наслутувале пропаста на „Оската“. Тие гледале како низ цадето „течат реки“ — италјански војници приврзеници на владата на Бадољо. Од нив за леб, јајца и друго, гаваштани трампеле алишта.

*
* * *

Во текот на бугарската окупација во служба на униформисаната полиција биле следните гаваштани:

1. Митре Џоков
2. Стојан Гулабов
3. Сотер К. Бубев
4. Ламбо Н. Чкланов
5. Методија Џв. Ключов
6. Борис К. Ласов

Горе споменатите полицајци не службувале во Гавато туку во други краеви.

Пролетта 1944 година два авиона ја митралирале германската колона што се наоѓале на Дервен, при кое 3—4 германски камиони биле запалени. Летото истата година, се почувствувала нёмокта на окупаторската власт. Паралелно со тоа, почнала да оживува активноста во селото.

Во август 1944 година, во месноста „Шабанови ливади“ бил одржан голем собир на кој присуствуvalе околу 150—200 души Гаваштани и уште толку од соседните села. На овој собир говорел Трајче Груевски член на Вториот облашен комитет на КП и секретар на Обласни комитет на СКОЈ. Гој зборувал за целите на НОБ, улогата на македонскиот народ во неа, успесите на НОВ, како и потребата за формирање органи на новата — вистинска народна власт. Исто така рекол дека во новата власт потребно е да бидат избрани првенствено чесн илуѓе и такви што ќе ја помагаат Народно слободителната војска и ќе работат во интерес на населението. По неговиот говор, селаните од Гавато и околните ела, Маловиште, Кажани, Доленци, Гопеш, Рамна, Лера избрале Народно ослободителен одбор со седиште во Гавато. Од Гавато во Одборот биле избрани 9 членови (од секоја маала по еден) а од останатите села по 3 — 4 члена д село.

Во овој одбор од Гавато биле избрани следните лица:

1. Митре Чаталовски — претседател на НОО
2. Спиро Топев
3. Кочо Бандула
4. Борис Бубев
5. Иле Буџев
6. Методија Тосунов
7. Васил Лајманов
8. Васил Танев и
9. Јордан Главинчев

Овој НОО ја претставуваал новата власт во овој реон. Тој се грижел за снабдувањето на НОВ со прехранбени артикли (леб, месо, сало и сл.), а исто така облека и пари. Покрај тоа членовите на НОО преку населението добивале информации за движењето, јачината, спремноста на непријателските снаги и преку курири на НОВ ги доставувал до надлежните органи на НОВ.

Во оваа време, делови од бугарската армија од Ресен се повлекувале према Битола. Митре Чаталовски, во името на НОВ (испратен од Трајче Груевски) како парламентарец, во Кажани однел писмо до командата на бугарската единица, која што се повлекувала. Бугарскиот командир, од кога го прочитал писмото, телефонски разговарал со Генерал Маринов во Битола, од кого добил наредба да не преговара со НОВЈ. На тој начин не дошло до соработка за заедничка борба против Германците.

При крајот на август 1944 година, Гаваштани што ја издржувале казната во Идризово, по нивното ослободување еден дел се приклучиле кон единиците на НОВ (Мијал Грбевски, Лазо Ласовски, Стојан Бенев, Науме Ј. Тунтев), додека другиот дел (Коле Бенев, Ѓорѓи Јуруковски, Тодор Чаталовски) се вратија в село. Тие биле оставени да работат во позадината.

При ваквата ситуација, на 5. IX. 1944 год. бившиот гаватски кмет Васил Додов, од кога зел општински пари и пушки, заминал за с. Маловиште за да се засолни од настапувањето на единиците на НОВЈ.

Новата власт, во првата половина од септември 1944 година, спровела мобилизација на сите лица на возрасот од 18-40 години. Една група на 8.IX., а втората група на 10.IX. Мобилизацијата била спроведена во ред и немало никакви појави на дезертерство. Наспротив, за НОВ се пријавиле и малолетници како доброволци. Тие биле:

1. Драган Апостолов
2. Сандре Танев
3. Драган Кузев
4. Пеце Дурмишов
5. Трајан Чаталов

додека Борис Буцев, уште како бугарски војник кога дошол на одсуство пребегнал во единиците на НОВ.

Сите мобилизираны и доброволците биле вклучени VIII и IX бригада.

Петмина гаваштани, како бугарски војници, по капилацијата на бугарската фашистичка војска, се приклучи во составот на ново формираната Македонска бригада „Г. Делчев“, составена од Македонци што служеле во бугарска армија во Бугарија.

ПОСЛЕДНИ БОРБИ НА ДЕРВЕН

Во завршните операции за ослободување на Македонија, VII. бригада во јачина од четири батаљона и една пештабска чета дејствуvala и на гаватскиот терен — Дервен. Таа на овој терен дејствуvala од крајот на август до освободувањето на градовите Битола, Прилеп, Охрид (почејќи на ноември 1944). Нејзиното дејствување на овој сектор било поврзано со стратешката важност на Дервенот прв кога често минувале непријателски колони, а особено кога германските сили настојувале да ја извлечат од Грција Албанија својата армиска група „Е“ (32).

Раководството на спомената бригада, по наредбата Главниот штаб за НОВ и ПО за Македонија, правело сè ко би ги отежнале и спречиле германските извлекувања Грција и Албанија низ овој дел од Македонија, посебно главната артерија: патот Битола — Ресен, особено кај Дервенот.

Планот на германските генерили (Шајерлен, а подоцје Ланц) бил пробивање преку патот Битола — Прилеп — Градско и натаму. Меѓутоа, по ослободувањето на Прилеп (IX) германските единици биле приморани да го менујат правецот на повлекувањето во правец Битола — Охрид. на Дервенот се нашле под ударите на VII бригада.

На 17. IX. од заседа била, нападната една германски моторизирана колона. Изненадените германски војници прифатиле борбата и во та борба германците имале 40 мртви. Бригадата немала загуби. Од оваа борба бригадата ила голема корист од пленетиот воен материјал, бидејќи него биле опремени новопридојдените борци во бригада (33). Наскоро дошло до ново судрување. Тоа б

на 20 .IX . 1944 година. кога на Дервенот по двочасовните борби, германските сили биле приморани да се вратат во Битола. Овој напад бил доста снажен. Во борбите германците изгубиле еден камион додека бројот на загинатите и ранетите останал непознат. (34).

За да го стежни, а колку што се може и спречи извлеувањето на германските снаги, по барање на Штабот на VII бригада, Гаваштани, во содејство со селаните од соседните села, го онесспособиле патот источно и западно од дервенскиот превој. (35) Гаваштани, копале редовно по патот и ги рушеле мостовите. Рововите биле копани преку цел пат на растојание од 5—6 метра.

Бидејќи германските сили не успеале да се пробијат дење, тие се обиделе да го сторат ноќе. Ноќта помеѓу 21 и 22 .IX . 1944 делови на VII бригада успеале да ја разбијат предходницата на колоната од 150 камиони кои морале да се вратат во Битола. Тогаш биле запленети и два камиони. На вториот ден, 22 .IX . непријателот, сакајќи на секој начин да си пробие пат на Дервен, превзел поход од Битола со голем број камиони, додека во предходницата имал три борни коли, три блиндирани автомобили, и околу 20 камиони со војници. Со овие непријателски снаги бригадата водела борба околу шест саати. Непријателот имал доста загуби, ранети, убиени, оштетени и уништени камиони. Сепак, германската колона успеала да го мине Дервенот со околу триста свои камиони, од како предходно во текот на ноќта успеале да го поправат патот. Меѓутоа, борбата не престанала и на вториот ден 23 .IX . 1944 год. кога истата се претворила во „жестока и крвава, така да непријателот бил принуден заштитницата да ја зајакне со нови снаги и оружје, и на крајот успеал да го заштити преминот“. (36).

Во времето на борбите на Дервен, германците со минобацачи го бомбардирале Гавато. Тоа во селото создало само паника, додека жртви немало.

Плашејќи се од евентуално спалување на селото, Гаваштани се евакуирале во соседните села Лера, Метимер и Свињишта. Во селото останал само Одборот и некои активисти, како Коле Жулев, Борис Буневски, Митре Чаталовски и др. Бидејќи со евакуацијата на селото позадината знатно ослабела, Одборот добил задача да ги врати селаните по сво-

ите домови и тоа барем по еден брачен пар во куќа. На повик од Одборот знатен број од селаните се вратиле в село. Вратените селани ја обезбедувале VII бригада која била стационирана во месноста „Сулејманов камен“. Храната (месо, леб, мас и др.) со коли и коњи ја носеле самите селани. Освен храна носеле и облека (чорапи, алишта, плетени фанели и сл.).

На овој терен VII бригада се задржала близу два месеци, односно до почетокот на ноември.

За сето ова време не се случило некое домакинство да не даде помош за НОВ, секој спрема материјалните можности приложувал. Кој леб, кој компири, кој облека, кој фанели и сл.).

* * *

Ноќта на 2 . X . 1944 год. Вториот батаљон на VII бригада повторно имала судрување со предходницата на една германска колона која идела од Албанија. Во борбата германците имале 22 заробени, додека батаљонот немал загуби. Од заробените германски војници, Штабот на бригадата дознал за правецот на движењето и јачината на германските сили. Всушност тоа биле деловите на 22 . брдски армиски корпус. Нивниот план бил преку Дервенот да се пробијат спрема Битола.

Знаејќи за движењето на непријателот, за неговата бројност, опременост, НОВ превзела акции на поширок реон. По четиридневните борби кај Сир Хан и Гавато, непријателските сили по цена на 120 мртви, 10 уништени камиони и еден тенк успеале да се пробијат за Битола. (37)

Во ова време, една група германци што се повлекувале кон Битола, провалиле во Гавато, каде почнале да собираат коњи (зеле 4), јунци, сено, свињи (2), јајца, месо и друго. Тогаш тие ја запалиле и плевната на Спире Јуруков и едно дуќанче, со кое сакале да го заплашат гаватското население.

* * *

Во втората половина на месец октомври 1944 год. веќе била обновена партиската организација, а подоцна и СКОЈ и се повеќе се чувствува најната активност. Во ова време

секретар на партиската организација била Јуба Наталова, а како поистакнати активисти во селото биле Митре Чаталовски, Борис Буневски, Методија Тосунов, Томе Бенdev. Подоцна, по врakaњето од затвор својата поранешна активност ја продолжиле: Коле Бенdev, Тодор Чаталовски и Гоѓи Јуруковски.

Спомнативе активисти имале стални контакти со VII бригада и тоа со политичкиот комесар Владо Стрезовски, кому на секои 24 часа редовно му доставувале информации за бројната положба, вооружувањето и движењето на германците. По иницијатива на партиската организација било организирано сечење на телефонски жици на релацијата Кажани-Ресен, во должина од 7 км. со што се сакало да се прекинат врските во реонот на движењето на непријателските единици, како и за да се приbere телефонската жица.

Покрај ова, во ова време, во Гавато биле создадени услови за формирање на масовните политички организации Народен фронт, Антифашистички фронт на жените и Народно-ослободителен младински сојуз, поготово по ослободувањето на селото при крајот на октомври 1944 година.

Во раководството на Народниот фронт биле:

1. Коле Бенdev
2. Васил Танев
3. Васил Лајманов

4. Во раководството на АФЖ:

1. Зора Белева
2. Лујза Бенdevа
3. Ката Апостолова
4. Мара Шуланкова
5. Пера Кекева

Иако скоро сите полнолетни младинци биле мобилисани, сепак, во Гавато бил формиран актив на НОМСМ. Во неговото раководство биле:

1. Методија Белевски
2. Цане Штурев
3. Менка Ласова

Сите овие општествено-политички организации, активно ја помагале новата власт и НОВ во нејзините завршни операции во овој крај. АФЖ најповеќе бил зангажирана околу плетење на чорапи, нараквици, полувери, перење, меѓење на леб и сл.

* * *

За чување на јавниот ред и сигурност во селото при крајот на октомври 1944 год. била формирана доброволна народна милиција. Во неја влегувале следните гаваштани:

1. Гоѓи Јуруковски
2. Митре Шуланковски
3. Тодор Пердулов
4. Митре Џодин — Чкљамов
5. Гоѓи Буцев
6. Ристе Аљушов
7. Митре Стојков

Покрај задачата за чување на редот, милицијата била должна да внимава, да не се појави дезертерство т. е. таквите случаи веднаш да ги пријавуваат. До дезертерство од страна на гаваштани не дошло.

Гоѓи Јуруковски и Коле Бенdev, веднаш по формирањето на доброволната милиција во Гавато, биле задолжени да формираат и во Цапари, Доленци, Лера, Гопеш, Маловишта, Кажани.

* * *

Во почетокот на ноември 1944 година, порано формиранот НОО со седиште во Гавато, прераснал во Општински НОО. Претседател на Одборот бил Коле Бенdev. Одборот дејствувајќи во с. Гавато, Кажани, Маловиште, Доленци, Рамна, Лера, Метимер и Свињишта.

По известно време на местото на дотогашниот претседател Коле Бенdev дошол Гоѓи Јуруковски. Одборот се занимавал со снабдувањето и исхраната на населението, поправка на патишта и мостови, земјоделството, училишни прашања и сл.

* * *

Во веќе ослободеното Гавато, се покренало прашањето за одговорноста на одделни гаваштани што биле поврзани

со окупаторот и во текот на окупацијата пројавиле непријателска дејност спрема Народната револуција. Најизразити колаборационисти биле: бившиот кмет Васил Додов и контрачетниците Вангел Грбев и Лазе Консулот. Додека Васил Додов успеал да се скрие во Битола, Лазе Консулот нашол склониште во таванот на црквата. Првиот успеал да го избегне затворот, додека вториот бил затворен. Вангел Грбев, без да биде суден бил ликвидиран.

*

* *

Во крајот на 1944 год. во Гавато било отворено училиште во кое децата учеде на мајчин јазик. Први учители во ослободено Гавато биле: Боро, Богдан и Олга Банишки и Вељо Тодосиевски. Раководител бил Боро Банишки. Се храниле по куките, меѓу населението пројавиле активност формирајќи аналфабетски курсеви, преку кои биле описанети околу 40 неписмени. Исто така допринеле за културно просветниот живот во селото кој почнал да се развива по ослободувањето.

ГАВАШТАНИ — УЧЕСНИЦИ ВО ЗАВРШНИТЕ ОПЕРАЦИИ НА ЈА ЗА ОСЛОБОДУВАЊЕ НА ЗЕМЈАТА

Во 1944 година, со доброволното пријдување кон НОВ и мобилизацијата се зголемил бројот на гаваштани - учесници во НОВ — завршните операции за конечното ослободување на Југославија. Тие учествувале во различни воени единици, при што по потреба, биле префрлувани од една во друга единица.

Даваме преглед на учесниците:

1. Алушов Трајанов Методи (Тоде) овчар, во НОВ од 1944 год. - XI - бригада на 42. дивизија, а подоцна во XVIII бригада.
2. Алушовски Ламов Живко — земјоделец. Во НОВ од 9.IX.1944 г. — батаљон „Гоце Делчев“ — артилериска бригада. Одликуван со медал за храброст.
3. Ангелев Видинов Методи — земјоделец. Во НОВ од месец октомври 1944 г. во III. Охридска бригада

4. Апостоловски Борисов Кирил — земјоделец. Во НОВ од 7.XII.1944 г. -XI - бригада на 49. дивизија (баталон за веза), бригада за веза на 41 дивизија. Медал — заслуга за народ.

5. Батков Трајанов Спире — земјоделец. Во НОВ од 1944 г. XI бригада — гранична чета (св. Наум)

6. Бубевски Боризов Методи — земјоделец. Во НОВ од ноември 1944 год. XI бригада.

7. Бенdev Лазев Стојан, земјоделец. Во НОВ од IX.1944, VII бригада. Одликовања: Орден за храброст, Медал за храброст, Орден „Братство-единство“ и Медал заслуга за народ.

8. Грбевски Лазаров Мијал, работник, Во НОВ од IX.1944 г. VII бригада Одликовања: Орден за храброст, Медал за храброст, Орден „Братство и единство“ и Медал заслуга за народ.

9. Гаговски Тодоров Васил — земјоделец. Во НОВ од 8.IX.1944 г. VII бригада на 49 дивизија, II бригада на 48 д. I бригада IV дивизија КНОЈ.

10. Гештаков Ламбев Климе — земјоделец. Во НОВ од 9.IX.1944 г. - I батаљон „Гоце Делчев“ — артилериска бригада.

11. Главинчев Горгиев Марко — општ работник. Во НОВ од 8.IX.1944 г. VIII бригада.

12. Гулев Јончев Иле — земјоделец. Во НОВ од септември 1944 г. - IX - бригада.

13. Гулабов Богданов Најдо — земјоделец. Во НОВ од 8.IX.1944 год. XI бригада.

14. Гулабовски Ламбев Трајан — земјоделец, Во НОВ од 15.X.1944 год. XI бригада.

15. Грбевски В. Ристе — земјоделец. Во НОВ од 8.IX.1944 г. VII бригада 49 дивизија, Тешка артилериска бригада II дивизион

16. Додов Трајанов Науме — општ работник. Во НОВ од 8.IX.1944 г. VII и V бригада.

17. Додовски М. Вангел — земјоделец. Во НОВ од 8.IX.1944 г. XI и XII бригада. Медал: заслуга за народ.

18. Додовски Спирев Стојан — земјоделец. Во НОВ од 9.IX.1944 г. батаљон „Гоце Делчев“ — артилериска бригада. Медал за храброст.

19. Додов Василев Борис, работник. Во НОВ од 3.VIII. 1944 г. во VII и I бригада. Одликован со: Орден за храброст, Медал за храброст и Орден заслуга за народ.
20. Јончевски Круме — земјоделец. Во НОВ од 8.IX. 1944 г. XI бригада.
21. Јуруков Петрев Сандре — работник. Во НОВ од ноември 1944 г. XI бригада 41 дивизија.
22. Јуруков Тодоров Лазе — земјоделец. Во НОВ од 8.IX. 1944 год. - IX, VII и VП бригада. Медал — заслуга за народ.
23. Јуруковски Крсте — земјоделец. Во НОВ од 5.IX. 1944 г. XI бригада 44 дивизија.
24. Јуруковски С. Трпче — земјоделец. Во НОВ од 9.IX. 1944 г. VII бригада XV корпус. Медал за храброст.
25. Крушаров Кимев Ристе — земјоделец. Во НОВ од 1944 г. VII бригада.
26. Начов Алексов Милан — 24.IX. 1944 г. батаљон „Гоце Делчев“ — артилериска бригада. XV корпус. Медал — заслуга за народ.
27. Лалевски Симонов Борис — земјоделец. Во НОВ од 8.IX. 1944 г. VII бригада 49 дивизија.
28. Ласов Тодоров Мицко — земјоделец. во НОВ од 10.IX. 1944 V бригада. Медал — заслуга за народ. Орден за храброст.
29. Ласовски Ставре Лазе — земјоделец, Во НОВ од 9.IX. 1944 г. во IП, XIV и XIX бригада. Одликовања: Орден за храброст и Орден заслуга за народ.
30. Марковски В. Радован — земјоделец. Во НОВ од 1944 г. XI бригада 44 дивизија.
31. Начовски Кимев Методи — земјоделец. Во НОВ од 3.IX. 1944 г. VIII бригада, VП бригада на 49 див. и приштабска чета на 48 див. Медал — заслуга за народ.
32. Перлевски Р. Горѓи — работник. Во НОВ од 8.IX. 1944 г. VIII бригада.
33. Пердулов Марков Блаже — работник. Во НОВ од 8.IX. 1944 г. VIII и VП бригада.
34. Пурдевски Петрев Славејко — општ работник. Во НОВ од 8.IX. 1944 г. VII бригада 49 див. Орден заслуга за народ.
35. Танев Василев Стојан — земјоделец. Во НОВ од 1.IX. 1944 г. VII бригада 49 дивизија, II бригада 42 див, Медал за храброст.
36. Тунтев Јончев Науме, работник, Во НОВ од IX. 1944- г. во VII бригада. Одликован: Орден заслуга за народ.
37. Тунтевски В. Крсте — земјоделец. Во НОВ од 9.IX. 1944 г. VIII бр. 49 дивизија.
38. Филипов Јончев Ставре — земјоделец — Во НОВ од 8.IX. 1944 г. VП бригада — Медал за храброст.
39. Цибалевски Котев Стојан — општ работник. Во НОВ на 9.IX. 1944 г. батаљон „Гоце Делчев“ — артилериска бригада.
40. Чаталовски Настев Ташко — земјоделец, Во НОВ од IX. 1943 год.
41. Чумков Колев Горги — земјоделец. Во НОВ од 1944 г. XI бригада
42. Чумковски Николов Методи — општ работник. Во НОВ од 8.IX. 1944 г. IX и VII бригада на 49 дивизија.
43. Илиевски Васко, земјоделец, Во НОВ од 1944 г. во батаљон „Гоце Делчев“
44. Додовски Јордан, земјоделец. Во НОВ од 1944 г. во батаљон „Гоце Делчев“.
45. Јуруковски тодоров Лазе, Во НОВ од 1944 г. во VII бригада.
46. Тунтевски Ј. Горгија, работник. Во НОВ од 1944 г. во 42 дивизија.
47. Ключовски Цветков Димитрија. Во НОВ од 1944 г. во XV корпус
48. Симоновски Лазаров Никола. Во НОВ од 1944 г. зашт. батаљон XV корпус.
49. Тунтевски Трајанов Ристе. Во НОВ од 1944 г. XV корпус.
50. Буцевски Стојан, Во НОВ од 1944 год. XV корпус.
- * * *
- Покрај директните учесници во единиците на НОВ на Југославија, во ова време, во Гавато, бројот на позадинците се зголемил. Нивната работа била усмерена со потребите на

единиците на НОВ што дејствуваат на овој терен. Меѓу нив, на некои што најповеќе се истакнале, а и од порано учествувале во движењето, им било оддаено признание со одликувања.

Од Гавато биле одликувани следните позадинци:

1. Мурцевски Апостол — орден заслуга за народ.
2. Јуруковски Горѓи — Орден и медал заслуга за народ.
3. Чаталовски Митре — Орден заслуга за народ.
4. Чаталовски Тодор — Орден заслуга за народ.
5. Јурукова Трајанка — Медал заслуга за народ.
6. Бенdev Коле — Орден заслуга за народ и медал заслуга за народ.
7. Буцев Митрев Иле — Орден заслуга за народ.
8. Додова (Чаталова) Љуба — Орден заслуга за народ
- III - ред.
9. Шуланковски Н. Митре — Орден заслуга за народ.
10. Белева Зора — Орден заслуга за народ

* * *

Во текот на НОВ, во борбите за ослободувањето на татковината, паднале следните Гаваштани и жители на Гавато:

1. Атанасовски М. Игнат
2. Белев К. Трајан
3. Буцевски П. Борис
4. Мурцевски А. Јонче
5. Стрезовски Борис
6. Чумковски С. Тодор
7. Цибалевски Т. Трајан
8. Џодовски Г. Борис

Трајан Белев – Гоце

Современата наша историја, а особено историјата на Битолската револуција, е пишувана со аловната крв илјадници борци за слобода и независност. Меѓу нив, имено во потиелистерските села на Битолска околија, вико се издига импонзантната фигура на првоборецот од зато Трајан Белев — Гоце.

Сиромашната и печалбарската фамилија на Коста и на Белеви, живеела во Гавато. Непосредно пред Илинденското востание, Коста ѝ пришол на една од востаничките во Ѓаватскиот реон, а Чона од кога било запалено и тој пребегнала во Битола. Тука, во Битола, се роди нивниот син Трајан — 1903 год. Затоа може да се рече дека Гоце е дете Илинденче. По кусо време, Белеви се преселат од Битола во Цапари, а оттаму, по известно време, пак вратиле во Гавато. Малиот Трајан, во Гавато го стекнал ето основно образование. Немајќи услови да го продолжувањето, тој, како и многу други селски деца, ушво својата рана младост, ги почувствува горчините на живот. Заедно со својот постар брат Ристо, Трајан е приморан работи за издршката на фамилијата, бидејќи татко им е торно заминал на печалба. Неговата работа била земјоделето и кираџилукот.

На осумнаесет годишна возраст Трајан се оженил. Живот го натерал, иако млад, и скоро оженет, да го напушти ето родно огниште и да ги почуствува горчините на пељбартвото. Првата печалбарска година — 1921 ја поминал во Франција. Наредната 1922 год. без пасош, преоблечен какакенлер, ја напуштил Франција за да дојде во САД. Во

време, Трајан веќе имал син, но пељбартвото не му волило да се радува на своето новороденче Методија. Пељбартвото, исто така, било причина за престанок на овој живот.

Во САД, Трајан се сретнувал со свои сонародници, ме-
кои беа и гаваштани. — Сите биле печалбари, како Мит-
е и Вангел Чаталови, Трајан Томов, Огнен Станков, Апост-
ол Мурцев и др. Тука, Белев се вклучил во работничкото
синдикално движење. Тоа му овозможило, постепено да
издигнува и класно оформува — определува.

Во САД, Трајан секогаш ги посетувал митинзите на кои
зборувало за работничката солидарност, за правата на
работништвото и бокотирање на опортунистите во работ-
ничкото движење. Како работник и револуционер, секогаш
смел и бескомпромисен интернационалист. За ваквите осо-
бени, сведочи неговата активност на сите работнички собы-
ти. Така на пример, на еден собир во Гери — Индијана, во
присуство на околу 2000 работници, кога се манифестирало
Советскиот Сојуз, Белев акламирал за црвеното знаме,
во пред тоа, било развеано од една Шпањолка, за да се
азвее над целиот свет.

Три-четири месеци во Детроит посетувал политички курс,
потоа учествувал во демонстрациите во Чикаго, во кои дош-
е до судрување со полицијата. Поради својата голема ак-
тивност и бунтовност, Трајан на повеќе пати бил затворан.

Во 1932 год. Белев се спремал да замине во СССР иле-
цело. Меѓутоа, тој бил откриен и пртеран од САД како
епожелен за државата. Тогаш, по десет годишен боравок
во САД, Трајан Белев се вратил во родниот крај.

Доаѓајќи во Гавато, тој повторно се оженил. За своја
рачна другарка ја изbral Зора Јончева од с. Перино—Ре-
зенско. (Во овој брак добил две керки — Велика и Вера и
ште еден син Цане. Со нив растеше и неговиот прв син Ме-
здија). И ако бившата југословенска власт не го призна-
ала овој брак, тој фактички посто и бил среќен. (Бракот
ил озваничен дури во 1946 год, во одсуство на покојниот
Белев).

Во ова време, за прв пат, во селото се почувствувала
политичката активност на Трајан Белев. Тој, како политич-
ки оформлен и напреден човек, се вклучил во политичката
активност. Во време на изборните борби, околу него, постепено
се групирал, извесен број млади напредни луѓе. На
еттомајските избори 1935 година, заедно со Јосиф Хрис-
тоски Стојадиновски и Киро Миленков — стулент се јавил

како агитатор против Стојадиновски. Поради тоа од цанд-
рите бил прогонуван. Благодарение на неговата политичка
активност, селската стихијна опозиција, добивала се поорг-
анизиран и политички обоеен карактер, а тоа особено во вре-
ме на изборите 1938 година. Облечен бендо, одел по соседните
села, и имајки го својството да биде духовит, близок сите и добар прикажувач, имал голем успех во агитацијата
што ја водел во полза на тогашната опозиција.

Белев во Гавато останал до 1938 год. Се занимавал пре-
тежно со кирацилок. Шетал по селата и продавал, риб-
круши, јаболка и др. во замена за жито, неопходно за и-
дршка на фамилијата. Во 1938 год., по изборите, заминал во
Белград каде што учествувал во демонстрациите во врс-
ко конкордатот. Во негово одсество фамилијата ижвееј
бедно, бидејќи четирите деца не биле способни за привре-
дување. Истата година, без некоја заработка, Трајан за-
едно со Ѓорѓи Огненов се вратиле во Гавато. Наскоро го
ова Огненов умрел. Белев, на овој сакан, и по идеи на
близок соседанец му организира закоп, на кој присаствува-
ше многу селани. Поради организирањето на овој закоп, Бе-
лев од страна на полицијата бил казнет 1000 дин. што пред-
ставувало прилично голема сума за тоа време.

По ова, заедно со учителот Тодор Ангелески — Тодор
Даскалот, од ден на ден е се поактивен. Со тоа Белев паѓа
во очите на тогашната власт и бил осумничен. Затоа во не-
говата куќа цандарите извршиле претрес, а потоа Белев бил
затворен во цандармерската станица во Кажани.

Во 1939 година, заедно со учителот Тодор Ангелески
Белев усилено работи врз подготовките за формирање на
партишка ќелија во селото. Во тој смисол многу им спомо-
нала и ново формираната набавно—продажна задруга, која
била вистинско врталиште и место за разни дискусији и
гаваштани. Во овие дискусиии Белев бил особено активен
безрезервно фалејќи го социјализмот и Советскиот Сојуз.
Најблиски по идеи биле симпатизерите на КП — идни членови на КПЈ.

Летото 1940 Белев бил земен на воена вежба во При-
леп, а од август истата година станал секретар на партишка
та ќелија во Гавато. Неговиот избор за секретар не бил слу-
чаен. Импонирала неговата скромност, близкост со луѓето

револуционерни погледи и правичноста. Како секретар на партиската ќелија, тој лично одржувал врски со Месниот комитет на КПЈ во Битола, (декември 1940 и јануари 1941 год.). Белев е и член на Месниот Комитет и одговорен за врски со Преспа. Неможел подолго време да остане како член на МК поради неговата голема ангажираност со партиски оперативни задачи. Така на пример, помеѓу другото, тој врз себе ја зел задачата, да заедно со комунистите од Гавато работи врз формирањето на партиски ќелии и воспитни групи во Ротино, Братиндол, Доленци, Лера и др. Во извршувањето на оваа задача Трајан проявил голема умешност и успех.

Белев, иако премногу заангажиран, обрнал внимание и врз работата со младината. Резултатот од ваквата негова работа било формирањето на СКОЈ во Гавато. Преку СКОЈ биле создадени услови за поширока работа со младината.

По познатите борби на Дервен, во априлската војна 1941 год., Белев како секретар на партиската ќелија ја пренесол директивата да се прибира воен материјал, а заедно со својот син Методија и Јонче Мурцев и тој учествува во собирањето на истиот. Дел од собраното оружје Трајан го скрил во сидовите на својата куќа.

Непосредно во окупацијата на земјата, бидејќи немало директиви од МК, по негова иницијатива, гаватската партиска организација живеело организационо. Кога во летото 1941 год. бил формиран Првиот реонски комитет Трајан Белев станал негов секретар. Ноември 1941 год. во Гавато дошол Мирче Ацев. Белев во својство на секретар на Реонскиот комитет, организирал состанок со секретарите на партиските организации и СКОЈ од реонот. Состанокот бил одржан во колибата на Белев што се наоѓала во неговата нива. Во тоа време, тој бил спремен и да замине во партизани, но неговата дејност во позадината за тоа време била далеку поважна.

Декември 1941 год. Белев боравел во Братиндол. Тошаш, тој добил задача заедно со Tome Ангелевски да оди во Прилеп со цел да ги донесе преживеаните борци од Прилепскиот партизански одред, којшто на 11 актомври го изврши нападот на полицејскиот участок. Тие требало да бидат пренесени на битолски терен. Во Прилеп заминал со воз на

26.XII. 1941 год. Со илегалците се вратиле ноќно време и пеш. Двајца од прилепските партизани ги донел во Гавато — Ордановски Д. Јоска — Сандански и Николова Венда — Свезда.

Во почетокот на 1942 год. Белев спровел еден вид анкета во ПО во Гавато за да ја испита нејзината спремност кон политиката за вооружено востание. При тоа, тој, уште еднаш го потврдил своето убедување за спремноста на гаватските комунисти. Белев не е само во Гавато. Неговата активност се чувствуvala во сите села под Пелистер. Тој има широк радиус на движење. Во Битола, во Лавци, во Лера, во Преспа. На секаде. Со својата духовитост, близост и непоколебливост во идеата, со своите високо морални човешки квалитети, тој никогаш не се обесхрабрувал, секогаш поттикнувал, на акции - на работа. Близоста со лутето, умеењето и обичниот разговор да го претвори во агитација била негова најголема особина и затоа секогаш бил сакан. Неговата широка мобилизаторска и агитационна активност, била уочена од бугарските власти, кои почнале да одат по стапките на неговото движење и да го следат. Кога во февруари 1942 год. Гавато било блокирано од бугарска војска и полиција, постоела опасност Белев да биде откриен. Ова опасност ја избегнал, но оттогаш бил принуден да мине во илегалност. Во почетокот на своето илегалство, извесно време останал во соседното село Лера, а потоа дошол во Битола. Тука се задржал кај лавчанецот — фурнацијата Темелко Ристевски, а по тоа и кај Дора Фундали (која бидејќи како дактилографка работела во бугарската полиција не била под сомнение). Лутето со кои дошол во контакт кога бил кај Темелко се сеќаваат на Трајана дека тој бил човек кој „воопшто не зборуваше ништо за себе — ни које, ни што е, ни како се вика, ни од каде е; ама затоа пак лесно се вовлечуваше во политички разговори“. (38)

Според сеќавањата на Трајановите другари — сопорци, импонирала неговата конспиративност. Во врска со тоа младиот гимназијалец — скоевец Пеџо Лутовски — Малчик се сеќава: „Кога во зимата 1942 год. за прв пат се запознав со Белев ми се претстави како „рибар од Преспа“. Иако телесно здрав, тој често пати од меана знаеше да из-

лезе со кривење (куцкање). Мојот стан беше често свратилиште на Белев, кој пред газдарицата се претставуваше како мој другар, на што газдарицата многу пати се чудеше велејќи ми: Како може овој да биде твој другар кога е постар од тебе“?

Како илегалец, еден пазарен ден Белев се затекнал во Ресен, и тоа баш во време кога овој град бил блокиран. Кога блокадата свршила, Белев облечен како селанец со кашкет на глава и фалсификувана лична карта во цебот, на излегување од Ресен му се доближил на еден полицаец и повел разговор што остана како анегдота. Еве како бил воден тој разговор:

— Што беше оваа работа, господине?

— Бараме комунисти и „шумкари“, — му објасни на муртено полицаецот.

Трајан Белев се „изненади“:

— Комунисти — парашутисти; шумкари-мумкари; такви работи слава на бога, нема по нашите села.

— Како нема подрипна полицаецот и почна да ги набројува имињата на некои македонски партизани од Цапарско Поле и Преспа. Го спомна и неговото име. Белев ја поднамести кашкетата:

— Да, така е господин полицаец. Згрешив. И јас сум чул за тој Белев. Велат дека е многу опасен комунист. Ги тепа полицајците како глувци. Ја, ја, треба да го убиете без друго. Да сум на ваше место никогаш не би му простили. Да, да.

Полицаецот промрмори нешто, Белев замина“ (39).

Оваа анегдота е јасен пример, за снаодливоста и ладнокрвноста на Трајан Белев — Гоце.

Претресите во куката на Трајан Белев во Гавато од страна на бугарската полиција зачестиле. Во првиот претрес откако тој станал илегалец, била пронајдена книга напишана на английски јазик. За оваа книга Трајан кога научил жалел. Иако претресите зачестиле нешто не било откриено.

Белев, иако илегалец, се случувало речиси, сосем слободно, да се движи низ битолските улици, при што на по-веке пати бил среќаван од гаваштани—пазарции. Тие знаеле дека полицијата постојано трага по него, и дека ако го

предадат ќе добијат признание и награда од власта. Тоа нешто никој не го сторил. Трајан немал лични непријатели.

Некои селани им поверувале на бугарските власти дека ако Трајан се предаде нема „ништо“ да му сторат. Тие ѝ сугерирале на неговата жена Зора Белева, да дојде во Битола и да му ги пренесе тие „гаранции“, дека нема ништо дам у се случи ако се врати в село. Таа со таква намера, за прв пат во дотогашниот свој жоитв, дошла во Битола. За тој настан таа се сеќава: „Кога дојдов во Битола Трајана го најдов во еден ан, каде заедно со братиндолци седеше и пиеше нешто. Речиси, скоро до нив, на друга маса, седеа бугарски полицајци. Кога Трајан ме виде, ми даде знак да не се приближува кон нив. Се сретнавме од кога полицајците си отидоа. Му зборував дека децата плачат, не спијат, не јадат, дека го бараат него, и му реков да се врати бидејќи нема ништо да му се случи. На ова Трајан кратко и ми одговори: Кој те лажел? Ќе ме чекаш по четири години ако останам здрав и жив.“

Белев не престанал да извршува партиски задачи. За тој и понатаму бил постојано во движење, поготово на територијата на Првиот реонски комитет, каде што одржуval контакти и присуствуval на партиски состаноци во Лера, Стрежево, Гавато и др. места.

Кога во месец мај 1942 бил разбиен одредот „Пелистер“ Белев се наоѓал во Брушник. Од тамо специјално дошол во Гавато за да го запознае партиското членство со овој настан.

По познатиот атентат што го изврши Стив Наумов врз полицискиот началник Ќурчиев, во Битола настанале големи потерници. Затоа Белев преминува во Гавато и соседните села. Во Гавато боравел кај симпатизерите на НОБ, а особено кај Трајан Батков, и Тодор Жулев — Бегот.

Во подготовките за формирањето на партизанскиот одред „Даме Груев“ Трајан Белев зел активно учество. Било за избор на терен за неговото формирање и логори, било за прибирање на други материјали, неопходни за одредот. Во јули 1942 година, Белев бил веќе член на Окружниот оперативен штаб со функцијата Заменик на политичкиот комесар. При формирањето на Одредот, тој присаствуval во својство на член на овој Штаб. Спрема кажувањето на

П. Лутовски — Малчик, Белев ги обучувал борците на Одредот во ракувањето со оружје. Заедно со Одредот Белев учествува и во неговата прва акција — акцијата во с. Смилево на 2.VIII.1942 год.

За тоа колку Трајан Белев — Гоце бил, смел, хладнокрвен и сигурен во себе, може да го потврди и следниот пример, за кој Лутовски добро се секава: "Еднаш заедно со Трајана од „Рамниште“ доаѓавме на договореното место за да земеме храна за Одредот. Трајан со револверот на гуша обесен со гајтан — сигурно се движеше не наслутувајќи на ништо лошо. Тогаш го прашав:

— Гоце, што би било, ако некој од некаде изненадно ни викне — „стој“?

— Море ако викне лесно ќе свршиме работа, потешко ќе биде ако не викне.“ — беше одговорот на Гоце. Со својата храброст не воодушевуваше и меѓу борците на Одредот беше омилен.“

По акцијата на Одредот на пограничниот полициски подучасток во Кажани, а особено по познатата провала во Првиот реон, Гоце, речиси постојано бил во Одредот.

На судскиот процес кој што непосредно по провалата го организирала бугарската окупаторска власт, Белев во отсуство бил осуден на смрт.

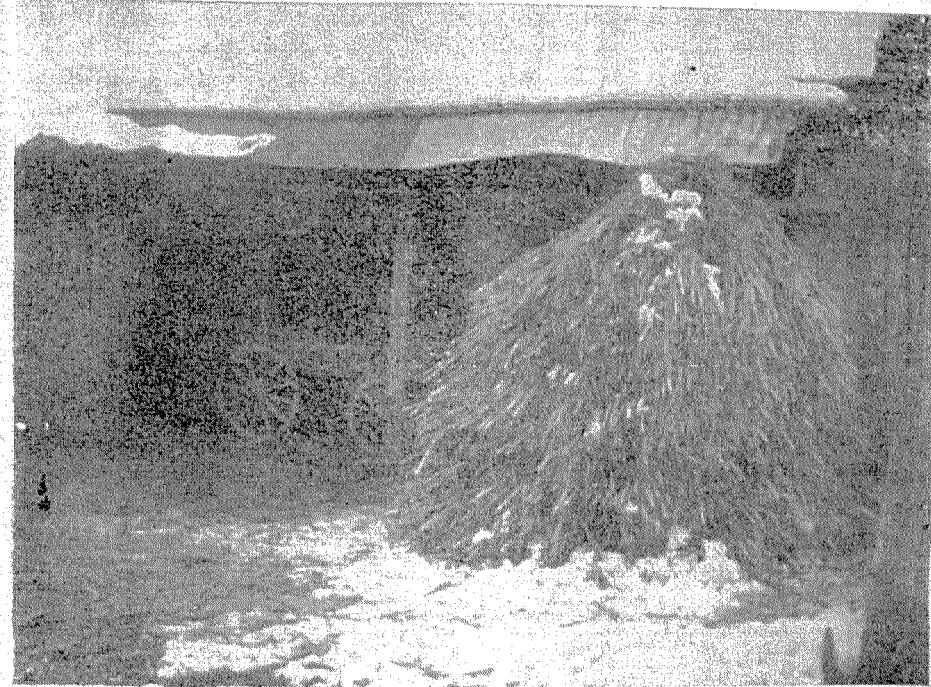
Претресите во неговата кука и понатаму продолжувале. Преку врски му било соопштено за провалата и предавството на Серафим. Во прво време, тој никако неможел да поверува на овие информации за Серафим. Но кога бил направен обид за труење на Одредот, на Белев му станало јасно за се. Лавчани преку Белев биле запознаени со предавничката дејност на Серафим и при што Гоце им обратил внимание да внимаваат да не би се случило нешто слично и кај нив.

Во почетокот на септември 1942 год. Белев беше во четата „Јане Сандански“. Тогаш тој, заедно со Нисим Алба — Мики и Аруести Арон, добил задача да воспостави врска меѓу четата и одредот „Даме Груев“.

Ноември (почетокот) 1942 год. Гоце и Мики, дошли во Лера за да ја извидат положбата настаната по провалата. При тоа, тие биле забележани од некои контрачетници од Лера, кои почнале да ги гонат. Затоа тие се прибрале во

Гавато, а потоа заминале во Одредот „Д. Груев“ кој бил во с. Златари.

Од „Даме Груев“, Белев повторно се вратил во „Јане Сандански“. Со него во половината на ноември 1942 год. учесувал во акцијата на железничката станица — Српци

Плевната на Трајан Батков

— Беранци. Во оваа акција, Гоце, со леворвер ја погодил ламбата, со што кај бугарските војници создал паника. По оваа акција, уште во текот на нокта Одредот со брз марш се префрлил назад во планинскиот реон на Битолско. Така што бугарската војска немала можност да превземе некоја посериозна акција против Одредот, кој веќе бил во друг реон. По акцијата борците од четата се обратиле до духовитиот Белев прашувајќи го:

— Гоце, ама како со оваа акција?

— Море оставете каква чивија му тргнавме на Гањо, има да се руши од барање.

Кон крајот на декември 1942 год. Трајан Белев — Гоце пак бил во Лавци, а во јануари 1943 год. заедно со Бено Русо се обиделе да воспостават врски со некои симпатизери или скојевци од Првиот реон. Вршејки ја таа работа на реонот помеѓу Метимир и Смилево биле видени од некои смилевски ловџии кои известиле во полицијаската станица во Мраморица. Веднаш била организирана потера во која учествувале и контрачетници од Смилево. Тогаш повлекувајќи се кон Лера Трајан се повредил од што останале крвави траги по снегот. Потерата во Лера била прифатена од лерскиот учител Бугарин. Затоа Трајан и Коки се повлекле во Гавато каде што биле прифатени од гаваштанецот Трајан Батков. Потерата дошла и во Гавато. Дел од неа продолжила по трагите на двајца ловци во снегот над Гавато, а другиот дел направил претреси низ куките во Гавато. Дошли и до куката на Трајан Батков, којшто иако знаел што го чека ако ги откријат кај него, самоуверено им рекол: „Ако кај мене има нешто јас со главата одговарам“. Со тоа тој до некаде ги разубедил потерциите кој се задоволиле само со површен преглед на неговите простории. До вечерта Гоце и Коки останале кај него во плевната, а вечерта и покрај тоа што селото било блокирано, тие порека успеале да заминат в планина.

Две недели по ова, Белев пак дошол во Гавато, при што останал три дена, со цел да превземе мерки за заживување на активноста во селото. Меѓутоа, поради терор и страв од истиот врз населението од страна на властта не наишол на одзив. Во крајот на февруари, од гаватскиот реон Белев заминал во с. Дрмени, потоа на италјанска територија во с. Покрвеник, каде се приклучил кон Одредот „Даме Груев“. Во половината на март 1943 год. Белев заедно со Сермен и Добри Милевски пак дошол во Први реон. Овие неколку податоци за дејноста на Белев, по акцијата во Кажани, се факти кои што уште еднаш ја потврдуваат големата динамичност и подвижност — широк радиус на дејствување и неговата оперативност.

Партијата и Врховниот штаб, добро знаејќи ги способностите на Трајан Белев — Гоце, неговиот однос кон делото на ослободувањето и политичката издигнатост, не се двоумеле да му доверуваат со поголеми задолженија. Имено, кога со решение на ЦК КПМ за поуспешен развиток на

НОБ, Македонија е поделена на оперативни зони и формира штабови на зоните, Белев станал член на Оперативниот штаб на Втората оперативна зона и комесар за снабдување. На таа должност останал се до август 1943 год. Во

Спомен-биста на Трајан Белев — Гоце откриена на 18.VIII.1962 год. во чест на дваесетгодишнината од акцијата на Кажани

тоа време, во екот на полниот разгор на НОБ во Македонија, со Одлука на Штабот на Втора оперативна зона, во согласност со Главниот Штаб на ПО за Македонија, е формиран батаљонот „Мирче Ацев“, Трајан Белев — Гоце, бил поставен за Заменик на политичкиот комесар на батаљонот.

Како таков учествувал во сите акции и борби на батаљонот во славна Дебарца и Кичевско. Во овие борби Гоце секогаш бил пример на јунаштво. Тоа кај неговите живи соборци, никогаш нема да биде заборавено. Во една таква голема борба со Балистите и Германци на 8 ноември 1943 год. кај селото Кленовец — Кичевско, Трајан Белев — Гоце, херојски загинал. Загинал онака, како што му личи на истраен борец, револуционер и херој. Загинал со уште двадесетина други борци. Во еден извештај од тоа време, се вели:

... Непријателот со околу 1000 луѓе, тргна во офанзива, и тоа главнината, околу 600—700 луѓе, на Извор и Копачка, една колона на Брждани — Сливово, и една Маврово — Лазарополе — Јама. Ние главните сили (два батаљони) ги имавме на нашето десно крило, т. е. Брждани, со цел да ја уништиме бочната колона и ја опколиме главната сила на непријателот. Се разви тепшка борба во Извор, Кленовец, Малковец и Поповец. Особено кај Извор и Кленовец, Тука непријателот е страшно удрен. Има околу 70 мртви и многу ранети. Ние имаме 20 мртви меѓу кои и најдобри раководители — Гоце, Горче и војвода Мите“ — (40).

Трајан Белев загина на 40 годишнината од својот живот. Загина за делото на кое му го посвети сиот живот. Неговата смрт претставува голема загуба за батаљонот и НОВ. Загина во текот на полниот разгор на НОВ. Но начинот на којшто тој загина и ќе остане како вечен пример за младите поколенија.

ПОКАЗАТЕЛ на цитираните извори и литература

- ¹⁾ цитирано од Сицил бр. 4 стр. 52.
 - ²⁾ " од Гласник на ИНИ год. V бр. 1—1961 стр. 111
 - ³⁾ " од Сицил бр. 6, стр. 43
 - ⁴⁾ " " " " "
 - ⁵⁾ " " " " " 56
 - ⁶⁾ " " " " " 128
 - ⁷⁾ " " " 7 " 11
 - ⁸⁾ " " " 12 " 75
 - ⁹⁾ " " " 15 " 116
- Сите сицили се наоѓаат во Окол. истор архив — Битола.
- ¹⁰⁾ цитирано од „Турски документи за историјата на македонскиот народ“ кн. I стр. 27 — Скопје.
 - ¹¹⁾ " " " " " 72—Ск.
 - ¹²⁾ " " " " " кн. III " 27—Ск.
 - ¹³⁾ " " " " " кн. IV " 28—Ск.
 - ¹⁴⁾ " " " " " Etnographie Macédoine — Philipopoli — 1881.
 - ¹⁵⁾ " " " " " С. Гопчевић: „Стара Србија и Македонија“ део I, Београд, 1890.
 - ¹⁶⁾ " " " " " Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава МНП, кн. IV — София 1891, стр.
 - ¹⁷⁾ " " " " " Василь Кънчевъ: Македония — етнография и статистика, София 1900 год.
 - ¹⁸⁾ " " " " " D. M. Brancoff — „La Macédoine et sa population chrétiene Paris — 1905.
 - ¹⁹⁾ " " " " " Претходни резултати пописа становништва у краљевини СХС, 31.1.1921, Сарајево, 1924 год.
 - ²⁰⁾ " " " " " Извештај од 1903 — 1904 год. на австриските претставници во Македонија, — во превод, редакција и коментар Д. Зографски, Скопје, 1955 год. стр. 44.
 - ²¹⁾ " " " " " Извештај од 1903 — 1904 год., на австриските претставници во Македонија, во превод, редакција и коментар Д. Зографски, Скопје 1955 стр. 112.
 - ²²⁾ " " " " " 103 и Илинденски зборник, 1903 — 1953, Скопје, 1953, с. 27.
 - ²³⁾ " " " " " Ж. Станисављевић: Битольска операција 1912, Београд 1952, стр. 326.
 - ²⁴⁾ " " " " " 131

- " " Мурцовски: Заедничка акција, Нова Македонија од 1961 год.
- ²⁶⁾ " Зборник докумената и података о НОР Југ. народа том VII, књига 1, стр. 452 — Београд, год. 1952.
- ²⁷⁾ " " " 453 — Београд, год. 1952.
- ²⁸⁾ " " " 455 — Београд, год. 1952.
- ²⁹⁾ " " " 456 — Београд, год. 1952.
- ³⁰⁾ " " " 456 — Београд, год. 1952.
- ³¹⁾ " " " 459 — Београд, год. 1952.
- ³²⁾ " Преглед НОР у Македонији 1941—44, Београд 1950 страна 105.
- ³³⁾ " Зборник док. и под. о НОР Југ. нар. т. VII, к. IV с. 85
- ³⁴⁾ " " " " стр. 107 Бг. 52.
- ³⁵⁾ " " " " 108 Бг. 52.
- ³⁶⁾ " " " " 108 Бг. 52.
- ³⁷⁾ " " " " 137 Бг. 52.
- ³⁸⁾ " Бр. Константинови и К. Цингаровски: Анегдоти стр. 7 Битола, 1961 год.
- ³⁹⁾ " " " " стр. 27.
- ⁴⁰⁾ " „Зборник“ док. и под. о НОР Југ. нар. том VII кн. 2. стр. 164 — 165 — Београд год. 1952.

ПОДАТОЦИ ЗА СОСТАВУВАЊЕТО НА ОВАА ХРОНИКА ДАДОА СЛЕДНИТЕ ЛИЦА:

— Пред илинденски период:

Мурцевски Апостол, Топев Стојан, Јуруковски Насте, Топев Спире и Ристо Чеканов;

— Илинденски период:

Топев Стојан, Чеканов Ристо, Топев Спире;

— За политичките настани меѓу двете светски војни:

Мурцевски Апостол, Маџанов Методија, Белева Зора, Бенdev Коле, Јанкуловски Илија, Чаталовски Митре, Чаталовски Тодор, Јуруковски Гоги;

— За селската задруга:

Маџанов Методија, Јанкуловски Илија, Бенdev Стојан, Бенdev Коле, Грбевски Милан;

— За создавање на партиската организација во селото:

Јанкуловски Илија, Светиев Цане, Фотев Богоја, Чаталовски Митре, Бенdev Коле, Чаталовски Тодор и Маџанов Методија.

— За борбата на Дервен 1941 г. и прибирање на оружје:

Мачкиќ Петар, Бенdev Стојан, Чаталовски Тодор, Бенdev Коле, Грбевски Милан и Ласовски Лазе;

— За формирањето и дејноста на СКОЈ:

Грбевски Милан, Ласовски Лазе, Бенdev Стојан, Јурукова Дане, Чаталова (Додова) Љуба, Штурев Цане, Тунтев Ј. Науме, Чаталовски Тодор, Маџанов Методија и Светиев Цане.

— За активноста на Партиската организација и СКОЈ 1942 год. и заедничките акции со одредот „Даме Груев“:

Јурукова Дане, Мурцовски Апостол, Тунтев Ј. Науме, Стерјовски Борис, Штурев Цане, Ласовски Лазе, Бенdev Стојан, Грбевски Мијал, Јуруковски Горѓи, Лутовски Петар, Божиновски Пеџо, Бенdev Коле, Чаталовски Митре, Чаталовски Тодор и Нечевски Вангел.

— За периодот од провалата до 1944 год.:

Чаталовски Митре, Јурукова Дана, Белева Зора, Јурукова Трајанка и Чаталова Ица.

— За ослободувањето на Гавато — НОК — Мобилизација и учество во завршните борби на НОВЈ:

Гудовски Пеџо, Паско Бунев, Груевски Трајче, Лалев Борис, Чаталовски Митре, Цоков Митре, Жулев Тодор — Бегот, Јуруковски Горѓи, Бенdev Коле, Штурев Џане, Буневски Борис, Тунтев Ј. Науме, Додовски Стојан, Гурабиев Апостол, Чаталов Тодор и Чумковски Методи — претседател на Сојузот на борците во с. Гавато.

Покрај усните податоци, користени се податоци и од Архивот на ЦК СКМ (изјави од учесници и активисти во НОБ од овој крај пречукани на машина од магнетофонски снимци):

- Горѓи Доти, стр. 3
Хололчев Крум, стр. 18
Хациполовски Лазо, стр. 81
Бено Русо — Коки, стр. 74—75
Груевски Трајче, стр. 183—184, 260.
Тодоровски Коле — Каменко, стр. 183—684
Наневски Трајан, стр. 48—53
Ивановски Спире, стр. 39—47
Милевски Димче — Добри, 180—182
Бенdev Коле, стр. 20—25
Белевски Методија, стр. 53—56
Бенdev Стојан, стр. 1—11
Грбевски Мијал, стр. 26—36, 39 и 75
Чаталовски Тодор, стр. 36, 37, 61—62
Чаталовски Митре, стр. 137—139
Котевски Борис, стр. 3
Петровски Станко, стр. 27—28
Бучевски Ставре, стр. 28—29
Јуруковски Горѓи, стр. 36—37

Изворен материјал

— 1. „Список на членовите на раководството на читалиштето — Гоце Делчев — с. Гавато“ — оригинален документ — необјавен — сопственост на Тодор Чаталовски.

2. „Сведенија за комунистите од Гавато испратени до Околискиот полицејски началник во Битола“ — оригинална документ — необјавен сопственост на Тодор Чаталовски.

3. „Спомени на војводата Гулабовски Апостол од с. Гавато Битолско“ — забележани по негово кажување — Народен музеј — Битола.

4. „Турски документи за македонската историја“ — I, II, III, IV и V — ИНИ — Скопје — год.

5. „Регести на сицилите на Битолскиот кадиски суд“ бр. 2. 4. 6. 7. 12 и 15 — Окол. истор. архив — Битола.

6. Зборник докумената и података о народно-ослободилачком рату Југословенских народа“ том VII књига 1, 2, 3 и 4, Београд 1954 г.

7. Јапе Љубен: Извештаи од 1903 год. на српските консули, митрополите, и училишни инспектори во Македонија“, Скопје, 1954 г.

„Нови документи за Илинденското востание“ — Илинденски зборник 1903 — 1953, Скопје, 1953 г.

8. Др. Александар Матковски: „Податоци за некои ајдути од западна Македонија“, Гласник на ИНИ год. V бр.1, Скопје 1961.

Литература

1. Кчинчевъ Василь: „Македония — етнография и статистика“ — София 1900 год.

2. Гопчевић Спиридон: „Стара Србија и Маједонија“ — Београд, 1890 г.

3. Българската армия въ световната война 1915 — 18 год. том III София 1938 год.

4. Станисављевић Ж.: „Битольска операција“ 1912 „ — Београд 1952 г.

5. „Предходни резултати пописа становништва у краљевини СХС — 31. I. 1921 год.“, Сарајево 1924 г.

6. „Сборникъ на народни умотворения, наука и книжнина“ — издава МНП, кн IV — София 1891 год.

7. Спировски Илија: „Илегалци и партизани во Преспа“ в. „Нова Македонија“ од 2. VIII — 20. VI П. 1961 год.

8. Апостолски Михајло: „Завршните операции на НОВ за ослободувањето на Македонија“, Скопје 1953 г.

„Преглед Народно-ослободилачког рата у Македонији 1941 — 1944“, Београд, 1950, издава Војно-историски институт.

9. „Etnographie Macédonie“ — Philipopli — 1881.

10. D. M. Brankoff — „Za Macédoine et sa population chréti enne — Paris 1905“.

СОДРЖИНА

КРАТОК ИСТОРИЈАТ	9
Како постанало денешно Гавато	13
Занимање на населението	15
Црквоно-просветни прилики	16
Создавање и дејност на ВМРО до Илинденското востание	17
Востанието	21
По востанието	23
Хуриет	23
Прва Балканска војна — борби на Дервен	24
1915 — 1918	26
 ПРИЛИКИТЕ МЕГУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ	
Избори 1920	29
Печалбарите во САД	31
Шестојануарската диктатура	31
Избори 1935	32
Поништени избори	35
Штрајк во млинот	36
Избори 1938	38
Набавно продајна задруга	39
Формирање на партиска келија	40
	45
1 9 4 1	51
Априлска војна	54
„Ослободителите“ на дело	57
На илинденската демонстрација во Битола	60
Мирче Ацев во Гавато	62
Две партиски келини	64
Две СКОЈ групи	65
Илегалци во Гавато	68
	71
1 9 4 2	75
Нови членови на СКОЈ	77
Читалиште	78
„Бараме, леб, масло...“	80
Орде Чопела во Гавато	82
Стив во Гавато	84
Гавато и одредот „Даме Груев“	85
Илинден 1942	88
Заедничка акција	91
Провала и апсења	93
Гавато по акцијата во с. Кажани	97
	103
1 9 4 3	107
ГАВАТО ВО 1944	112
Последни борби на Дервен	117
Гаваштани учесници во завршните операции на ЈА за ослободување на земјата	131
	133
ТРАЈАН БЕЛЕВ — ГОЦЕ	133
Показател на цитираните извори и литература	133
Консултиирани лица, извори и литература	133

